

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU

AASTARAAMAT

11

1999

Tallinn 2000

02
E 20

Toimetuskolleegium: Janne Andresoo, Linda Kask (toimetaja),
Maire Liivamets (keeletoiimetaja), Reet Olevsoo, Evi Rannap
(koostaja ja üldtoimetaja)
Resümeed tõlkinud Tiina Vilberg

Trükkimist toetas Eesti Kultuuriministeerium

ISSN 1406-0876

Trükkitud OÜ Vali Press, 1999

© Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

SISUKORD * CONTENTS

Saateks * Preface		5
RAAMATUKOGUNDUSE TÄNAPÄEV		
<i>Tiiu Valm</i>	Eesti raamatukogunduse arengust möödunud kümnendil	7
<i>Janne Andresoo,</i> <i>Riin Olonen</i>	Integreeritud raamatukogusüsteem INNOPAC: ülevaade juurutamisest ja aastasest kasutamisest	21
<i>Arda-Maria Kirsel</i>	UDK – lõpuks ometi ilmunud	25
<i>Anu Nuut</i>	Eesti teadusraamatukogude rahvusvaheline koostöö	28
<i>Kalju Tammaru</i>	Raamatukogud ja autoriõigus	44
RAAMATUKOGUHARIDUS		
<i>Evi Rannap</i>	Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna magistritöödest	50
<i>Krista Talvi</i>	Täienduskoolituse nõuded	56
VAADATES AASTATE TAHA		
<i>Ivi Tingre</i>	Eesti NSV Kultuuriministeerium ja raamatukogud 1953-1973	62
<i>Vaime Kabur</i>	Raamatukogumälestused	73
<i>Vaime Kabur</i>	Vabakutseline	75
<i>Aino Tann</i>	Meenutusi Linda Ploompuust	80
JUUBELID		
<i>Helle Martis</i>	Mõtisklusi Maara Ükstist	83
<i>Aile Möldre</i>	Raamatuloolane Mare Lott	87
	Õnnitleme ERÜ liikmeid 1999. aasta juubilare	90
ARVUSTUSI. ARVAMUSI		
<i>Aili Norberg</i>	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamatuid sirvides	91
<i>Ülle Nemvalts</i>	Mõtteid "Eesti üldisest märksõnastikust"	98
ERÜ TEGEVUSEST 1999. AASTAL		
<i>Krista Talvi</i>	Juhatuse aruanne	104
<i>Reet Olevsoo</i>	Kroonika	114
<i>Margit Stamm</i>	ERÜ trükised	125
<i>Margit Stamm</i>	ERÜ trükisõnas	125
ELNET KONSORTSIUM		
<i>Asko Tamme</i>	Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium 1999	128

SEADUSED JA JUHENDDOKUMENDID

Autoriõiguse seadus. Väljavõte	130
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aasta- ja teenetepreemia statuut	145
Friedrich Puksoo auhinna statuut	146
Bibliograafia auhinna statuut	147

SUMMARIES

<i>Tiiu Valm</i>	The Development of Estonian Librarianship in the Past Decade	148
<i>Janne Andresoo, Riin Olonen</i>	The Integrated Library System INNOPAC: its Implementation, and a Yearly Practice of Using it in Estonian Libraries	148
<i>Arda-Maria Kirsell</i>	The UDC Estonian Version Published at Last	149
<i>Anu Nuut</i>	International Co-operation of Estonian Libraries	150
<i>Kalju Tammaru</i>	Libraries and Copyright	151
<i>Evi Rannap</i>	Post-graduate Studies of the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University	152
<i>Krista Talvi</i>	Further Training Requests of Estonian Librarians	152
<i>Ivi Tingre</i>	The Ministry of Culture of the Estonian SSR and Libraries in 1953–1973	153
<i>Vaime Kabur</i>	Freelancer	154
<i>Aino Tann</i>	Memoirs of Linda Ploompuu	154
<i>Helle Martis</i>	Contemplating on Maara Üksti	155
<i>Aile Möldre</i>	Mare Lott, a Book History Researcher	155
<i>Aili Norberg</i>	Paging the Yearbooks of the Estonian Librarians Association	156
<i>Ülle Nemvalts</i>	Some Thoughts about the Estonian Universal Thesaurus	157
Autorid * Authors		158
Lühendid * Abbreviations		160

SAATEKS

ERÜ aastaraamatuid on välja antud alates 1989. aastast. Mõõdunud kümne aasta jooksul on toimunud raamatukogunduses kiire areng. Kui võrdleme 1989. ja 1999. aasta kogumikke, näeme olulisi muutusi meie igapäevases kutsetöös.

Arvutite kasutamine raamatukogudes ei ole enam haruldane ja erandlik nähtus. Eesti suuremates teadusraamatukogudes on rakendatud tööle integreeritud raamatukogusüsteem INNOPAC. 1999. aasta üks tähtsamaid sündmusi on kahtlemata eestikeelse UDK avaldamine. Kõige enam on kümne aasta vältel toimunud muutusi meie raamatukogude omavahelises ja rahvusvahelises koostöös. 1989. aastal oli meie jaoks suursündmuseks ERÜ staatuse taastamine IFLA liikmena, mis andis meie raamatukoguhoidjatele võimaluse osaleda rahvusvahelistel seminaridel ja IFLA aastakoosolekutel. 1999. aastal on meie rahva- ja teadusraamatukogudel kujunenud elav koostöö paljude riikide raamatukogudega. Käesolevas aastaraamatus anname ülevaate meie suuremate teadusraamatukogude ja Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna tööst rahvusvahelistes organisatsioonides ja projektides võrdväärsete partneritena, aga ka algatajate ja juhtidena. Liitumine rahvusvaheliste organisatsioonidega tähendab meie jaoks ka mitmete õigusaktide muutumist. Aastaraamatus käsitletakse raamatukogudele olulisi autoriõigusega seonduvaid probleeme.

Raamatukogu- ja infotöötajate koolitamine on möödunud kümnendil muutunud nii sisult kui õppetöö korralduselt. 1999. aastal võisime teha kokkuvõtteid ka kraadiõppes TPÜ infoteaduste osakonnas ja raamatukogutöötajate nõuetest täiendõppele. ERÜ koolituse toimkonna küsitluse tulemused on vajalikuks abimaterjaliks seminaride ja kursuste temaatika koostamisel.

Endiselt jätkame aastaraamatutes tavaks kujunenud raamatukoguhoidjate mälestuste avaldamist oma tööaastatest ja kolleegidest.

Aastaraamatu koostajad on püüdnud koguda väljaandesse need kirjutised, mis tooksid esile 1999. aasta erilise eesti raamatukogunduses ja talletada kõik ERÜ ettevõtmised. Kuna kogumiku koostamine lõppes alles 2000. a. suvel, on mõnes artiklis kajastatud ka käesoleva aasta sündmusi.

Evi Rannap
10.07.2000

PREFACE

The yearbooks of the Estonian Librarians Association (ELA) have been published since 1989. Library field has seen quick changes during the past decade. Comparing the yearbooks of 1989 and 1999, we can detect vital changes in our everyday professional activities.

Using computers is now common at libraries. Major Estonian research libraries use the Integrated Library System INNOPAC. An important library event of the year 1999 was undoubtedly publishing the UDC Estonian version. During the last ten years, the changes on the largest scale have concerned the national and international co-operation of Estonian libraries. In 1989, the big event for the ELA was the restoration of its IFLA membership that provided our librarians with possibilities to participate in international seminars and in IFLA Annual Meetings. In 1999, our public and research libraries have developed active co-operation with the libraries in many countries. This yearbook includes an overview of the participation of our major research libraries and the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University in the work of international organisations, and in international projects both on equal partnership basis, as well as the initiators and managers of projects. Obtaining status in international organisations entails changing Estonian legal acts. This yearbook treats also copyright issues important to libraries.

During the last decade, training the Estonian library staff and information officers has also changed from the aspect of content as well as of organisation. In 1999, we could review the post-graduate studies at the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University, and also the further training requests of Estonian libraries' staff. The organisers of seminars and training courses need this material based on the Estonian librarians' questioning results conducted by the Committee on Education of the ELA.

The ELA yearbooks have usually included memoirs of librarians about their working years, and colleagues. We carry on the tradition also in this yearbook.

The compilers of this publication aimed to include in it the articles which would reveal the speciality of 1999 for the Estonian librarianship, and to mark all the ELA activities in that year.

Evi Rannap
10.07.2000

RAAMATUKOGUNDUSE TÄNAPÄEV

Tiiu Valm

EESTI RAAMATUKOGUNDUSE ARENGUST MÖÖDUNUD KÜMNENDIL

Eesti viimase kümne aasta raamatukogundust iseloomustavad muutused. Nii ühiskond, rahvas kui riik on läbi teinud radikaalsed sotsiaalsed, poliitilised ja majanduslikud muutused, samasugused protsessid on mõjutanud ka meie raamatukogusid ja raamatukoguhoidjaid.

Võime nentida, et:

- Eestis on tekkinud demokraatliku ühiskonna eeldused: mitmeparteiline süsteem, vabad valimised, vaba meedia ja informatsiooni leviku vabadus;
- sõltumatu meedia teke on avardanud inimeste valikuvõimalusi ja juurdepääsu informatsioonile;
- kirjastusturul on põhitegijad erakirjastused;
- tsensuur on kadunud, ja igaühel on õigus informatsiooni vabalt levitada;
- märkimisväärselt on kasvanud väljaannete nimetuste arv, tiraažid aga vähenenud. Dramaatilise kiirusega on tõusnud trükiste hinnad. Inimestel on küll suurem valikuvõimalus, kuid ühiskonnas toimuv kihistumine ei võimalda osta ajakirjandust ja raamatuid niipalju kui varem;
- arvuti- ja telekommunikatsiooniturg on muutunud väga dünaamiliseks. Taolise arengu positiivse mõju kõrval on hakanud aga kaasnema oht arvuti-, telekommunikatsiooni-, informatsioonirikaste ja -vaeste tekkeks;
- raamatukogud üritavad taandada pingeid inforikaste ja -vaeste vahel, pakkudes vaba ja tasuta juurdepääsu teadmistele, s.t. perioodikaväljannetele, raamatutele, elektroonilisele informatsioonile;
- raamatukoguteenusele riikliku tellimuse puudumine, majanduslikud ja finantsilised raskused on peamised takistused raamatukogude viimisel kaasaja infovajaduste rahuldamise tasemele;
- lugejate, külastuste ja laenutuste pidev kasv võib pikemas perspektiivis viia selleni, et meie raamatukogud muutuvad ühiskonnas üha enam marginaalse rolli täitjateks.

Raamatukogunduse ümberkorraldamisel oleme liikunud ideoloogiast läbiimbunud raamatukogusüsteemilt demokraatlikule süsteemile; suletud, sissepoole orienteeritud raamatukogudelt avatud, kasutajasõbralike meelelahutus-, õpi- ja kultuurikeskuste poole; kindlalt riiklikult raamatukogude finantseerimise süsteemilt uuendusliku ja loova raamatukogu para-

digma poole, traditsiooniliselt raamatukoguhariduselt tänapäeva raamatukogunduse ja infoteaduste õppekavadele, sügavalt tsentraliseeritud juhtimiskeemilt iga raamatukogu profiili ja tulemuslikkuse detsentraliseeritud vastutusele.

Raamatukogu- ja infoteenindus on arenenud informatsioonilise infrastruktuuriga riikides korraldatud nii, et teadus- ja erialaraamatukogud koos rahva- ja kooliraamatukogudega, täites igale raamatukogutüübile iseloomulikke ülesandeid, moodustavad ühtse **raamatukoguvõrgu**.

Eesti raamatukoguvõrk on viimase kümne aasta jooksul kujunenud järgnevaks:

Eesti raamatukoguvõrk

Tabel 1

RAAMATUKOGUD	1993	1998
Rahvaraamatukogud	601	599
sh. üldkasutatavad	578	579
piiratud kasutajaskonnaga	23	20
ametiühingute	13	2
hooldekodude	8	7
seltside	2	2
vanglate	-	9
Kooliraamatukogud	539	560
Eriala- ja teadusraamatukogud	151	103
rahvusraamatukogu	1	1
universaalsed	2	2
ülikoolide	5	6
muude kõrgkoolide	8	13
teaduslikud eriala	3	4
muud eriala	132	77
KOKKU	1291	1262

Ajalooliselt välja kujunenud Eesti raamatukoguvõrgu tuumiku moodustavad teaduslikud ja regionaalsed (maakonna ja linna) keskraamatukogud, mille eesmärgiks on tagada informatsiooni üldine kättesaadavus kas ainevaldkonna või regiooni piires.

Tallinnas ja Tartus, kuhu on koondunud riigi arengu seisukohalt olulised majandus-, teadus-, haridus- ja kultuuriasutused, asuvad ka neid nn. toetavad, informatsiooniga varustavad raamatukoguinstitutsioonid – rahvus-, ülikooli- ja erialaraamatukogud. Rahva- ja kooliraamatukogude geograafiliselt hea hajutatus ning kõrge eriharidusega raamatukoguhoidjate kaader

võimaldavad täna suhteliselt väikeste kuludega luua vaba juurdepääsu kõige laiemale informatsioonile.

Muutused raamatukoguvõrgus on toimunud eelkõige seoses tööstus- ja põllumajandusstruktuuride ümberkorraldamise, territoriaalsete ja administratiivsete muutustega ning raamatukoguteeninduse optimeerimisega. Peab tõdema, et kehv majanduslik olukord pole olnud ühegi kohaliku omavalitsuse hallatava raamatukogu likvideerimise otseseks põhjuseks.

Aastail 1990–1998 on rahvaraamatukogude üldarv vähenenud 28 raamatukogu võrra. Samal ajal on üldkasutatavate rahvaraamatukogude arv kasvanud 15 võrra, kuna mitmed ametiühinguraamatukogud otsustati likvideerimise asemel üle anda kohalike omavalitsuste omandisse. Samuti on avatud uusi raamatukogusid (2 linna- ja 10 külaraamatukogu) paikkondades, kus neid 1970.–80-ndatel aastatel rahvaraamatukogude tsentraliseerimise tagajärjel suleti. Märkimisväärne arv rahvaraamatukogusid on paigutatud ümber, kuna kohalike omavalitsuste keskused on endiste kolhooside ja sovhooside piires asukohta vahetanud.

Raamatukoguteeninduse optimeerimine on muutnud oluliselt eriala- ja teadusraamatukogude võrku. 1992. aastal reorganiseeriti täielikult Eesti Tehnikaraamatukogu, liites sellest määrava osa Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukoguga ning luues kaks uut raamatukogu – Eesti Patendiraamatukogu ning Eesti Standardiraamatukogu. Eesti Pedagoogikaraamatukogu kogud ühendati Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukoguga. 1995. aastal moodustati Eesti Rahvusraamatukogu depoo baasil iseseisev Eesti Hoiuraamatukogu. 1998. aastal reorganiseeriti Eesti Lasteraamatukogu tegevus ümber Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuseks.

Saatkondade, kultuuriinstitiutide, erakõrgkoolide jt. institutsioonide juurde on tekkinud suurepäraseid kaasaegseid raamatukogusid, kes on leidnud kindla koha Eesti raamatukoguvõrgus.

Pole kahtlust, et Eesti raamatukoguvõrgu korrastamine jätkub ka järgnevatel aastatel, nii raamatukogude ressursside otstarbekama kasutamise kui haldus- ja teiste reformide elluviimise tagajärjel. Tähtis on seejuures järgida põhimõtteid, et:

- igale ühiskonnaliikmele oleks tagatud võrdne juurdepääs informatsioonile, olenemata tema ühiskondlikust positsioonist, haridustasemest ning ainelisest, vaimsest või füüsilistest põhjustest tingitud erinevustest või elukohast;
- ideoloogiliste, poliitiliste, religioossete piiranguteta formeeritud kogude abil tagataks rahvuskultuuri ja rahvusliku eneseteadvuse säilimine ning arengu järjepidevus;
- oleks loodud tingimused poliitika, majanduse, kultuuri, teaduse ja hariduse edendamiseks neile valdkondadele vajaliku informatsiooni vahendamise teel, olenemata selle asukohast.

Institutsioonide eksisteerimise ja arengu üheks tagatiseks on seadusandlike aktide regulatsioonimehhanism. Taasiseseisvunud eesti raamatukogunduse korraldamisel oli üks vastutusrikkamaid ülesandeid oma **seadusandluse** väljatöötamine. Eeskujuks sai seejuures võtta teiste riikide vastavaid kogemusi ja 1925. aastal kehtestatud Rahvaraamatukogu seadust, millest seaduseteksti kirjutamisel tegelikult ka üsna palju lähtuti. Tagasivaatena tuleb oluliseks pidada otsust koostada raamatukogude tegevust reguleerivad seadused raamatukogutüüpide kaupa, nagu see on demokraatliku maailma raamatukoguseadusloomes üldtunnustatud. Selline lähenemine on jätnud aga paljud raamatukogud, sh. Eestis arvukalt esindatud ülikooli- ja kooliraamatukogud, ilma oma seadusest ja nad tunnevad end täna üsna kaitsetutena. Kuna nimetatud raamatukogud on kas avalik-õiguslike juriidiliste isikute või teiste institutsioonide struktuuriüksused, siis peaksid nende ülesanded ja tegevus olema reguleeritud vastavate institutsioonide põhitegevust käsitlevates seadustes (põhikooli- ja gümnaasiumi-, ülikooli- jt. seadused). Nendes seadustes on raamatukogud käsitletud aga väga puudulikult, mis ei tähendaks sugugi, et seadusi poleks võimalik täiendada.

Aga miks mitte üldine raamatukoguseadus? Rahvusraamatukogu seaduse eelnõu vaidlustes 1993.–1994. kerkis väga teravalt päevakorraks ka Eesti üldise raamatukoguseaduse eelnõu koostamine, millest valmis ka mitu varianti. Sel ajal tegeldi vastavate seaduste eelnõudega nii Venemaal kui ka Leedus, Lätis. Praegu, kui nimetatud riikide üldised raamatukoguseadused on kehtinud keskmiselt juba viis aastat, ei ole ka nende raamatukogude seaduste regulatsiooniga rahul. Ilmneb tõsiasi, et üldises seaduses pole võimalik täielikult arvestada eri tüüpi raamatukogude funktsionaalseid ja omandiõigusest tulenevaid erisusi, mistõttu nad ei reguleeri piisavalt raamatukogude tegevust. Kahtlemata hõlmab üldine seadus riigi raamatukogusüsteemi kui tervikut, mis iseloomustabki üldist raamatukoguseadust kui raamseadust, konkreetsus aga puudub.

Eesti raamatukogude arengu põhiprintsiibid on esitatud, kuigi ehk liialt deklaratiivselt, Riigikogu 16. septembri 1998. aasta otsusega kehtestatud “Eesti riigi kultuuripoliitika põhialustes” ja osutavad sõnaselgelt raamatukogude osatähtsusele meie ühiskonnas ja raamatukoguvõrgu terviklikkusele:

- “Teadus-, rahva-, kooli- jt raamatukogudest koosnev raamatukogude riiklik infosüsteem on Eesti rahvusliku informatsioonilise infrastruktuuri lahutamatu koostisosa.
- Raamatukogupoliitikat on ühtselt kujundatud kõikide raamatukogudega seotud valdkondade suhtes ning seda ei piiritleta Kultuuriministeeriumi haldusalaga.
- Raamatukogud, olenemata tüübist, finantseerimisallikast, asukohast jm., toimivad ühtse riikliku infosüsteemina, püüdes tagada kogu elanikkon-

nale ammendava, täpse ja hõlpsasti kättesaadava informatsiooni ning infokanalite kaudu juurdepääsu kogu maailma inforessurssidele.”

Kahjuks ei anna nimetatud dokument kultuuriasutuste sh. ka raamatukogude arenguks vajalikke garantiisid, muutes nii selle praktilise väärtuse olematuks.

Praegu reguleerivad Eesti raamatukogude tegevust “Rahvaraamatukogu seadus” (1992, 1998), “Rahvusraamatukogu seadus” (1990, 1994, 1998), “Sundeksemplari seadus” (1997).

Raamatukogunduse kiire areng ja üldise seadusandluse täiustumine on tinginud nii rahvaraamatukogude kui ka rahvusraamatukogu uute seaduste väljatöötamise, mis on kokkuvõttes avaldanud positiivset mõju raamatukogude tegevusele ja kindlustanud nende rolli ühiskonnas.

Täienduseks seadustele ja reguleerimaks raamatukogude erinevaid tööprotsesse, on kehtestatud mitukümmend määrust ja muud õigusakti, sh. ka raamatukoguhoidja kutset ja raamatukogu personali koolitamist käsitlevaid dokumente. Raamatukogu õigusaktide väljatöötamine on olnud järjepidev protsess, mis ei ole veel lõppenud. Seoses infotehnoloogia rakendamise ja raamatukogudes ja autoriõiguse kaitse ühtlustamisega Euroopa Liiduga, on oluline, et ka raamatukogude eksisteerimiseks ja arenguks vajalik regulatsioon kajastuks seadusaktides. Seadusloomes esinev kohatine ametkondlikkus seab raamatukogud pidevasse valveseisundisse – olla õigel ajal kohal ja osaleda seaduste ja teiste õigusaktide väljatöötamises.

Teadus- ja erialaraamatukogud on asendamatuks informatsiooni- allikaks eesti teadlastele, üliõpilastele, eri valdkondade spetsialistidele, organisatsioonidele, institutsioonidele, asutustele, kogu riigi akadeemilisele ja intellektuaalsele üldsusele.

Otstarbeka teadusraamatukoguvõrgu moodustamine algas 1990-ndate aastate alguses, kui raamatukoguteenuste optimeerimiseks ühendati mõningad eriala- ja ülikooliraamatukogud. 1988. aastal nimetati Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riiklik Raamatukogu Eesti Rahvusraamatukoguks, 1989. aastast alates täidab raamatukogu parlamendiraamatukogu ülesandeid. 1993. aastal alustas Eesti Rahvusraamatukogu tööd uues hoones, mis on hetkel Baltikumi suuremaid ja moodsamaid.

Tagamaks teadus- ja erialaraamatukogude koostööd ja koöperatsiooni ühtses integreeritud raamatukoguinfosüsteemis, toimus 1990-ndate aastate alguses mitu põhjapanevat raamatukogudevahelist diskussiooni, mille tulemusena kehtestati kultuuri- ja haridusministri määrused “Teadus- ja erialaraamatukogude komplekteerimise alused ja plaan” (6. detsember 1994, nr. 18) ja “Teaduslike keskraamatukogude tegevuspõhimõtted ja loetelu” (19. jaanuar 1994, nr. 19). Määrati 11 teaduslikku keskraamatukogu ja ainevaldkonniti nende komplekteerimise vastutusosalad:

- Eesti Rahvusraamatukogu,

- Eesti Akadeemiline Raamatukogu,
- Tartu Ülikooli Raamatukogu,
- Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu,
- Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu,
- Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu,
- Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu,
- Eesti Meditsiiniraamatukogu,
- Eesti Patendiraamatukogu,
- Eesti Standardiraamatukogu,
- Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

Kahjuks ei ole koostöö kogude komplekteerimisel kulgenud loodetult, sest raamatukogudele eraldatavad finantsid ei võimalda täita neile pandud ülesandeid. Samuti jäi tol ajal ainevaldkondade määratlemine paraku liiga raamatukogukeskseks, puudus riiklik tellimus raamatukogudele infovajaduste täitmiseks, samuti oli algusjärgus Eesti arengustsenaariumide väljatöötamine.

Arvestades Eesti ühiskonna arengut, on raamatukogud sunnitud kiiremas korras üle vaatama kogude komplekteerimise plaani, täpsustamaks ainevaldkondade vastutusalad. Raamatukogudes leiduvate väärtuslike inforessursside tõttu oleks asjakohane teaduslikud keskraamatukogud nimetada ressursiraamatukogudeks. Niisuguste spetsialiseeritud kesksete teadusraamatukogude väljaarendamine on vaidlematult Eesti-taolisele väikeriigile ainuõige lahendus, võimaldades säästa ressursse ja tagades maksimaalse juurdepääsu informatsioonile.

Raamatukogude töötulemused kajastuvad statistilistes aruannetes, mille kogumiseks, tuginedes rahvusvahelisele standardile ISO 2789–1991, tehti aastatel 1992–1993 põhjalik eeltöö.

Alljärgnevad võrdlevad tabelid Eesti (1998) ja Põhjamaade (1996) raamatukogude kohta näitavad, et teadus- ja erialaraamatukogud täidavad Eestis küllaltki olulist rolli:

Raamatukogude arv

Tabel 2

RAAMATUKOGU (ELANIKE ARV mln.)	EESTI (1,45)	ISLAND (0,27)	NORRA (4,45)	SOOME (5,0)	ROOTSI (8,8)	TAANI (5,2)
Rahvusraamatukogu	1	1	9	1	1	1
Ülikooliraamatukogu	19	4	101	17	31	31
Erialaraamatukogu	81	38	264	60	42	91
Muud	2	...	492	...	40	255
KOKKU	103	43	866	78	114	378

Kogud (eks. mln.)

Tabel 3

RAAMATUKOGU	EESTI	ISLAND	NORRA	SOOME	ROOTSI	TAANI
Rahvusraamatukogu	3,16	0,80	2,72	2,76	3,50	16,27
Ülikooliraamatukogu	6,07	0,09	8,11	18,45	21,41	12,05
Erialaraamatukogu	36,60	0,40	6,67	30,42	3,26	4,37
Muud	3,02	...	2,42	...	0,86	13,61
KOKKU	48,85	1,29	19,92	51,63	29,03	46,30

Laenatud eksemplaride % kogudest

Tabel 4

RAAMATUKOGU	EESTI	ISLAND	NORRA	SOOME	ROOTSI	TAANI
Rahvusraamatukogu	17,04	9,96	6,15	8,20	4,80	3,28
Ülikooliraamatukogu	27,20	49,95	22,76	34,77	18,21	30,42
Erialaraamatukogu	3,54	6,43	27,28	1,67	13,35	11,18
Muud	16,24	...	59,22	...	102,91	13,61

Teadus- ja erialaraamatukogude põhinäitajad

Tabel 5

RAAMATU-KOGU	RAAMATU-KOGUDE ARV		KOGUD (mln.)		LUGEJAD (tuh.)		LAENUTUSED (tuh.)		TÖÖTAJAD	
	1993	1998	1993	1998	1993	1998	1993	1998	1993	1998
Rahvus-	1	1	3,30	3,16	40,0	60,6	369,8	538,4	635	525
Universaal-	2	2	3,52	3,02	20,5	12,8	3 290,5	489,8	180	189
Ülikooli-	5	6	5,41	5,50	61,4	53,0	3 154,5	1 417,3	556	523
Muu kõrgkooli	8	13	0,62	0,56	6,5	9,3	85,5	233,4	33	38
Teaduslik eriala-	3	4	13,08	34,75	7,4	12,3	506,0	794,5	50	66
Muu eriala-	132	77	2,73	1,85	45,0	21,8	1 098,5	500,7	199	131
KOKKU	151	103	28,66	48,85	180,8	169,7	8 504,8	3 973,9	1 653	1 472

Kuna kogude ja laenutuste arvestusüksustes on rahvusvahelisele raamatukogu statistikastandardile üleminekul toimunud olulisi muudatusi, on Eesti teadus- ja erialaraamatukogude näitajaid aastate lõikes üsna keeruline võrrelda (vt. tabel 5). Vähenenud on erialaraamatukogude arv, samuti on

kahanenud töötajate arv, eriti viimaste aastate jooksul, mil on oluliselt muutunud raamatukogude töökorraldus.

Viimase kümne aasta kõige märkimisväärsem muutus teadus- ja erialaraamatukogudes on infotehnoloogia kasutuselevõtmine. See on kiirendanud ja teinud universaalsemaks juurdepääsu nii nende kollektsoonidele kui ka raamatukogude andmebaasidele üle maailma.

Teadus- ja erialaraamatukogudes hakati arvuteid kasutama juba 1980-ndate aastate alguses, laialdasemalt aga alles 1990-ndatest. 22. aprillil 1994 ERÜ automatiseerimise töögrupi istungil kinnitatud "Eesti raamatukogude infosüsteem" on olnud viimastel aastatel raamatukogudes üks põhidokumente, milles seati eesmärgiks luua kõigile elanikkonna gruppidele vaba juurdepääs infoühiskonna ressursidele. Eesti raamatukogude integreeritud raamatukogusüsteemile ülemineku alguseks tuleb tegelikult lugeda 1996. aastat, kui seitse raamatukogu (Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Akadeemiline Raamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu) moodustasid mittetulundusühingu ELNET Konsortsiumi, et ühendada meie teadusraamatukogud infosüsteemi abil ühtsesse raamatukoguvõrku. Tänapäevaks on konsortsiumiga liitunud üheksa raamatukogu. Integreeritud raamatukogusüsteemi INNOPAC abil loodav kataloog, kirjeldades kõigi osalevate raamatukogude varasid ja võimaldades otsingut sidusrežiimis, vähendab dubleerimist ja süvendab raamatukogudevahelist koostööd. Raamatukogude jõudude ühendamine integreeritud süsteemile üleminekul on märkimist vääriiv eelkõige seetõttu, et raamatukoguvõrgus tekib täiesti uus raamatukogudevaheline tööjaotus.

Eesti raamatukogude ajalukku kirjutatakse kindlasti 22. oktoober 1998, kui Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil Tartus INNOPAC-i ametlikult esitleti ja 1999. aasta jaanuar, mil Eesti Rahvusraamatukogu kasutajatele avanes võimalus teha otsinguid ja tellida trükiseid lugemissaali elektronkataloogist.

Uue aastatuhande alguseks on teadus- ja erialaraamatukogudes loodud eeldused infoteenuste arendamise järgmise etapi – digitaalraamatukogu loomiseks. Käivitumas on uus raamatukogudevaheline ühisprojekt "Digitaalne raamatukogu", mille eesmärgiks on tagada digitaalsel kujul artiklite, õppematerjalide, mikrofilmide jm. täistekstide kasutamine, arhiveerida elektroonilist informatsiooni, s.t. säilitada Eesti riigi ja rahva ühiskondlik mälu digitaalses vormis.

Mitmed positiivsed muutused on toimunud **rahvaraamatukogude** kui kohalike informatsiooni- ja kultuurikeskuste väljaarendamisel, vaatamata sellele, et nende lahtiriigistamise tagajärjel 1990-ndate aastate algul läks nende finantseerimine suuresti kohalike omavalitsuste kanda.

Olulised eeldused rahvaraamatukoguvõrgu säilimiseks ja arenguks loodi 1992. aastal ühe esimese kultuuriseadusena vastuvõetud “Rahvaraamatukogu seadusega”, mis kehtestas nende asutamise, ümberkorraldamise ja toimimise tingimused. Rahvaraamatukogu kui informatsiooni, hariduse ja kultuurivahendaja roll tähtsustub päev-päevalt. Kuna rahvaraamatukogud on, eriti maapiirkondades, jäänud ainsateks tasuta kultuuriasutusteks, on kohalikud omavalitsused, mõistes nende tähtsust valla/linna infrastruktuuri arengus, hakanud raamatukogusid üha enam lülitama paikkonna arengukavadesse.

Võrreldes Eesti rahvaraamatukogude tegevusnäitajaid (1998) Põhjamaade (1996) kui maailma parimateks tunnistatud rahvaraamatukogude vastetega, ilmneb nende tähtsus Eesti elanikkonna teenindamisel:

Eesti ja Põhjamaade rahvaraamatukogude võrdlus Tabel 6

RAHVARAAMATU-KOGU ELANIKE ARV (mln.)	EESTI	ISLAND	NORRA	SOOME	ROOTSI	NORRA
	1,45	0,27	4,45	5,0	8,8	5,2
Raamatukogude arv	599	...	1 136	1 006	288	251
Kogud (eks. mln.)	10,72	...	20,71	36,83	43,71	33,81
Laenatud eks. % kogudest	143,22	...	94,60	225,04	167,80	251,09

Rahvaarvult ja territooriumi suuruselt üsna pisikeses Eestis on, võrreldes teiste riikidega, arvukalt rahvaraamatukogusid, kellel on rohkem kui saja aasta pikkused traditsioonid. Kuna elanikkond on enamuses koondunud keskuste ümber ja puudub kvaliteetne teedevõrk, siis on ilmselt õigem säilitada paiksete rahvaraamatukogude võrk, hoidudes Soomes, Rootsis ja Norras rakendatud raamatubussiteenindusest. Pealegi on viimane küllaltki kallis ning välistab paikse raamatukogu õpi- ja meelelahutusliku funktsiooni.

Meie rahvaraamatukogude kogud on küll märkimisväärselt suured, sest sisaldavad palju eksemplare enne 1990-ndaid aastaid ilmunud trükistest, viimastel aastatel on kasv aga aeglustunud. Rahvaraamatukogude kasutamise intensiivsus on seejuures märkimisväärselt kõrge.

Tabelis 7 vaatlengi meie rahvaraamatukogudes toimunud muutusi, võrreldes 1998. aasta näitajaid 1990. aastaga.

Rahvaraamatukogude kogude suurus hakkas vähenema alates 1991. aastast, kui komplekteerimistulud ei olnud enam võrreldavad ilmuvate trükiste nimetuste arvuga. Kahtlemata on kogud mitmekesisemad eri nimetuste poolest, kuid tekkinud on paratamatu vastuolu lugejate vajaduste ja kogudes sisalduva vahel. Ka kustutatud teavikute arv on viimasel kümnendil tunduvalt suurenenud. Teavikute kustutamine ja lugejate suurem lugemisaktiivsus on põhjustanud olemasolevate kogude suurema ringluse.

Eesti rahvaraamatukogud

Tabel 7

ARVNÄITAJAD	ÜLDKASUTATAVAD RAHVARAAMATU- KOGUD		RAHVARAAMATU- KOGUD KOKKU	
	1990	1998	1990	1998
Raamatukogude arv	564	579	629	599
Fond (mln. arvestusüksust)	11,1	10,5	14,8	10,7
Lugejate arv (tuh.)	350,6	418,9	417,3	428,4
Laenutuste arv (mln.)	8,2	15,0	8,9	15,4
Laenutuste arv lugeja kohta	23,4	35,8	21,4	36,0
Külastuste arv (mln.)	2,5	5,4	2,7	5,5

Aasta-aastalt on intensiivistunud rahvaraamatukogude lugejateenindus. Alates 1992. aastast on kasvanud laenutuste ja külastuste näitarvud, 1994. aastast ka lugejate arv. Raamatukogude külastuste arv on võrreldes 1990. aastaga kasvanud 119%, maal koguni 145%. Kui 1990. aastal oli lugeja kohta 23,4 laenutust, siis 1998. aastal juba 36,0. Võrreldes Põhjamaade rahvaraamatukogude vastavate näitajatega on see väga kõrge, kuid teeb ka ettevaatlikuks, sest kui komplekteerimistulud ei suurene, ei leia meie lugeja varsti enam rahvaraamatukogudest vajalikku lugemisvara.

Kui 1995. ja 1996. aastat võib rahvaraamatukogude finantseerimisel hinnata keskpärasteks, siis alates 1998. aastast on vähenenud nii tööjõu- kui ka komplekteerimiskulud. Kui võtta arvesse rahvaraamatukogutöötajate lugejateeninduse kasvavat koormust, on võimatu mõista tööjõukulude vähenemist 6,3% võrra jooksvates kuludes.

Suurimaks muutuseks viimase kümnendi eesti raamatukogunduses tuleb kindlasti pidada paljude rahvaraamatukogude ülekolimist tänapäevasesse ruumidesse. Alates 1995. aastast on saanud uued remonditud ruumid ligi 300 rahvaraamatukogu. Kahekümnest maakonnaraamatukogust on muutnud oma asukohta 12, kusjuures kaheksal tagastati hooned nende endistele omanikele. Niisiis, varade erastamine on mõjutanud rahvaraamatukogusid positiivselt. Teised riigid on niisugust demokratiseerimise protsessis toimunud nähtust erakordseks nimetanud.

Rahvaraamatukogude infosüsteemi väljaarendamisega üritati alustada juba 1992. aastal, kui koostati automatiseerimise plaan. Kava hakati teostama alles 1996. aastal, kui 20-s maakonna/linna keskraamatukogus alustati raamatukogusüsteemi *Kirjasto 3000* juurutamist Avatud Eesti Fondi finantseerimisel. 1997. aastast alates riigieelarvest finantseeritud rahvaraamatukogude automatiseerimisprojekt on arenenud aasta-aastalt, nii et tänaseks on

arvutid ja tarkvara litsentsid olemas juba ligi 250 raamatukogul. Mitmed rahvaraamatukogud on muretsenud endale *ProCite* andmebaasi tarkvara ja CD-ROM andmebaase. Kasvab interneti püsiühenduste arv ning mõnelgi raamatukogul on juba oma WWW kodulehekülj.

Ühiskonna vajaduste muutumisega on kaasnenud rahvaraamatukogude rolli märgatav uuenemine ja osatähtsuse kasv, mis peaks raamatukogude positsioone kindlustama. See protsess ei tohi majanduskriisis seiskuda.

Kooliraamatukogude areng on olnud paljuski seotud toimunud haridusreformiga, kuid kahjuks pole neile piisavalt tähelepanu pööratud. Kui "Põhikooli- ja gümnaasiumi seadus" (RT I 1993, 63, 892, 1994, 91, 1528) kinnitab, et igas koolis peab olema raamatukogu, ei tähenda see veel, et iga kooli raamatukogu vastaks tegelikkuses õpetajate ja õpilaste õppe- ja kasvatustöö vajadustele. Kooliraamatukogu põhimääruses (RTL 1995, 13, lk.449) fikseeritud ülesanded ja korraldus ei ole andnud piisavat garantiid kooliraamatukogude arenguks.

Võrreldes Põhjamaade kooliraamatukogude näitajaid (1996) Eesti kooliraamatukogudega (1998) näeme, et meie kooliraamatukogude kogud on keskpärase suurusega, samas on nende kasutamise intensiivsus kõrge.

Eesti ja Põhjamaade kooliraamatukogud

Tabel 8

RAAMATUKOGUD	EESTI	ISLAND	NORRA	ROOTSI	TAANI
Kooliraamatukogude arv	560	95	3 230	5 400	275
Kogud (eks. mln.)	6,14	0,66	8,27	24,00	30,58
Laenatud eks. % kogudest	51,86	58,39	57,02	66,67	87,83

Nagu näeme, on aastate lõikes kooliraamatukogude näitajates toimunud positiivseid nihkeid, mis tõestab nende asendamatus meie raamatukoguvõrgus.

Viimastel aastatel on kooliraamatukogude põhikogud kahanenud, sest põhikogust on kustutatud keskmiselt rohkem teavikuid kui sinna on lisandunud. Põhikogu komplekteerimisele on kulutatud küll aasta-aastalt rohkem raha, kuid see pole ületanud teavikute hinna tõusu.

Kooliraamatukogude keskmine lugejate, laenutuste ja külastuste arv pole oluliselt kasvanud, mis kinnitab tõsiasja, et lugejateenindust mõjutavad otseselt koolide õppemeetodid, raamatukogu ruumiolud ja töökorraldus, laenuaja pikkus, lahtioleku aeg jm., eelkõige aga kogude kvaliteet ja komplekteerimispoliitika.

Seoses haridussüsteemi avatumaks muutumisega kaasnenud kooliraamatukogude rolli tähtsustumise ja raamatukoguhoidjale esitatavate nõuete kasvuga, on paljud neist sooritanud kutseeksami.

Eesti kooliraamatukogud

Tabel 9

KOOL	RK ARV		KOGUD EKS. (mln.)		LUGEJATE ARV (tuh.)		LAENUTUS I (mln.)		KÜLASTUSI (tuh.)	
	1993/ 1994	1997/ 1998	1993/ 1994	1997/ 1998	1993/ 1994	1997/ 1998	1993/ 1994	1997/ 1998	1993/ 1994	1997/ 1998
Algkooli	24	40	0,032	0,069	1,92	4,80	0,022	0,056	19,09	71,94
Põhikooli	197	232	0,894	0,988	32,56	41,54	0,529	0,629	377,08	552,34
Keskool	191	87	3,275	1,336	108,6	42,19	2,318	1,610	1 535,5	716,56
Gümnaasiumi	17	141	0,277	2,525	9,43	97,14	0,145	1,709	194,37	1 508,9
Muud	61	71	1,346	1,220	21,51	29,09	0,337	0,441	197,29	332,83
KOKKU	490	571	5,547	6,137	174,0	214,7	3,353	4,444	2 322,5	3 182,6

Kooliraamatukogude arvutistamisele on aidanud tõhusalt kaasa Tiigrihüppe programm, mille tulemusena on jõudnud arvutid ka raamatukogudesse. Kasutusel on nii *Kirjasto 3000* kui ka programm *ARX – Raamat 5.0*.

Viimasel ajal tekkinud rahva- ja kooliraamatukogu ühendatud variandid aitavad kohalikel omavalitsustel küll ressursse kokku hoida, kuid oluline on seejuures silmas pidada, et mõlema raamatukogu töö korraldamisel oleks arvestatud kasutajate sihtgruppide maksimaalseid vajadusi. Kui seda järgitud pole, on siiski primaarne tuleviku kooliraamatukogu välja kujundada kaas-aegseks õpi- ja teabekeskuseks, kus on garanteeritud avatus nii õpilastele kui õpetajatele, juurdepääs informatsioonile erinevatest meediakanalitest, kus töödeldakse ja vahendatakse informatsiooni. Rahvaraamatukogu kui info- ja kultuurikeskus kogu elanikkonnale looks aga vajalikud tingimused elu-aegseks õppimiseks ja meelelahutuseks.

Kümnendit hinnates võib ilma kahtlusteta väita, et:

- raamatukogu roll on ühiskonnas muutunud, taastunud tema põhikohustus – olla informatsiooni-, kultuuri- ja sotsiaalinstitutsioon;
- raamatukogud on üks külastatavamaid avalikku teenust osutavaid institutsioone – iga teine Eesti elanik on raamatukogu lugeja;
- raamatukogud sisaldavad enam erinevatel kandjatel, eri laadi ja erinevates keeltes teavikuid;
- raamatukoguhoidjate erialaste teadmiste tase on tõusnud ja mitmekesistunud;
- raamatukogude tegevust reguleerivad erinevad seadusandlikud aktid;
- raamatukoguinfosüsteemide rakendamisega on alanud raamatukogutöö põhiprotsesside moderniseerimine ja raamatukoguteenuste laienemine;
- raamatukogude koostöö ja koöperatsioon on süvenenud nii rahvuslikul kui rahvusvahelisel tasandil;

- alanud on üleminek traditsioonilisel paber kandjale jäädvustatud informatsiooni kasutamisel elektroonilistele teavikutele;
- toimumas on erinevate raamatukogude kui eri tasandite infokeskuste väljaarendamine kaasaja olmetingimustele vastavateks ning erinevat info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia kasutamist võimaldavateks.

Uue aastatuhande alguseks on Eestis tekkinud raamatukogude ja ühiskonna vahel uus suhe – raamatukogud, olles üheltpoolt kultuuripärandit kandvad institutsioonid, on muutunud asendamatuks igat laadi informatsiooni vahendavateks allikateks.

Unustada ei tohi nende muutuste teostajaid – **raamatukoguhoidjaid**, kes on pidanud uute tingimustega väga kiiresti kohanema, ennast pidevalt täiendama, ümber õppima. Määravat osa raamatukoguhoidjate rolli teisene misel on etendanud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. ERÜ taasisutamiskoosolekul, raamatukoguhoidjate V kongressil 9. juunil 1988. aastal püstitatud eesmärgi “edumeelsete ideede genereerimist, nende elluviimise taotlemist, raamatukoguhoidjate kutsehuvide kaitset ja raamatukogude sidemete tugevdamist üldsusega” võib pidada meie raamatukogunduse arengu tagamisel üheks oluliseks faktoriks. Raamatukoguhoidjate teadmiste, oskuste ja tahte ühendumise tulemusena arvukates (kogude, automatiseerimise, liigitamise ja märksõnastamise, täienduskoolituse jpm.) töögruppides on teoks saanud eesti raamatukogunduse põhidokumendid – õigusaktide projektid, arengukavad, UDK eestikeelne versioon, märksõnastik jm. Raamatukoguhoidjate ühistöö, mis sageli on tuginenud ainult entusiasmile ja soovile ennast teostada, on andnud üheks olulisimaks tulemiks eri tüüpi raamatukogude koostöö ja tegevuse koordineerimise.

Möödunud iseloomustab ka raamatukoguhoidjate pidev enesetäiendamine – õppimine, et toimivate muutustega kaasas käia, nende elluviimises osaleda. Sellele on kaasa aidanud eelkõige raamatukogunduse täiendõppe süsteemi säilimine, järjepidevus ja uuenemine raamatukogutöö vajadustele vastavaks.

Tähtis on ka meie raamatukogude ja raamatukoguhoidjate lülitumine rahvusvahelisse koostöösse. Juba enne Eesti Vabariigi taastamist, 1989. aastal loodi ERÜ initsiatiivil sidemed Skandinaaviamaade raamatukoguühingute ja raamatukogudega, astuti rahvusvaheliste raamatukoguorganisatsioonide sh. IFLA liikmeks. Võimatu on üle hinnata õppereisidel ja konverentsidel saadud kogemusi. Tunnustustvääriv on seejuures olnud Soome kolleegide toetus.

1990-ndatel aastatel eesti raamatukogunduses toimunud muutused vajavad kindlasti põhjalikumat ja mitmeaspektsemat käsitlemist. Kuna raamatukogudel on täita rahvuse kestmisel ja arengus oluline roll – rahvuse

eksistentsi ja arengu lahutamatu komponendina on nad sisuliselt selleks arenguks vältimatute eelduste loomise baas – on tähtis analüüsida raamatukogude seoseid teiste institutsioonidega ja nende mõjufaktoreid raamatukogudele.

KIRJANDUS

- Eesti eriala- ja teadusraamatukogud 1998:[statistikatabelid].- Tallinn, 1999.- 13 lk.
- Eesti kooliraamatukogud 1993/1994:[statistikatabelid].- Tallinn, 1994.-241 lk.
- Eesti kooliraamatukogud 1997/1998:[statistikatabelid].- Tallinn, 1999.-281 lk.
- Eesti rahvaraamatukogud 1998:[statistikatabelid].- Tallinn,1999.-59 lk.
- Järs,J. Quo vadis rahvaraamatukogude infosüsteem// Raamatukogu (1998) nr.5 lk.10-12.
- ERÜ taasasutamine ja tegevus, 1989, lk. 97
- Nordic Statistical Yearbook 1998 = Nordisk statistik årsbok 1998.Vol. 36. – Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 1998. – 288 p.
- Valm, T. Raamatukogud, informatsioon, ühiskond – käsikäes või eraldi? – *Raamatukogud avatud ühiskonnas : Eesti Raamatukoguhoidjate VII kongress 22.-23. oktoobril 1998 Tartus*. Tartu : Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, Tartu Ülikooli Raamatukogu, 1999, lk. 34-39.
- Valm, T. Estonian public libraries in the process of democratization. Paper presented at the Congress *European City Libraries in 21st Century*, 4-7 November 1998, Varazdin.
- Valm, T. International co-operation in the information society : contribution of EC research programmes to library development in Central and Eastern Europe. Paper presented at the Conference *Consolidating the European Library Space*. 17-19 November 1999, Luxemburg.
- Valm, T. Legislation adopted in the Estonian library system 1991-1999. Paper presented at the International summer seminar LiLaEst'99 *The National Library: the Years of Transition*, 15-17 June 1999, Pakretuone, Lithuania.
- Valm, T. The development of library activities in Estonia in 1990-1995. Paper presented at the 5th Congress of Baltic Librarians, 21-22 October 1996, Tallinn.
- Valm, T. Estonian Library science in the past decade. The development of library activities in Estonia during 1990-2000. Paper presented at the Conference *Information und Öffentlichkeit*, 20-23 March 2000, Leipzig.

Janne Andresoo
Riin Olonen

INTEGREERITUD RAAMATUKOGUSÜSTEEM INNOPAC: ÜLEVAADE JUURUTAMISEST JA AASTASEST KASUTAMISEST

1999. aastast kasutavad üheksa Eesti teadusraamatukogu ühtset integreeritud raamatukogusüsteemi, mille on valmistanud USA firma *Innovative Interfaces Inc.* ja kannab nime INNOPAC. Süsteemi kasutamiseõiguse ostumüügileping ELNET Konsortsiumi ja *Innovative Interface Inc.* vahel kirjutati alla 9. juunil 1997. aastal (Tamme, 1998). Pärast peaaegu poolteist aastat kestnud süsteemi testimist, koolitust ja Eesti oludele kohandamist, võeti süsteem ametlikult vastu 22. oktoobril 1998. aastal Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil Tartus (Tamme, 1999). Süsteemi vastuvõtmisega tehti lõpp aktiivsele testimisperioodile ja alustati üleminekut uuele süsteemile – võeti maha testimiseks kasutatud andmebaas ja algas lõplike andmete ülekandmine olemasolevatest raamatu ja perioodika andmebaasidest.

Nüüd, mil süsteemi juurutamisest on möödas juba üle aasta, ongi ehk õige võtta hetkeks aeg maha ja vaadata pisut tagasi.

Elektronkataloog moodustab integreeritud raamatukogusüsteemi tuuma, mistõttu on andmete sisestamine selle loomisel väga vastutusrikas. Kataloogimise masinloetava vormingu (MARC = *Machine readable cataloguing*) alase koolitusega tehti Rahvusraamatukogus algust 1997. aasta mais, seega kuu enne lepingu allakirjutamist INNOPAC-i tarnijaga *Innovative Interfaces Inc.* Seni oli Eesti raamatukogudes kataloogimise masinloetavate vormingute alaseid kogemusi ja oskusteavet omandatud peaaesjalikult raamatukogusüsteemi KIRI juurutamise käigus. Need vajasisid aga täiendust INNOPAC-i toetava USMARC-vormingu tundmaõppimise osas. Esimese sammuna korraldas Rahvusraamatukogu NordInfo finantseerimisel Eesti teadusraamatukogudele vastava koolituse, mille viisid läbi kolleegid Helsingi Ülikooli Raamatukogust. Oma teadmisi ja kogemusi jagas ka 1997. aasta septembrist detsembrini Eestis viibinud Texase raamatukoguhoidja, ülikooli õppejõud ja doktorant Sherry K. Little. Suur osa oskustest omandati aga süsteemi katsetamise käigus, mil valmisid ELNET Konsortsiumi töörühmade koostatud töölehed elektronkataloogi loomiseks.

Süsteemi astmelise koolitusega alustati 1997. aasta lõpul. Kõigepealt said vastava õpetuse süsteemi edasise koolituse eest vastutavad isikud (nn. esimese astme spetsialistid). Toimus kolm põhikoolitust, eraldi Tartus ja Tallinnas: novembris 1997 kataloogimine ja avalik elektronkataloog (OPAC = *Online Public Access Catalogue*), märtsis 1998 komplekteerimine ning mais

1998 laenutamine ja töö perioodikaga. Mitmete konkreetsemate probleemide käsitlemiseks korraldati 1998. aasta septembris Tallinnas veel üks lisa-koolitus, mille viis läbi firma *Innovative Interfaces, Inc.* esindaja Ron McRae. Esmase väljaõppe saanud isikud vastutasid edasise koolituse eest oma raamatukogu piires.

INNOPAC võeti kasutusele 1. jaanuarist 1999, täismahus esialgu ainult Eesti Rahvusraamatukogus. Töösse rakendati kõik süsteemi moodulid: kataloogimine, laenutamine, perioodika töötlemine, komplekteerimine, avalik elektronkataloog. Selleks ajaks oli süsteemi andmebaasi laaditud rahvusbibliograafia andmebaas "Eesti raamat 1991–1998" (ca 21 500 nimetust) ja 1994–1998 Eestis ilmunud perioodilised väljaanded (ca 1350 nimetust). Lisaks konverteeriti INNOPAC-i välisperioodika koondkataloog, mis kajastas aastatel 1993–1998 Eesti teadusraamatukogudesse laekunud välisperioodikat (ca 12 500 nimetust) ja välisraamatute koondkataloog andmetega aastatel 1993–1998 Eesti teadusraamatukogudesse laekunud välisraamatute kohta (ca 53 000 nimetust). Et eelnimetatud andmebaas sisaldas andmeid ainult pärast 1992. aastat ilmunud välisraamatute kohta, kanti üle ka lisaandmed Rahvusraamatukogu väliskirjanduse osakonna sisetöö andmebaasist (ca 39 500 nimetust). Laaditute hulka kuulus osaliselt ka Rahvusraamatukogu klienditeeninduse andmebaas (ca 51 000 nimetust, ca 117 500 lugejakirjet ning ca 75 000 laenutust ja deponeeringut).

2000. aasta alguses konverteeriti ühisesse elektronkataloogi Eesti Akadeemilise Raamatukogu retrospektiivse rahvusbibliograafia andmebaas aastatel 1766–1940 Eestis ilmunud eestikeelsete perioodiliste väljaannete kohta (1761 nimetust). Olulise täienduse sai elektronkataloog "Eesti üldise märksõnastiku" märksõnade näol (ca 17 500 terminit).

2000. aasta esimesel poolel peab lõpule jõudma ka Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu senise elektronkataloogi ülekandmine INNOPAC-i (ca 10 700 nimetust). Peatselt on lõppemas Eesti Akadeemilise Raamatukogu väliseesti raamatute andmebaasi laadimine. Ettevalmistööd on pooleli Rahvusraamatukogu andmebaasi "Eesti kaardid 1988–1998" konverteerimiseks (ca 1500 nimetust). Plaani on võetud ka andmebaasi "Artikkel" ülekandmine. Nimetatud andmebaas sisaldab andmeid (ca 100 000 artiklit) Rahvusraamatukogus bibliografeeritud artiklite kohta, mis ilmusid aastatel 1993–1998 Eestis perioodilistes väljaannetes. Konverteerimist ootavad mitmed Eesti Akadeemilise Raamatukogu retrospektiivse rahvusbibliograafia andmebaasid. Samuti täieneb elektronkataloog iga uue konsortsiumiga liituva raamatukogu andmetega.

Paralleelselt elektrooniliste andmebaaside konverteerimisega ja andmete jooksva sisestamisega laekuvate teavikute kohta on käivitatud ka

mitu projekti seni vaid kaartkataloogides leidunud andmete sisestamiseks ühisesse elektronkataloogi. Esmajärjekorras toimub Eesti rahvusbibliograafia andmete konverteerimine, mis viiakse läbi järgmiste projektide raames:

1. 1918–1940 ilmunud eestikeelse raamatu rekataloogimine (plaanitav lõpp detsember 2002, projekti juht Anne Ainz, RR). Projekti üheks eesmärgiks on retrospektiivse rahvusbibliograafia trükinimestiku väljaandmine. Tööd teostatakse Rahvusraamatukogu arhiivkogu baasil raamatuid *de visu* rekataloogides. 1999. aasta jooksul sisestati ca 6000 nimetust.
2. Eestis 1945–1991 ilmunud raamatu retrospektiivne konverteerimine (plaanitav lõpp detsember 2001, projekti juht Signe Tõnisson, RR). Andmeid sisestatakse pöördkronoloogiliselt raamatukroonikate ja Rahvusraamatukogu peakataloogi alusel, vajadusel ka teaviku poole pöördudes. 1999. aasta jooksul sisestati ca 43 500 nimetust ja 165 000 eksemplari.
3. Eestis 1945–1993 ilmunud perioodika rekataloogimine (plaanitav lõpp detsember 2001, projekti juht Luule Joost, RR). Tööd teostatakse raamatukroonikates ilmunud perioodika aastanimestike ja Rahvusraamatukogu peakataloogi alusel, vajadusel ka teaviku poole pöördudes. 1999. aasta jooksul töötati ca 1200 nimetusega.

Eelnimetatud projektidesse on kaasatud ka teised ELNET Konsortsiumi raamatukogud, kes lisavad eksemplariandmed.

Ühtse süsteemi rakendamine on avardanud teadusraamatukogude koostöövõimalusi, üheks näiteks on artiklite ühisandmebaas, mille koostamist alustati 1999. aasta jaanuarist. Analüütiliselt bibliografeeritavad Eestis ilmuvad kogumikud, jätkväljaanded ja ajakirjad on jagatud raamatukogude vahel vastavalt nende profiilile nimetuste kaupa. 1999. aastal täienes INNOPAC-i andmebaas ca 14 500 artikli kirje võrra.

INNOPAC-i rakendamine on suur samm edasi teel digitaalraamatukogu poole, millest annavad tunnistust mitmed algatatud pilootprojektid. Rahvusraamatukogu käivitas 1999. aastal pilootprojekti ARES (artiklite elektrooniline süsteem), mille eesmärgiks on uurida vahendeid ja võimalusi, sidumaks artiklite kirjed ühises elektronkataloogis artiklite täistekstidega ning seega INNOPAC-i kataloogi kaudu võimaldada juurdepääsu Eesti ajakirjaartiklite täistekstidele.

Eelpooltoodu kinnitab tõsiasja, et INNOPAC-i andmebaas täidab mitmeid erinevaid funktsioone. Peaasjalikult on tegemist teadusraamatukogude elektronkataloogiga, kuid samahästi ka artiklite ühisandmebaasi ja rahvusbibliograafia andmebaasiga, seega koostatakse sama baasi põhjal ka jooksva rahvusbibliograafia nimestikke. Mitmeid ülesandeid täitval ühisel

andmebaasil on nii eeliseid kui puudusi. Tugevaks küljeks tuleb lugeda koostöövõimalusi andmebaasi loomisel, mis omakorda vähendavad kulutusi ja kiirendavad teavikute töötlust. Andmebaasi kasutaja seisukohalt on samuti oluline, et ühe temaatilise otsinguga saadakse andmed eri teavikutüüpide ja -laadide kohta. Samas on tekitanud probleeme asjaolu, et rahvusbibliograafia ei ole ühisest andmebaasist tervikuna eraldatav ning rahvusbibliograafia kirjed on avatud parandamisele ja täiendamisele. Seetõttu leiab üha enam kinnitust idee eraldada koondkataloogist rahvusbibliograafia andmebaas.

Rahvusbibliograafia koostamise üheks eesmärgiks on pakkuda usaldusväärseid kirjeid rahvusteavikute kohta. Soovijail on võimalik kopeerida INNOPAC-i koondkataloogist bibliograafilisi andmeid oma kataloogi. Põhi-probleemiks andmete kopeerimisel on raamatukogusüsteemides kasutatavate MARC-vormingute erinevused. Võimaldamaks rahvaraamatukogudele, mis kasutavad FINMARC-põhist raamatukogusüsteemi *Kirjasto 3000*, andmete laadimist USMARC-põhisest INNOPAC-ist, on Kultuuriministeeriumi tellimusel 2000. aasta sügiseks valmimas vastav konverter.

Aasta INNOPAC-iga on olnud edukas, süsteem on töötanud rahuldavalt, töötajad on uue keskkonnaga kohanenud ja igapäevategevus sujub. Positiivsed kogemused INNOPAC-i rakendamisel on tõstnud mitmete raamatukogude, sealhulgas ka rahvaraamatukogude huvi süsteemi vastu. See omakorda loob uued eeldused ühendamaks jõud Eesti raamatukogunduse edendamisel.

KIRJANDUS

1. Tamme, A. ELNET Konsortsium 1996-1997. – *Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1997*. Tartu : Eesti Kirjandusmuuseum, 1998, lk. 135-138.
2. Tamme, A. ELNET Konsortsium 1998 aastal. – *Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1998*. Viljandi : Viljandi Kultuurikolledž, 1999, lk. 115.

Arda-Maria Kirsal

UDK – LÕPUKS OMETI ILMUNUD

Tähelepanelik lugeja on muidugi märganud, et mitmes varasemas ERÜ aastaraamatus on juttu olnud UDK eestikeelsete liigitustabelite koostamisest ning sellega seonduvatest probleemidest.

Nüüd lõpuks võime öelda, et UDK eestikeelne väljaanne on ilmunud. Viimased ponnistused toimusid 1999. a. II poolel, kui selgus, et enne lõpliku vormistamist tuleb kogu tekst veel kord, s.t. kolmandat korda läbi vaadata, tähistamiseks eri šrifte, märgistamiseks erimäärajate asukohti, parandamiseks tekstis veel leiduvaid trükivigu. Septembrist kuni novembri keskpaigani töötasid toimetaja Marje Aasmets ja peatoimetaja Arda Kirsal (viimane seejuures haiguslehel!) pingeliselt tekstiga. Püüti eksituste protsenti viia miinimumini, mis loomulikult ei tähenda, et see oleks ka saavutatud.

Järgnenud trükiprotsessi tulem on nüüd meie kõigi kriitilise pilgu ees:

UDK : Universaalne detsimaalklassifikatsioon :
Liigitustabelid / Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium;
[toimetuskolleegium : Marje Aasmets (toim.), Arda-Maria Kirsal (peatoim.), Malle Lang, Sirje Nilbe, Aili Normak, Maara Üksti.] – Tallinn : Kultuuriministeerium, 1999. – V, 1084, [4] lk.

Mida siis sisaldab see 1084-leheküljeline ja 7 cm. paksune teavik? Nagu liigitustabeleis tavaks, algab väljaanne nn. abitabeliga, mis hõlmab kõikides erialaliikides kasutatavaid üldmäärajaid (kokku 2091). Arvuliselt on neist kõige enam kohamäärajaid – 1166, millega saab tähistada nii poliitilise geograafia ühikuid (riigid) kui loodusgeograafia mõisteid (mered, jõed, mäe(stiku)d). Peaaegu võrdsete blokkidena (380–338) on esindatud keele-, vormi- ja ajamäärajad. Vähem on isikumäärajaid – 261, materjalidemäärajaid – 150 ja rahvusemäärajaid – 64.

Pealiigiti on ootuspäraselt suurima mahuga (ca 20 000 indeksit) pealiik 6 kui ulatuslik katusliik, mille mahukamaiks komponentideks on liigid 67/68 (4800 indeksit), 66 (4450 indeksit), 61 (3100 indeksit), 63 (2300 indeksit), 65 (2150 indeksit). Suhteliselt ulatuslik – 10 950 indeksit – on pealiik 5, milles suurimaks allüksuseks on praegu liik 54. Vahekord võib muutuda lähitulevikus liigi 53 optimeerimisega. Seega võib nentida, et reaalteadused moodustavad veidi üle poole UDK indeksite koguarvust. Majandusteaduste blokk hõlmab 7800 indeksit ja humanitaarteadused – filosoofia, teoloogia, ajalugu, kunstid jne. – üle 13 000 indeksi.

Struktuurist

Liigitustabelite struktuuri ülevaatlikustamiseks on liikide hierarhilise alluvuse tähistamiseks kasutatud liigipealkirjades nelja eri paksusega šrifti. Viidete märgised – *vt*, *vt ka* – ja metoodikajuhised on esitatud kursiivis. Võib-olla tundub esialgu harjumatuna võtte esitada liikide juures küllalt arvukalt liitindeksite moodustamise näidiseid, nt.

314.7 *Migratsioon*

Liitindeksi näidised: 314.7^{”32”} *Sesoonne ränne*

314.7^{”742”} *Ajutine ränne*

314.7^{”746”} *Pidev ränne*

314.7.045 *Sundränne*

Tegelikult on see küllalt hea metoodikavõtte liitindeksite moodustamise võimaluste tutvustamiseks, silmas pidades UDK edasist fassetiseerimist.

Nagu tavaks, on indeksi analoogiliseks alljaotamiseks kasutatud tähist \approx , nt. 332.854 = 332.852.

Et hõlpsamini leida liikide alguses asuvaid erimäärajaid, millised vastavas liigis on kasutatavad, on need tähistatud püstjoonega veeru serval.

On loomulik, et UDK rahvuslik väljaanne peab asetama rõhud etalonväljaandest erinevalt. Sellest lähtudes on UDK eestikeelses väljaandes:

- 1) püütud rahvusteaduste liikides täieliku(ma)lt avada soome-ugri rahvaid. Nii on keele üldmäärajates loetletud kõik soome-ugri keeled, ka kamassi keel, mille tegelikke kasutajaid ju vist enam ei leidugi; rahvuse üldmäärajas kõik soome-ugri rahvad. Keeleteaduse ja kirjanduse liikides (pealiik 8), kus põhitabeli originaaltekstis on täielikul kujul esitatud vaid suuremate/tähtsamate keelte ja kirjanduste indeksid ning ülejäänud keelte ja kirjanduste indeksid tuleb ise tuletada keele üldmäärajate abil, on eestikeelses UDK-s esitatud n.ö. valmisindeksid kõigi soome-ugri rahvaste keelte ja kirjanduste jaoks:

811.511.151 *Mari keel*

821.511.132 *Komi kirjandus*

Ühtlasi on liigitajate töö hõlbustamiseks esitatud täielikul kujul ka kõigi Euroopa rahvaste keelte ja kirjanduste indeksid.

- 2) Kus võimalik, on püütud nii liitindeksi näidistes kui mujal esile tuua Eestit ja seoseid Eestiga. Nii lisasime liitindeksi näitena

636.1(474.2) *Eesti hobusetõud*

663.47(474.2) *Eesti õlled*

Liigitamise ja märksõnastamise toimikond töötas välja Eesti maakondade kohamäärajad (474.211/.226), esitas UDK peatoimetusele Londonis ning need on nüüdseks aktsepteeritud ja trükkis avaldatud UDK täiendusköites *Extensions and Corrections to the UDK* vol. 21 (1999).

- 3) Nii *ajaloo* (94) kui *geograafia* (91) liigis, mille jaotus UDC MRF-s oli rõhutatult briti orientatsiooniga, olid Suurbritannia ja tema endiste asumaade (nn. *Commonwealth of Nations*) indeksid antud täielikul kujul koos rohkete alljaotistega, teiste maade indeksid tuli tuletada kohamäärajate abil. Eestikeelses UDK-s antakse indeksid nende täielikul kujul kõigile Euroopa maadele, endistele N. Liidu osadele ja teiste mandrite tähtsamatele maadele.
- 4) Välja on jäetud Eestiga mitte- või väheseotud UDK jaotisi. Eelkõige olid need suur osa Aafrika ja Aasia keeli, kohamäärajatest riikide haldusüksused (osariigid, liidumaad, läänid jne.), mis UDC MRF-is näivad olevat antud ammendaval tasemel. Ajaloo ja geograafia liigis jäeti välja eelmainitud *British Commonwealth*'i alljaotiste jada. Kärpeid tehti ka mõnedes tehnika osades (liikide 62 ja 621.3 erimäärajais, metallurgia liigis jm.).

Tuleb arvestada ka **edaspidiste muudatustega** UDK struktuuris. UDK haldaja on UDK Konsortsium, kes viimasel ajal on aktiivselt tegelnud süsteemi optimeerimisega. Hiljuti loodi täiesti uus liik 004 *Arvutiteadus*. Uusimas täiendköites *Extensions...* vol. 21 on uuendatud liike 338.48 *Turism*, 502/504 *Keskkonnateadused* ja 791 *Filmikunst*. Praegu on UDK peatoimetusel käsil liikide 2 *Teoloogia* ja 61 *Meditsiin* restruktureerimine. Ette on näha põhjalikke muudatusi liikides 53 *Füüsika*, 54 *Keemia* ja 621.3 *Elektrotehnika*. Ka meil peaks töö UDK-ga jätkuma.

Eestikeelse UDK väljaande **koostamises osales ligi 150 inimest**. Neist 39 olid tõlkijad (peamiselt suuremate raamatukogude liigitajad, aga ka mõned erialaspetsialistid), kelle töö vaatas läbi ja korrigeeris 114 eksperti (kõrgkoolide õppejõud, instituutide teadurid, muuseumitöötajad, erialakoolide õppejõud). Arvutil töötles 12 inimest eesotsas praeguse TTÜ Raamatukogu direktori, väsimatu Jüri Järsiga. Toimetamistööga oli ametis kuueliikmeline kolleegium (vt. lk. 26). Organiseerivaks jõuks oli ERÜ liigitamise ja märksõnastamise toimkond. Kõigile neile on toimetus sügavalt tänulik entusiasmi, missioonitunde ja kvalifitseeritud abi eest. Täname Eesti Kultuuriministeeriumi Tiiu Valmi ja Meeli Veskuse isikuis, kes muretsesid meie töö aluse – UDC MRF-i koos avaldamislitsentsiga ning toetasid pidevalt ka finantsiliselt. Täname ERÜ juhatust, selle esinaisi Ivi Tingret, Anne Valmast, Krista Talvit ja ERÜ bürood, kelle toetav suhtumine oli pidevalt tunnetatav. Täname ka Eesti Akadeemilise Raamatukogu ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu juhtkonda, kelle kaitsva katuse all toimus kogu töö lõpposa. Kõiki UDK liigitustabelite kasutajaid aga palume leitud puudustest või eksimustest märku anda tel. 665 9436 (EAR).

EESTI TEADUSRAAMATUKOGUDE RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ

Raamatukogundusalane arendustegevus ja raamatukogude heatasemeline koostöö sõltub suuresti sellest, mil määral on raamatukogud kaasatud ühisprojektidesse, kui teadlikud on nad raamatukogunduse arengusuundadest Euroopas ja maailmas. Sõltub raamatukogude osalemisvalmidusest rahvusvaheliste raamatukoguorganisatsioonide töös ja nende organisatsioonide põhidokumentide tundmisest, millest tuleks juhinduda riigi raamatukogupoliitika väljatöötamisel ja oma tegevuse kavandamisel.

Euroopa Parlament kinnitas 23. oktoobril 1998 Strasbourg'is aruande "**Raamatukogude roll uueveas infokeskkonnas**", millega avaldas toetust raamatukogu tegevuse ja tema rolli moderniseerimisele, raamatukogu- ja infoteenuste uuendamisele, infomaterjalidele, eriti elektroonilisele informatsioonile, avatud juurdepääsu laiendamisele ning raamatukogude koostöö tõhustamisele ja stimuleerimisele. Aruandes suunati raamatukogude tähelepanu kogude arendamisele vastavalt ühiskonna infonõudlusele, eriti elektrooniliste andmebaaside soetamisel ja kogude digiteerimisel, juhti raamatukoguhoidjate tähelepanu autorikaitse, eriti elektroonilise informatsiooni kasutuse ja levitamise probleemidele. Väljendati soovi edendada raamatukogude osalust Euroopa 5. raamprogrammi teadus- ja arendusprogrammides ning suunata raamatukogude teadustegevust teadustöö projektide kaudu.

Euroopa Parlamendi kultuurikomitee aruandes "**Infoühiskond, kultuur ja haridus**" juhitakse raamatukoguhoidjate tähelepanu põhidokumentidele "**Roheline raamat**", mis määratleb raamatukogude rolli uueveas infoühiskonnas.

Iga riik vajab oma riiklikke dokumente, millest juhinduda raamatukogude tegevuse ja kogu kultuurisfääri edendamisel, kuid nende põhilähtekohad peavad haakuma Euroopa ja kogu maailma raamatukogunduse arengusuundadega. Euroopa Liidu liikmesriikides hakati raamatukogundust Euroopa Komisjoni programmide raames kujundama juba 90-ndatel aastatel, sooviga arendada rahvusvahelist raamatukogunduslikku koostööd ning edendada rahvuslike projektide väljatöötamist ning elluviimist igas Euroopa riigis.

Raamatukogu- ja infopoliitika väljatöötamise, arendamise ja kooskõlastamise eesmärgil avati internetilehekülg "**Raamatukogude rahvuslikud ja ülemaailmsed algatused uueveas infoühiskonnas**", mis jagab kasulikku informatsiooni eri riikide raamatukogude arengupoliitikast ja rahvusvaheliselt tunnustatud organisatsioonide (UNESCO, Euroopa Komis-

jon, NORDINFO jt.) aruannetest, aastaraamatutest ning programmidest ja informatsiooninduse alastest rahvuslikest koostööprojektidest:

(<http://www.cordis.lu/libraries/en/nfp/introd.html>).

Välissuhtluse eesmärk on arendada koostööd välisriikide raamatukogude ning raamatukogunduslike institutsioonidega, vahetada informatsiooni ja kogemusi, osaleda rahvusvahelistes raamatukogunduse arenguprogrammides ja riikidevahelistes ühistööprojektides ning võtta osa rahvusvaheliste organisatsioonide tööst.

Alljärgnevalt esitatakse üldistav ülevaade Eesti teadusraamatukogude osavõtust rahvusvaheliste raamatukogundusalaste organisatsioonide töös ja koostööprogrammides, ühisprojektide algatamisest ja raamatukogudevahelisest koostööst. Põhiliselt käsitletakse Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortiumisse kuuluvaid teadusraamatukogusid ja TPÜ infoteaduste osakonda.

Osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides

Eesti teadusraamatukogude esindatus rahvusvahelistes organisatsioonides sõltub iga konkreetse raamatukogu või institutsiooni tegevusvaldkondadest, ja ka liikmemaksu tasumise võimalustest. Seetõttu on raamatukogud seadnud endale prioriteedid. Osaletakse nendes organisatsioonides, millest on oma tegevuse kavandamisel ka otseselt kasu.

Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liit (*International Federation of Library Association and Institutions, IFLA*) hõlmab kaheksa osakonna 32 sektsiooni ning 14 ümarlaua tegevuse kaudu kõiki raamatukogunduse valdkondi. Eesti raamatukogundusüldsus on küllaltki arvukalt esindatud – Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, Eesti Rahvusraamatukogu (institutsionaalne liige alates 1993. aastast), Eesti Akadeemiline Raamatukogu (institutsionaalne liige alates 1994. aastast) ja Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond. ERÜ on IFLA liige 1989. aastast. Eestit esindavad IFLA sektsioonide töös Tiiu Valm ja Mihkel Reial (RR), Marje Aasmets (EAR), Kalju Tammaru (EHR) ja Aira Lepik (TPÜ IO).

IFLA igaaastasel aastakonverentsil osaleb arvukalt teisigi Eesti raamatukoguhoidjaid.

Euroopa Teadusraamatukogude Konsortium (*Consortium of European Research Libraries, CERL*) – toetab Euroopa teadusraamatukogude ühisandmebaaside loomist, et soodustada nende varade kättesaadavust ja aidata kaasa teadusraamatukogude arengule. Eestist on 1998. aastast CERL-i liige ELNET Konsortium ja Eesti Rahvusraamatukogu ning assotsieerunud liikmena 1994. aastast Eesti Akadeemiline Raamatukogu.

Euroopa Teadusraamatukogude Liit (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*, LIBER) – edendab raamatukogudevahelist koostööd ja osaleb vahendajana Euroopa teadusraamatukogude võrgu pikaajaliste arengukavade kujundamisel, esindab Euroopa teadusraamatukogusid koostöö arendamisel rahvusvaheliste organisatsioonidega. LIBER-i liige on 1993. aastast Eesti Rahvusraamatukogu (esindajaks Mihkel Reial) ning Tartu Ülikooli Raamatukogu, keda esindab Toomas Liivamägi.

Läänemeremaade Raamatukogude Ühenduse (*Bibliotheca Baltica*) ülesandeks on arendada nende raamatukogude koostööd ja teadustööd ning tagada kultuuripärandi säilivus ning kättesaadavus õppe- ja uurimistöö vajadusteks. RR on *Bibliotheca Baltica* liige 1996. aastast, EAR 1994. aastast. Töös osalevad veel Toomas Liivamägi TÜ Raamatukogust ja Aira Lepik TPÜ infoteaduste osakonnast.

Rahvusvahelise Muusikaraamatukogude, Arhiivide ja Dokumentikeskuste Assotsiatsioon (*International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres*, IAML), mis toetab ja arendab muusikaraamatukogude tegevust, edendab erialaharidust ja täienduskoolitust ning vahendab rahvusvahelist koostööd, esindavad Eestit 1993. aastast Eesti Rahvusraamatukogu (Aurika Gergeleziu), Eesti Muusikaakadeemia Raamatukogu (Reet Nikkel) ja Tartu Ülikooli Raamatukogu (Avo Kartul).

Euroopa Informatsiooni Assotsiatsioon (*European Information Association*, EIA) põhiülesanne on teadmiste vahendamine ja infoteenuste koordineerimine Euroopa Liidu kohta, tagades kogemuste vahetamise, ideede ja infolevi võimaluste arendamise nii piirkondlikul, Euroopa kui rahvusvahelisel tasandil. Eestist on selle organisatsiooni töös esindatud Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu.

Rahvusvaheline Teadmuste Korrastamise Ühing, (*International Society for Knowledge Organizations*, ISKO) seab ülesandeks teadmuse korrastamise teoreetiliste aluste ja meetodite arendamise, nende rakendamise raamatukogutöös ja sõnastike koostamisel, teadmuse korrastamise süsteemide alase teadus- ja arendustegevuse edendamise. Ühing tahab olla teadmuse mõttelise korrastamise ja töötlemisega tegelevatele ühingutele ja institutsioonidele ühendavaks lüliks. Eestist osalevad ISKO töös EAR-i esindajana Arda-Maria Kirsal ja RR-i esindajana Sirje Nilbe.

Lisaks eelpoolloetletule osaletakse veel mitme teise vastava eriala rahvusvahelise organisatsiooni töös.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

- **Rahvusraamatukogude Direktorite Konverents** (*Conference of Directors of National Libraries, CDNL*), mille põhitegevuseks on tugevdada rahvusraamatukogude integratsiooni ja algatada ühisprojekte. Kokkusaamine toimub igal aastal koos IFLA aastakonverentsiga.

RR on liige 1993. aastast, esindaja Tiiu Valm.

- **Euroopa Rahvusraamatukogude Direktorite Konverents** (*Conference of European National Librarians, CENL*). See on Euroopa Nõukogu organisatsiooni kuuluvate riikide rahvusraamatukogude juhtide valitsusväline organisatsioon, eesmärgiks Euroopa rahvusraamatukogude koostöö edendamine ja ühisprojektide algatamine.

RR on liige 1993. aastast, esindaja Tiiu Valm.

- **Rahvusvaheline Õigusraamatukogude Assotsiatsioon** (*International Association of Law Libraries, IALL*) asutati 1959. aastal New Yorgis, et edendada õigusraamatukogude ning teiste õigusinformatsiooni koguvate ja vahendavate institutsioonide koostööd.

RR on liige 1995. aastast, esindaja Giina Kaskla.

- **Euroopa Parlamendiuringute ja -dokumentatsiooni Keskus** (*European Centre for Parliamentary Research and Documentation, ECPRD*) on Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee ja Euroopa Parlamendi ühise egiidi all tegutsev rahvusvaheline organisatsioon, mille eesmärk on infovahetuse tõhustamine Euroopa demokraatlike riikide parlamentide ja parlamendiraamatukogude vahel. Esindaja Marju Rist.

- **Rahvusvaheline Arhiivide Nõukogu** (*International Council of Archives, ICA*), parlamendi- ja parteiarhiivide sektsioon (SPP).

RR on liige 1995. aastast, esindaja Anniki Vahkal.

- **Euroopa Informatsiooni Assotsiatsioon** (*European Information Association, EIA*). RR on liige 1995. aastast, esindaja Kerttu Metsar.

- **Paberi Konserveerimise Instituut** (*The Institute of Paper Conservation, IPC*). RR on liige 1997. aastast, esindaja Mari Siiner.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

- **Euroopa Meditsiiniraamatukogude Assotsiatsioon** (*European Association for Health Information and Libraries, EAHIL*) asutati 1987. aastal Brightonis eesmärgiga tõhustada meditsiiniraamatukogude komplek-

teerimist ja teenindust, korraldada meditsiiniraamatukoguhoidjate täiendõpet ja avardada nende esindatust. Esindaja Sigrid Prank.

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

- **Rahvusvaheline Tehnikaülikoolide Raamatukogude Assotsiatsioon** (*International Association of Technological University Libraries, IATUL*) asutati 1955. aastal Düsseldorfis, et edendada tehnikaülikoolide raamatukogude infotehnoloogilist arendustegevust, ühtlustada teenindust ning algatada ühisprojekte. TTÜR-i esindaja Jüri Järs.
- **UNESCO Ühinenud Raamatukogude Võrk**, (*UNESCO Network of Associated Libraries, UNAL*). TTÜR-i esindaja Jüri Järs.
- **Rahvusvaheline CDS/ ISIS-e Kasutajate Ühing**, ISIS-NIT (*International CDS/ISIS Users Associations*), osalemine koostöös, esindaja Jüri Järs.

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI INFOTEADUSTE OSAKOND

- **Euroopa Kaugkoolituse Ülikoolide Assotsiatsioon** (*European Association of Distance Teaching Universities, EADTU*) on unikaalne ja väga vajalik organisatsioon, mille liikmed on oma riigis avatud õppe ja kaugkoolituse eest vastutavad rahvuslikud institutsioonid. Organisatsioon ühendab ligi 150 ülikooli kaugkoolitusega tegelevaid esindajaid. EADTU pakub avatud foorumi aruteludeks, kuidas liikuda kvaliteetse hariduse omandamise suunas muutuva ajastu õpikeskkonnas.

Londonis 1998. aastal EADTU juurde loodud raamatukogu ja õppimise toetuse töögrupi (*The library and learning support working group*) eesmärk on arutleda probleemi üle, kuidas oleks tänapäeva õpikeskkonnas võimalik õppureid toetada ja luua raamatukogude ja õpitoetuse akadeemiline võrk. Töögrupi esimees on TPÜ infoteaduste osakonna juhataja Sirje Virkus.

- Euroopa Raamatukogu- ja infoteaduse õppeasutuste ühendus **BOBCATSSS**.

Lühend tähistab Euroopa juhtivate raamatukogu- ja infoteadusõppeasutuste ühendust ja tuleneb osalevate õppeasutuste asukohalinnade algustähtedest **B**udapest, **O**slo, **B**arcelona, **C**openhagen, **A**msterdam, **T**ampere, **S**heffield, **S**tuttgart ja **S**zombathely. BOBCATSSS moodustati 1993. aastal, et arendada koostööd üliõpilaste ja õppejõudude vahel info- ja raamatukogutöö eri valdkondade uurimisel ja analüüsimisel.

BOBCATSSS-i liikmeks Eestist on TPÜ infoteaduste osakond ja kontakt isikuks Sirje Virkus.

- Põhjamaade ja Balti riikide kaugkoolitusassotsiatsioonide võrk **BOLDIC** (*The Baltic-Nordic Distance Education Network*) loodi 1998. aastal eesmärgiga aidata kaasa infoühiskonna arengule Läänemere regioonis, vahendada parimaid kogemusi avatud õppetöö valdkonnas, vahetada eksperte ja ideid. Koostöövormiks on ühisseminaride, videokonverentside ja tööarutelude korraldamine, ühisprojektide algatamine. Tööd koordineerib eri riikide koordinaatoritest koosnev nõukogu. Eesti koordinaator on Sirje Virkus.

- **Euroopa Raamatukogu- ja Infoteaduslase Hariduse ning Uurimis-tegevuse Assotsiatsioon** (*European Association for Library & Information Education and Research, EUCLID*) loodi 1991. aastal. EUCLID on raamatukogu- ja infoteadusharidusega tegelevaid institutsioone ühendav organisatsioon, mis analüüsib erialakoolituse vajadusi ja võimalusi, teavitab oma liikmeid raamatukogu- ja infoteadushariduse uutest suundadest. EUCLID-i põhiülesanne on õppekavade koordineerimine ja arendamine, ühisuuringute algatamine ja läbiviimine erialahariduse valdkonnas ning erialaharidusega seonduvate probleemide tutvustamine rahvusvahelisele üldsusele. Eesmärk on õppekavade andmebaasi loomine ning raamatukogu- ja infotöötaja õppekava mudeli kujundamine, Euroopa nõuete väljatöötamine raamatukogu- ja infoteadusharidusele.

TPÜ infoteaduste osakond on EUCLID-i asutajaliige, Eesti kontaktisik on Aira Lepik. Osalemine EUCLID-i töös võimaldab TPÜ infoteaduste osakonnal vahetada teavet õppekavadest ja uurimistemaatikast, arendada kootööd eriala- ja täienduskoolituses ning vahetada õppejõude ja üliõpilasi.

Lisaks eeltoetletud ELNET Konsortsiumi töös osalevatele teadusraamatukogudele on eriala- ja teadusraamatukogudest rahvusvahelise koostööga seotud **Eesti Meditsiiniraamatukogu**, osaledes aktiivselt EAHIL-i töös. **Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus** on Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu (IBBY) Eesti sektsiooni liige ja võtab osa rahvusvahelistest projektidest – rändnäitused “Läänemere raamaturing” ja “Kohtuge lastega”. Teaduslikest erialaraamatukogudest võtab **Eesti Patendiraamatukogu** igal aastal osa patendiraamatukogude rahvusvahelisest foorumist PATLIB (*Annual Conference of Patent Libraries*) ja osaleb rahvusvahelises koostööprojektis RIPP (*Regional Industrial Property Programme*), mille raames on võimalus patendiraamatukogudel soodustusega täiendada kogusid. **Eesti Standardiraamatukogu** on Rahvusvahelise Standardiseerimise Organisatsiooni (ISO) ja Euroopa Standardikomitee (CEN) liige ning osaleb rahvusvahelises koostööprojektis TRAQ3, mis on Euroopa Liidu *Phare* programm ja abistab Kesk- ja Ida-Euroopa riike standardimise valdkonnas.

Osalemine rahvusvahelistes koostööprojektides

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

- **GABRIEL** – *Gateway to and Bridge Between European National Libraries*.

GABRIEL on Euroopa rahvusraamatukogude kodulehekülg. See on WWW teenus Euroopa rahvusraamatukogudele, kes on esindatud Euroopa Rahvusraamatukogude Konverentsil (CENL). See on Euroopa rahvusraamatukogude infoserveri katseprojekt, milles osaleb 38 Euroopa Nõukogu (EC) liikmesriigi rahvusraamatukogu.

Projekti eesmärk on anda teavet Euroopa rahvusraamatukogude kohta, iseloomustada nende kogusid ja teenuseid ning avada juurdepääs nende infovaradele, soodustada infrastruktuuripõhiste teenuste arendamist. Ühtlasi toetab projekt GABRIEL Euroopa rahvusraamatukogude vahelist koostööd võrgukeskkonnas.

Gabriel on *on-line* teejuht Euroopa rahvusraamatukogudele, edastades uut ja vajalikku informatsiooni Euroopa rahvusraamatukogude kohta, teavet nende osalemisest Euroopa projektides ning toetades projektis osalevate raamatukogude töötajate omavahelist koostööd.

Katseprojekt GABRIEL käivitus 1995. aastal. 1997. aasta 1. jaanuarist on see teenus CENL-i liikmesraamatukogude ametlik teenus ja avatud kogu maailmale. GABRIEL on WWW tehnoloogial põhinev võrgustatud infosüsteem, kus rakendatakse standardset võrgutehnoloogiat nagu *Telnet* ja *Z39.50*.

Eesti Rahvusraamatukogu, analoogselt teiste osalevate rahvusraamatukogudega, edastab projekti raames RR-i kohta vajalikku uut informatsiooni Euroopa rahvusraamatukogude koduleheküljel, projekti esindaja on Tiiu Valm.

WWW aadressid on:

<http://www.bl.uk/gabriel/>

<http://renki.helsinki.fi/gabriel/>

- **LIBECON 2000** – Euroopa Komisjoni DG XIII raamatukoguökonomika projekt, mis hõlmab Kesk- ja Ida-Euroopa riikide raamatukogude statistikaandmebaasi kogumist ja Euroopa riikide raamatukogude ökonomikat, võrdlevat analüüsi, töö tulemuslikkuse mõõtmist ja indikaatoreid ning raamatukogustatistika andmebaase. Projekt põhineb eelnevatel raamatukoguökonomikaga seotud Euroopa Liidu projektide uuringutel. Projekti alustati 4. raamprogrammi raames juunis 1998, kestusega 3 aastat, et esitada aastaks 2001 millenniumi aruanne Euroopa raamatukogude ökonomikast.

Projekti eesmärk on anda ülevaade iga projektis osaleva riigi raamatukogustatistikast, selle kasutamisest raamatukogude tegevuse tulemuslik-

kuse analüüsi ja võrdluse kontekstis ning rakendada Euroopa raamatukogudes rahvusvaheliselt tunnustatud statistika kogumise ja analüüsi standardeid ning meetodeid. Julgustada raamatukogude võrdlemist ja *benchmarking*'u põhimõtete rakendamist.

Kogutud statistikanäitajaid analüüsitakse teaduslike meetodite alusel ja uuringutulemused avaldatakse EL väljaannetes lõpparuandena. Uuringu tulemused pakuvad kasulikku informatsiooni:

- raamatukogundusringkondadele raamatukogupoliitika ja arengukavade koostamiseks;
- raamatukogu juhtidele oma tegevuse võrdlemiseks teiste analoogsete Euroopa raamatukogudega;
- raamatukogude kasutajatele ülevaate saamiseks osutatavatest teenustest;
- raamatukogude audiitoritele raamatukogude tegevuse hindamiseks.

Eesti on kaasatud projekti koos teiste Balti riikidega ja esitab analüüsiks raamatukogude statistilised näitajad. Projekti Eesti koordinaator on Anu Nuut.

• **Public Libraries Development Project (PLDP)** – 1995. aastal algatati Euroopa Liidu *Phare* programmi raames rahvaraamatukogude arenguprojekt PLDP, mis hakkas toimima 1996. aastal. Projekti eesmärk oli toetada rahvaraamatukogude arengut ning kohalikke omavalitsusi, et kindlustada rahvaraamatukogudele õigustatud positsioon infoühiskonnas, aidata kaasa infolevi paremale korraldusele:

- arendada Kesk- ja Ida Euroopa partnerriikide teadmisi ja oskusi tänapäeva rahvaraamatukogude juhtimises ja lugejateeninduses;
- selgitada, mil määral nende riikide rahvaraamatukogud suudaksid praegu toetada oma riigi valitsuse reformiprogramme, tagades neile vajaliku informatsiooni ühiskonna sotsiaalprobleemidest ning üldisest olukorrast;
- selgitada rahvaraamatukogude rolli kohaliku infokeskusena, kuivõrd nad suudavad rahuldada kohalike koolide, kolledžite, haiglate ja ettevõtete infovajadusi;
- näidata uute teenuste laialdase kasutamise eeliseid ja mõju lugejateenindusele.

Projektis osales 14 Kesk- ja Ida-Euroopa riiki: Albaania, Bulgaaria, Horvaatia, Eesti, Leedu, Läti, Moldaavia, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi, Ukraina, Valgevene, Venemaa. Iga riiki esindas projektis selle riigi koordinaator, kelleks Eestist on Krista Talvi.

1998. aastal otsustati projekti jätkata – Kesk- ja Ida-Euroopa raamatukogude koordinaatorid kutsuti osalema tegevusprogrammi PubliCA. Selle projekti eesmärgiks oli raamatukoguteeninduse arendamine ja parandamine kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides: soodustada uute teenindusliikide loomist, julgustada riikide osalemist EL raamatukoguprogrammides.

Projekt PubliCA tegutseb 1995. aastast ning alates 1998. aastast osaleb projektis 23 riiki. PubliCa eesmärk on luua kõrgetasemelised koolituskeskused üle Euroopa, et pakkuda enesetäiendamise võimalusi rahvaraamatukogude juhtidele. Selline koolitus toimib juba Taanis, Saksamaal, Soomes, Inglismaal, Sloveenias ja Norras.

- **Multilingual Dictionary of Library Terminology** on Sloveenia koostööprojekt mitmekeelse raamatukoguterminoloogiasõnastiku koostamiseks. Projekt, milles osaleb üle kümne Euroopa riigi raamatukogu ning teisi institutsioone, algatati 1999. aastal Sloveenia Rahvusraamatukogu poolt ja seda juhib Ivan Kanič. Töö lõppedes avaldatakse mitmekeelne raamatukogusõnastik ja iga osaleja riik saab kasutada ingliskeelset raamatukoguterminite andmebaasi. Projekti andmebaasi haldab Sloveenia Rahvusraamatukogu. Projektis osalevad Maris Ringvee ja Maia Randma.

- Projekt **EXCEL** on kirjastajate ja raamatukogudevaheline koostööprojekt. Projekt algatati Euroopa Liidu telemaatika raamatukogude programmi raames. Projekti eesmärgiks on toetada ühtlustatud raamatukogudevaheliste võrkude loomist ning komplekteerimisvajaduste põhisuundade väljatöötamist, et pakkuda abi kirjastajatele ja kirjanduse hankijatele. Euroopa Liidu poolt valiti kolm riiki – Poola, Ungari ja Eesti, kus 1998. aasta sügisel programm käivitati. Eestist osalevad projektis TÜR, TTÜR, RR ja 20 maakonna/linna keskraamatukogu.

Projekti juhib firma *Education for Change* Ühendatud Kuningriigist. Uuringu käigus viidi läbi küsitlus, et välja selgitada Kesk- ja Ida-Euroopa riikide raamatukaubandusliku informatsiooniga varustajad ning kindlaks teha infovahetuse võimalused Kesk- ja Ida-Euroopa riikide vahel.

- Rahvusvaheline projekt raamatukogude ajaloo-alase teatmeteose **International Dictionary of Library Histories** koostamiseks. RR ühines projektiga 1999. aastal ja esitab avaldamiseks kokkuvõtte Eesti Rahvusraamatukogu ajaloost. Esindab Piret Lotman.

- **RILM** (*Répertoire International de Littérature Musicale*) on rahvusvaheline muusikakirjanduse bibliograafia ühisprojekt, millele RR teeb kaastööd alates 1993. aastast. Andmed Eestis ilmunud muusikakirjanduse ja artiklite kohta saadetakse New Yorki RILM-i keskusesse. Need avaldatakse väljaandes *RILM Abstracts of Music Literature*. Antakse välja CD-ROM-i *MUSE (Music Search)*, mis on sidusrežiimis kättesaadav OCLC *First Search* vahendusel. RILM-i töörühma liikmed RR-ist on Katre Riisalu ja Aurika Gergeleziu.

- **RISM** (*Répertoire International des Sources Musicales*) on rahvusvaheline muusikakäsikirju ja enne 1850. aastat ilmunud väljaandeid registreeriv projekt, millele RR teeb kaastööd 1996. aastast. Kirjeldatakse RR-i harulduste kogus leiduvaid antud perioodi muusikatrükiseid. Andmed esitatakse RISM-i keskoimetusele (Frankfurt am Main), kasutades RISM-i keskuse kingitud arvutiprogrammi PiKaDo. RR-ist on töörühma liige Tiiu Tosso.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

- **DIEPER** (*Digitised European PERiodicals*). Rahvusvahelises koostööprojektis osalevad Kopenhaageni Kuninglik Raamatukogu, Frankfurdi *ABC-Datenservice*, Alam-Saksimaa riigi- ja ülikooliraamatukogu Göttingenis, Grazi Karl-Franzen ÜR, Kirjastus *Springer-Verlag Ltd & Co* Heidelbergis, Helsingi ÜR, Leuveni (Belgia) ÜR, Pariisi V ÜR, Patruse (Kreeka) ÜR ja Informatsiooniteenistus, Siena Ülikool, Tartu Ülikooli Raamatukogu, esindaja Toomas Liivamägi.

Projekti kestvus november 1998 – detsember 2000. Projekti eesmärk on rajada virtuaalraamatukogude võrk ja keskne otsingumootor, mille kaudu pääseks juurde Euroopa ja muu maailma retrospektiivselt digiteeritud perioodikale.

Projekt peab andma vastused järgmistele küsimustele:

- Kui palju on Euroopas ja mujal maailmas perioodikat juba digiteeritud?
- Kuidas leida vajalik digiteeritud väljaanne/artikkel ilma mitut erinevat otsingumootorit kasutamata?
- Kuidas saab digiteeritud materjale vaadata ja kui sügavalt saab täistekst-artikleid otsida?
- Kuidas säilitada täistekst-dokumente ja hoida need samaaegselt kasutajale kättesaadavana?
- Kuidas kaitsta autorite, kirjastajate ja raamatukogude õigusi virtuaalses võrgus?
- Kuidas organiseerida digiteeritud perioodika tellimist?
- Kuidas litsentseerida ja tasustada *on-line* juurdepääsu?

DIEPER püüab luua EROMM-i (*European Register of Microform Masters*) eeskujul keskse registri, kuhu koondatakse andmed kõigist digiteeritud materjalidest. Registri kirjed viitavad erinevatele Euroopa andmebankadele. Lisaks töötatakse välja otsingumootor, mis lubab teha artiklites või vähemalt väljaannete sisukordades täistekstotsingut.

DIEPER-is osalejad teevad koostööd digiteeritud perioodika virtuaalraamatukogu loomiseks. Selgitamaks miinimumstandardid ja demonstree-ri-oks optimaalseid tehnilisi lahendusi *on-line* juurdepääsu organiseerimiseks, skaneerib iga partner-raamatukogu mõned ajakirjad oma kogudest ja võimaldab otsingumootori abil kesksest registrist neile juurdepääsu. Samal

ajal saavad partnerid lisada registrisse juba neil olemasolevaid digiteeritud materjale. Sellise struktuuri loomisega loodetakse välja arendada üle-euroopaline retrodigiteerimise strateegia, mis määratleb miinimumnõuded esitavatele andmetele.

DIEPER aitab kaasa vanemate väljaannete säilitamisele, parandades juurdepääsu nende juba digiteeritud versioonidele.

DIEPER aitab täita puudujääke raamatukogude kollektsioonides ning pikemas perspektiivis aitab vähendada raamatukogude tegutsemiskulusid, hoides ära topelt tööd.

Tartu Ülikooli Raamatukogu osaleb projektis Helsingi Ülikooli Raamatukogu kaaslepinguga, koordinaator Toomas Liivamägi.

- UNESCO projekt **“Kultuuriväärtuste seisund Eesti suuremates raamatukogudes”**
- Rahvusvaheline koostööleping, mille väljundiks on saksakeelsete juhtrükiste käsiraamatute avaldamine.
- Rahvusvaheline projekt **URBIS** – koostööprojekt Soome Kodumaiste Keelte Uurimiskeskuse, Ungari TA Keeleteaduse Instituudi ja Hamburgi Ülikooliga (SLV) rahvusvahelise andmebaasi URBIS loomiseks Venemaal ilmunud soome-ugri keeleteadusest (1988–1998), ning rahvusvahelise andmebaasi ARTAL loomiseks soome ja soome-ugri rahvaste kooliõpikutest ning ajaleheartiklitest (1996–1998).
- Rahvusvaheline koostööleping *Handbuch des personalen Gelegenheits-schrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven* Osnabrücki Ülikooli ja Olmsi kirjastusega TÜR-is leiduvate 16.–18. sajandi saksakeelsete juhtrükiste registreerimiseks, kirjeldamiseks ja mikrofilmimiseks. Töös osaleb ka Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu.

TÜR osaleb veel Euroopa Liidu, Eesti Teadusfondi ja Avatud Eesti Fondi projektides, samuti eurodokumentatsiooniga seotud Riigikantselei projektis (monograafia, õppevahendi valmistamine).

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

- Infootsingu kaugkoolitusprojekt **DEDICATE** (*Distance Education Information Courses with Access Through Networks*) – eesotsas Gerda Koidla.

Käesoleval aastal jõudis lõpule Euroopa Liidu neljanda raamprogrammi “Telemaatika raamatukogudes” projekt DEDICATE. Projektis osales kaheksa riiki ja see kestis 1998. a. maist 1999. a. detsembrini. Projektis osa-

lenud raamatukogutöötajad läbisid kuuekuulise infootsingu kaugkoolituskursuse, mis võimaldas neil omandada infootsingu kogemusi tehnikateaduste valdkonnas ja oskusi infokirjaoskuse õpetamiseks. Projekti on tutvustatud konverentsidel ja seminaridel ning ajakirjas “Raamatukogu”. DEDICATE projekti jätkuprojektiks on infokirjaoskuse kursus “Erialainfo otsing” TTÜ üliõpilastele.

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI INFOTEADUSTE OSAKOND

- Avatud ülikooli infrastruktuuri edasiarendamine Eestis, **TEMPUS JEP** projekt (*Development of Open University Infrastructure in Estonia*, 1998–2000), projekti vastutav täitja on Sirje Virkus. Projekti koostööpartnerid on Euroopa Kaugkoolituse Ülikoolide Assotsiatsiooni (*European Association of Distance Teaching Universities*, EADTU), Turu Ülikool (*Turku University, Finland*) ja Leuveni Katoliiklik Ülikool (*Katholieke Universiteit Leuven, Belgium*). TPÜ infoteaduste osakond alustas projekti kavandamist 1999. aasta veebruaris koos Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooliga. Projekti taotlusettepanek koostati TEMPUS-e programmi raames, vastavalt Kesk- ja Ida-Euroopa ning Euroopa Liidu kõrghariduse koostööskeemile. Ettepanek aktsepteeriti 1998. aasta lõpus ja tööd alustati seminariga Tallinnas 19–21. veebruarini 1999. Projekti eesmärk on arendada ja täiustada avatud ülikooli mudelit ning selle taotlusi ja struktuuri, uudseid, info- ja kommunikatsioonitehnoloogial baseeruvaid õppetöö meetodeid. Projekti laiem eesmärk on tagada Eesti ülikoolide õppetegevuse vastavus Euroopa hariduse kvaliteedi standarditele ja infoühiskonna vajadusele – avardada hariduse laiaulatuslikku kättesaadavust elanikkonna eri gruppidele. Kaugem eesmärk on välja arendada ning kindlustada paindlik ja pidev eluaegse õppimise süsteem Eestis. Projekti lõpuks töötatakse välja Eesti avatud ülikooli mudel ja avatud õppetöö arengumudel ning nende mudelite kohandamise ja rakendamise kontseptsioon. Projekti finantseerib Eesti Teadusfond, uuringu eesmärk on kaugkoolituse mudeli väljaarendamine Eestis.

Projekti raames toimus 10.–13. veebruarini 2000. aastal TPÜ-s ekspertseminar, mille käigus kaardistati Eesti ülikoolide hetkeseis kaasaegse õpikeskkonna kujundamisel ning kavandati arengustrateegiaid. 10.–19. märtsini 2000 peeti ekspertide seminar Indoneesias, Balis, kus kavandati kuuest moodulist koosnev koolituspakett: integreeritud raamatukogusüsteemid; info- ja kommunikatsioonitehnoloogia; infootsing elektroonilises keskkonnas; andmebaaside loomine, infootsing ja -säilitamine; internet kui infoallikas; veebilehekülgede kontseptsioon ja disain. 13. aprillil 2000 peeti seminar Hollandi avatud ülikoolis Heerlenis, kus käsitleti elektroonilist õpikeskkonda EDUBOX ja kavandati edasist projektitaotlust 5 raamprogrammi raames, pärast projekti TEMPUS lõppemist.

- Projekt **“Raamatukoguteenused kaugkoolituseks”** (*Library services for distance learners*), vastutav täitja Sirje Virkus. Koostööpartnerid on EADTU, Avatud Õppe Fond (*Open Learning Foundation, UK*), ülikoolid (15) Ühendatud Kuningriigist, Prantsusmaalt, Saksamaalt, Norrast, Soomest, Rootsist ja Sloveeniast. Eesmärk on projektijuhtidele raamatukoguteenuste *know-how* andmebaasi koostamine kaugkoolituse tarbeks.

- Eesti-Norra-Rootsi ühisprojekt **“Multimeedia võrgukeskkonnas”** (*Netbased Multimedia*), käivitus 1988. aasta detsembris ja vastutav täitja Eestis on Sirje Virkus. Projekti koostööpartnerid on Gjøviki Kolledž (*Gjøvik College, Norway*) ja Rootsi Tehnoloogia Instituut (*Swedish Institute of Technology*). Koostöö algas Phare ühisprojekti *PHARE Multi-Country Programme for Distance Education* raames 1996. aastal. Projekti eesmärk on info- ja kommunikatsioonitehnoloogiapõhiste rahvusvaheliste kursuste korraldamine ning õppurite valmisoleku ja toimetuleku testimine uues õpikeskkonnas.

Projekt on pühendatud kaasaja info- ja kommunikatsioonitehnoloogia rakendamisele koolituses. See hõlmab kaugkoolitusspetsialistide koostööd ja kogemuste vahetust ning koolitajate vahetust ja väljaõpet. Projekti raames on korraldatud mitu seminari ja konverentsi. Neist viimane (“Telekommunikatsioon koolituses ja väljaõppes: TET ’99”) toimus 1999. aasta juunis Gjøviki Kolledžis, kus osales sada kaugkoolitusspetsialisti 20-st riigist. Gjøviki Kolledži osavõttu projektis on toetanud Norra Teadusuuringute Nõukogu. Õppurite valmisoleku ja toimetuleku uurimine ja analüüs on toimunud TPÜ infoteaduste osakonna Eesti Teadusfondi granti “Kaugkoolituse erinevate mudelite uurimine ja rakendamine uues õpikeskkonnas Eestis (1998–2001)” raames, mis võimaldab luua kontseptuaalse mudeli kaugkoolituse laialdasemaks rakendamiseks infoteaduse erialal.

- Phare programmi Kaugkoolituse kursuse mooduli arenguprojekt **“Euroopa õigus: Euroopa õigus kaubanduse ja teeninduse valdkonnas, turu seadustik ja tarbijakaitse seadus”** (*The Phare Multy-Country Programme in Distance Education Course Module Development Project “Eurolaw: European Law in the Field of Trade and services, Legislation of the Single market, Consumer Law”*), vastutav täitja Eestis Sirje Virkus. Koostööpartnerid on Kaunase Kaugkoolituse Uuringute Keskus (*Kaunas Distance Education Study Centre, Lithuania*), Bathi Ülikool (*University of Bath, UK*), Lyngby Ärikool (*Lyngby Business School, Denmark*). Projekti eesmärgiks seati Euroopa Õiguse koolituskursuse *Euro-Law* CD-ROM-il väljatöötamine.

- Projekt **“Õppimine Avatud Õppes”** (*Learning about Open Learning, LOLA*). Projekti esindaja ja koordinaator Eestis on Sirje Virkus. Koostöö-

partnerid on Heriott-Watt'i Ülikool (*Heriott-Watt University, UK*) ja rahvuslikud koordinaatorid 11 Ida-Euroopa riigist.

Projekti käigus anti 11 Euroopa riigile koolitust, kuidas õppida ja õpetada avatud infrastruktuuris.

- Projekti "**Kogemused ühisõpetamiseks**" (*Collaborative Teaching*) eesmärk on ühisõpetuse mudeldamine. Selgitada, kuidas üliõpilasi ühiselt õpetada, kui õpetajad on eri maadest ja erinevate kogemustega. Eesti esindaja ja koordinaator on Sirje Virkus. Koostööpartnerid on Põhja-Carolina Chapel Hilli Ülikool (*North Carolina University at Chapel Hill, USA*), Oulu Ülikool (*University of Oulu, Finland*) ja Taiwani Ülikool (*Taiwan University*).

- NORRA projekt "**Infotehnoloogia ja sugu – võrdlevad ja valdkondadevahelised perspektiivid**" (*Information technology and gender – comparative and cross-disciplinary perspectives*), koordinaator Sirje Virkus. Koostööpartnerid on Lulea Tehnoloogia Ülikool (*Lulea University of Technology, Sweden*), Oulu Ülikool (*University of Oulu, Finland*) ja Joensuu Ülikool (*University of Joensuu, Finland*), Oslo Ülikool (*University of Oslo, Norway*), Vilniuse Ülikool (*Vilnius University, Lithuania*), Karlskrona/Ronneby Ülikool (*University of Karlskrona/Ronneby, Sweden*). Kolmeaastast projekti alustati 1998. aastal. Kaks korda aastas on korraldatud doktoriõppe suvekoole ja laiemale avalikkusele tööseminare, ühendamiseks teadlasi. Projekti kaasatud uurijad vahendavad soouuringu tulemusi info- ja kommunikatsioonivahendite kasutamisel (meeste ja naiste erinevused infotehnoloogia kasutusel). Projektis osalevad eksperdid.

- Projekti **ERASMUS**, EL Socrates allprojekti raames rakendatakse üliõpilaste ja õppejõudude vahetusprogrammi. Albert Boekhorst Amsterdami Ülikoolist on esinenud 2000. aasta mais TPÜ infoteaduste osakonnas loengutsükliga, ja Vesa Suominen Oulu Ülikoolist 1999. aasta detsembris. Mitu üliõpilast ja magistranti on viibinud Soome ülikoolides väljaõppel. ERASMUS-programmi vahetusõppejõuna viibis Amsterdami Ülikooli infoteaduste osakonnas 2000. aasta mais Sirje Virkus, esinedes loengutega teemal "Infootsing elektroonilises keskkonnas" ning "Infoallikad ja infootsingu võimalused Internetis". Projekti partnerid on Amsterdami Ülikool, Oulu Ülikool, Tampere Ülikool, Lyngby Ärikool.

EESTI MUUSIKAAKADEEMIA RAAMATUKOGU
EESTI KUNSTIAKADEEMIA RAAMATUKOGU

- EMAR ja EKAR on osalenud kahes rahvusvahelises **TEMPUS**-e projektis, mis on võimaldanud kogusid täiendada prantsuse muusikaga, arendada raamatukogu infosüsteeme ja läbi viia töötajate koolitust.

- TEMPUS-e projekt “**Infosüsteemi väljaarendamine**” (EMAR, EKAR, RR)

Kokkuvõte

Eesti raamatukogud on aktiivselt lülitunud mitmesse rahvusvahelisesse koostööprojekti, mis käsitlevad: virtuaalse raamatukoguvõrgu rajamist, keske otsisüsteemi loomist, avamaks juurdepääsu Euroopa riikide digiteeritud perioodikale ning andmebaasidele; komplekteerimisvajaduste analüüsi ja arengusuundi; raamatukoguökonomikat; raamatukoguterminoloogiat; raamatukogude ajalugu; muusikakirjanduse bibliograafiat; rahvusbibliograafiat arenevas infoühiskonnas; kaugkoolitust ja personalikoolitust; kultuuripärandi säilimist.

Osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös ja koostööprojektides on lisanud julgust ning oskusi Eesti raamatukogude koostööprojektide algatamiseks.

Raamatukogude töö paremaks korraldamiseks ja Eesti raamatukogude koostöö arendamiseks on algatatud rida **Eesti projekte**, mis käsitlevad:

- raamatukogude automatiseerimist ja kogude digiteerimist,
- infotehnoloogilise infrastruktuuri rajamist,
- virtuaalraamatukogu ja digitaalraamatukogu rajamist,
- kultuuriväärtuste restaureerimist ja konserveerimist,
- rahvusbibliograafiat elektroonilises keskkonnas ja retrospektiivse rahvusbibliograafia konverteerimist, analüütiliste andmebaaside avamist,
- raamatukõitekunsti,
- eesti raamatu ja trükinduse ajalugu,
- vanatrükiste kirjeldamist,
- *baltica* kogude koostist ja ajalugu,
- infotarbija uuringuid,
- teaduslike keskraamatukogude komplekteerimise ja finantseerimise põhimõtteid,
- teadusraamatukogude tulemuslikkust ja tulemuslikkuse indikaatorite analüüsi,
- raamatut eesti kultuurikontekstis,
- kirjasõna levikut Eestis 19. sajandil,
- raamatukoguteenuseid ja teenuste turgu,
- kataloogimist ja märksõnastamist,
- kirjastustegevust ja raamatuturgu,
- kaugkoolitust ja personalikoolitust.

Autor tänab kõiki teadusraamatukogusid ja organisatsioone, kes esitasid koos aastaaruannetega ka materjalid rahvusvahelisest koostööst ja ühisprojektidest, RR-i teadusnõukogule ülevaate rahvusvahelisest koostööst, ja/või vahendasid täiendavat informatsiooni hiljem. Ulatuslikum ülevaade Eesti projektidest on avaldatud RR-i interneti koduleheküljel raamatukogunduse teabesaali all: <http://www.nlib.ee>

KIRJANDUS

1. World guide to library, archive, and information science associations. - München : Saur, 1990. – 520 p.
2. Eesti Raamatukogud : teatmik 1999. - Tallinn : Eesti Raamatukogu, 2000. 112 lk.
3. Lepik, Aira. Librarians in changing Estonia: professional education and development. - *Library Management* (1995) Vol. 16, No 8, p. 27-32.
4. Lepik, Aira. EUCLID – erialahariduse analüüsimiseks ja hindamiseks. *Raamatukogu* (1995) nr. 4, lk.10-11.
5. Lepik, Aira. Raamatukogu- ja infotöötajate eriharidus ning täienduskoolitus IFLA 61.aastakonverentsil. - *Uut välismaa raamatukogudes* (1996) nr. 15, lk. 21-25.
6. Lepik, Aira. Training of trainers and professional development: Estonian prospective. - *Human development : competencies for the twenty-first century*. - München : Saur, 1997. - p. 105-113.
7. Virkus, Sirje. Development of an Open University infrastructure in Estonia : EADTU project activities. - *EADTU News* (1999) April, p.7-8.
8. Virkus, Sirje. Bali – ekspertide kohtumispaik ja turistide paradiis. – *Pedagoogikaülikool : TPÜ ajaleht* (2000) nr. 9, lk. 11-12.
9. Virkus, Sirje. Eesti-Norra-Rootsi ühisprojekt *Multimeedia võrgukeskkonnas* TPÜ infoteaduste osakonna ning Gjøviki kolledži ja Stockholmi Kuningliku Tehnoloogiainstituudi vahel. – *Pedagoogikaülikool : TPÜ ajaleht* (2000) nr. 6, lk. 4-5
10. Virkus, Sirje. Infoteeninduse sümposium Budapestis. - *Arvutimaailm* (1995) nr. 4, lk. 3-5.
11. Bibliotheca Baltica põhikiri. – *Raamatukogu* (1994), nr. 4, lk.22.
12. BOBCATSSSi viies sümposium Budapestis. – *Raamatukogu* (1996) nr. 4, lk. 37.
13. CORDIS : Telematics for libraries:
<http://www.cordis.lu/libraries/en/projects.html>
<http://www.cordis.lu/libraries/>

RAAMATUKOGUD JA AUTORIÕIGUS

Elektroonilise info kiire areng, uued, kiired ja kasutajasõbralikud tehnilised vahendid ning kasvav vajadus operatiivse, ammendava ja globaalse info järele, on seadnud ka raamatukogude ette uued ülesanded. Vajadus olla info vahendajateks ja soov säilitada oma koht teiste infovahendajate hulgas, sunnib raamatukogusid üha enam pakkuma infot elektroonilistel kandjatel ja võrgu vahendusel. Info edastamise ja kättesaamise teisenenud vormid on muutnud viimasel kümnendil raamatukogude suhteid autorite, kirjastajate ja vahendajatega, eriti autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste alal. Elektroonilises keskkonnas on avaldatud materjali kättesaamine ja kasutamine märkimisväärselt lihtsustunud. Eriliste jõupingutusteta on võimalik kopeerida kõike, kusjuures koopia on sama kvaliteediga. Nii on lihtne olemasolevat muuta, teisendada ja edasi levitada. Autorid ja teised teose loomisega seotud isikud on kaotamas võimalust jälgida oma loomingu levikut ja selle terviklikkuse säilimist, ja mis kõige halvem, jäävad seetõttu õigustatud tasust ilma. Nii on autoriõigusega seotud küsimused tõusnud aktiivse käsitluse objektiks eri tasanditel.

Seni on raamatukogud kasutanud valdavalt traditsioonilisi väljaandeid ja raamatukogu-autori (või väljaandja) suhteid on reguleerinud iga riigi autoriõiguse seadus. Paljusid selle valdkonna üldtunnustatud põhimõtteid sisaldab 1886. a. sõlmitud Berni konventsioon koos hilisemate täiendustega. Need rahvusvaheliselt kokku lepitud põhimõtted on kajastatud eri riikide seadustes. Raamatukogude jaoks on eriti oluline, et kuigi autoritel on vaieldamatud moraalsed ja materiaalsed õigused nende poolt loodule ja selle kasutamisele, on teatud kultuurilistel, hariduslikel ja sotsiaalsetel põhjustel siiski võimalik ja vajalik teha erandeid. Berni konventsiooni artikkel 9(2) sätestab: “Liitu kuuluvate riikide seadusandlus otsustab, kas lubada selliste teoste reprodutseerimist teatud erijuhtudel, kuid tingimusel, et selline reprodutseerimine ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ja ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve” [1]. Raamatukogud praktiseerivad oma kasutajate infotarbe rahuldamiseks seni sageli eranditega antud võimalusi.

Kuna uues, elektroonilises keskkonnas on teoste kasutamine täiesti erinev varasemast, on astunud tõsiseid samme selle keskkonna jaoks uute sätete esitamiseks. Siin on oluline nimetada Ülemaailmse Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (*World Intellectual Property Organization*, WIPO) autoriõiguse lepingut ja WIPO esitus- ja fonogrammilepingut. Mõlemad

sõlmiti 20. detsembril 1996. a. Genfis. Eesti ühines nende lepingutega 29. detsembril 1997.a. [2]. Autoriõiguse lepingu sätetest on raamatukogudele oluline seisukoht, et erandite tegemise praktika peab laienema tavakandjatelt ka elektroonilisele keskkonnale.

Ka Euroopa Liit on vastu võtnud rea autoriõiguse ja sellega kaasnevaid dokumente. Kui kultuuriga seonduv on üldiselt jäetud liikmesriikide otsustada, siis siin kehtib viis direktiivi, mis on kõigile liikmesriikidele kohustuslikud. Need on arvutiprogrammide õiguskaits (91/250/EMÜ, 14. mai 1991), intellektuaalomandi rentimise ja laenutamise (92/100/EMÜ, 19. november 1992), satelliitlevi ja kaabeltaasülekande õiguse (93/83/EMÜ, 27. september 1993), autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse kehtivuse tähtaegade ühtlustamise (93/98/EMÜ, 29. oktoober 1993) ning andmebaaside õiguskaits (96/9/EÜ, 11. märts 1996) direktiiv. Ette on valmistatud, ja juba mitu aastat teravaid vaidlusi põhjustanud, infoühiskonnas autoriõiguse mõningaid aspekte harmoniseeriva direktiivi projekt. Selle algne variant lähtus õiguste omajate huvidest ja kaotas erandid, mis olid WIPO autoriõiguse lepingus sätestatud. See oleks praktiliselt tähendanud info tasuta kasutamise võimaluste kadumist ja viinud kõik litsentsilepingute alusele. Aastate jooksul on projekti lugemistel Europarlamendis ning paljudel aruteludel komisjonides tehtud arvukalt parandusi, mõned neist arvestavad ka raamatukogude kasutajate huve. Kuna EBLIDA seisukohti toetavad mitmete riikide esindajad, siis vaidlused direktiivi ümber jätkuvad. Varaseim direktiivi vastuvõtmise aeg praeguste ajakavade järgi on käesoleva aasta lõpp [3].

Autoriõiguse uute aspektide esiplaanile kerkimine sundis temaatikaga tegelema nii iga riigi raamatukogusid ja neid esindavaid ühinguid kui ka rahvusvahelisi organisatsioone. IFLA võttis oma 62. konverentsil Pekingis vastu dokumendi autoriõigusest elektroonilises keskkonnas. IFLA autoriõiguse ja teiste juriidiliste küsimuste komitee valmistab praegu ette uut dokumenti. Euroopa Teadusraamatukogude Liit (*Ligue des Bibliothèques Européennes Recherche*, LIBER) fikseeris oma seisukohad 1998. a. augustis. Kõige põhjalikumalt on Euroopas küsimusega tegeelnud Euroopa Raamatukogude, Informatsiooni ja Dokumentatsiooni Assotsiatsioonide Büroo (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*, EBLIDA). Viimane ühendab eelkõige Euroopa Liidu liikmesmaade raamatukoguühinguid ja esindab neid Euroopa tasandil. Võttes arvesse muutusi raamatukogude tegevuses ja suundumusi autoriõiguse juriidilisel reglementeerimisel, alustas EBLIDA 1994. aastal raamatukogu ja autoriõiguse projekti *European Copyright Users Platform* (ECUP), mida finantseeris Euroopa Liit [4]. Projekti eesmärgiks oli tõsta raamatukoguhoidjate teadlikkust ja informeeritust autoriõiguse küsimustes ja lahenduste otsimine elektroonilises keskkonnas tekkinud küsimustele, samuti ka raamatukogude positsiooni kindlustamine

kõigis autoriõigust ja sellega kaasnevaid õigusi puudutavate küsimuste aruteludes teiste osapooltega. Seejuures jäeti teadlikult tõsisest arutelust kõrvale muusika kui spetsiifiline ja oma probleemidega valdkond, mille käsitletu on omaette teema. Läbiviidud küsitlus näitas, et suur osa raamatukoguhoidjatest pole kursis autoriõiguse küsimustega ega taju nende mõju raamatukogu tegevusele, eriti muutuvus situatsioonis. Ka ei kontakteerunud enamikus riikides raamatukogud ja nende organisatsioonid mainitud valdkonna ekspertidega ega osalenud juriidiliste dokumentide väljatöötamisel ja arutamisel. Aeg oli sobiv, koos probleemide teadvustamisega asuti ka kohe neile lahendusi otsima. Kõigis liikmesriikides toimusid seminarid ja EBLIDA-st kujunes asjatundlik raamatukogude huvide esindaja. Projekti käigus tehtud tööst oli palju abi, sest Genfis osales EBLIDA juba märgitud WIPO autoriõiguse lepingu arutelul tugeva raamatukogude seisukohtade esindajana. Allakirjutatud lepingu algversioon oli raamatukogude jaoks tunduvalt ebasõbralikum, nii et konsensuse saavutamine ja raamatukogude huviseisukohtade fikseerimine nõudis tõsist tööd.

Kuna projekt õnnestus ja elektroonilise keskkonnaga seonduvad probleemid ei kaotanud oma aktuaalsust, sõlmis EBLIDA 1996. a. Euroopa Komisjoniga uue lepingu, jätkamaks projektiga ECUP+. Eelmises lepingus käsitletud küsimustele lisandusid litsentsilepingute näidiste väljatöötamine koos õiguste omanikega, autoriõiguse alase teabepunkti loomine jne. Viimane, *Copyright Focal Point*, alustas tegevust 8. juulil 1996, ja võimaldab osaleda Euroopa autoriõiguse arenguid käsitlevas jututoas, tagab juurdepääsu asjakohastele dokumentidele ning pakub nõu ja aitab tekkinud küsimustele vastuseid leida [5]. Teisel etapil toimusid muude ettevõtmiste kõrval taas kõigis EL-i liikmesmaades seminarid, lisaks veel Norras. Projekti käigus valmis dokument, mis käsitleb kasutajate õigusi teabe kasutamisel elektroonilises keskkonnas. Vaatamata sellele, et projekt on lõppenud, täidab EBLIDA endiselt kesksel rollil kõigi Euroopa raamatukogude huvide kaitsel antud valdkonnas. Olgu lisatud, et EBLIDA on aktiivne ka oma tegevuse kajastamisel. Autoriõigusega seonduvast tegevusest saab ülevaate nii tema koduleheküljelt (<http://www.eblida.org/ecup/>) kui ka ajakirjast *Information Europe*.

EBLIDA ja Kesk- ning Ida-Euroopa maade raamatukoguühingute kohtumistel oli korduvalt arutlusel ka võimaliku koostöö alustamine. Ühe võimaliku koostöövaldkonnana kaaluti uurida autoriõiguse mõju raamatukogude tegevusele ja abi osutamist raamatukoguhoidjatele uues olukorras, eriti kiiresti muutuvates tingimustes. Konkreetse projekti ettevalmistamist arutati IFLA konverentside ajal Istanbulis 1995. ja Kopenhaagenis 1997. a. Üsna pika ja põhjaliku ettevalmistustöö järel sõlmis EBLIDA 1998. a. lepingud Euroopa Liiduga ühinemisläbirääkimisi alustanud kümne riigi raamatukoguühinguga. Projekt, mis nimetati (analoogiliselt eelmisega), Kesk- ja

Ida-Euroopa autoriõiguse kasutajateplatvorm (*Central and Eastern Europe Copyright User Platform, CECUP*), fikseeriti ametlikult EBLIDA ja Euroopa Komisjoni lepinguga 25. juunist 1998.

Lepingu järgi osalesid projektis kümne riigi raamatukoguühingud, juhtorganisatsiooniks oli EBLIDA ja projekti juhiks Tuula Haavisto, kes varem oli Soome Raamatukoguühingu peasekretär. Projekti kulud kandis Euroopa Komisjon. Kaheksateistkümneks kuuks kavandatud projekti eesmärgid olid:

1. Informeerida Bulgaaria, Tšehhi, Eesti, Läti, Leedu, Ungari, Poola, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia raamatukoguhoidjaid elektroonilises keskkonnas teenindamisega kaasnevatest autoriõiguse küsimustest, kasutades selleks eelkõige ECUP ja ECUP+ käigus saadud kogemusi.
2. Arutada koos raamatukoguhoidjate ja õiguste omanikega kasutajate õigusi elektroonilises keskkonnas ja sõnastada elektroonilise teabe litsentside kasutamise põhimõtted raamatukogudes.
3. Tõsta raamatukoguhoidjate teadlikkust autoriõiguse küsimustes ja informeerida neid vastava teabe saamise võimalustest Euroopa Liidu tasandil.
4. Tugevdada raamatukogude positsioone, et nad autoriõigust puudutavates aruteludes oleksid teistele pooltele võrdsed partnerid.

Projekti järgi tuli kõikides osalevates riikides läbi viia autoriõiguse alased seminarid. Neile eelnes põhjalik küsitlus ja andmete analüüs. Seminarid ette valmistada, saadud materjale analüüsida ja edasisi samme kavandada aitas töörühm, kuhu kuulusid kõigi osalevate raamatukoguühingute esindajad. Töörühm pidas neli koosolekut, neist viimase koos eri riikide kirjanike, kirjastajate ja neid esindavate organisatsioonide esindajatega.

Analüüs näitas eri riikide üsna erinevat olukorda. Kui paljudes riikides sarnaselt Eestiga kehtis küllaltki kaasaegne autoriõiguse seadus, siis näiteks Ungari seadus pärines aastast 1969, hilisemate muudatustega loomulikult. Leedus kuulus autoriõigust puudutav osa kuni viimase ajani tsiviilseadustikku. Mõnes riigis toimus projekti elluviimise ajal kas uue seaduse arutelu ja vastuvõtmine või märkimisväärsete muudatuste sisseviimine – selles mõttes oli 1999. aasta paljudele riikidele oluline. Ka osutus projekti ajastus väga sobivaks, sest raamatukoguhoidjate aktiivsus ja soov küsimuste otsustamisel kaasa rääkida oli märkimisväärselt suurenenud. See tuleneb osaliselt projektiga liitunud riikide pürgimisest Euroopa Liitu, mis omakorda tingib nende riikide seadusandluse ühtlustamise EL direktiividega. Samas on eri riikides mitme küsimuse lahendused erilaadsed ning mõningate asjadega pole veel tegeldudki. Viimaste hulka kuulub näiteks autorile tema raamatute raamatukogust laenutamise eest tasu maksmine, elektroonilise info kogumise ja vahendamise põhimõtted jne. Üldiselt ilmnes, et raamatukogude teadlikkus ja probleemide nägemine on kehvavõitu, ka puudus koostöö asjatundjate

ja seaduste ettevalmistajatega. Täpsema ülevaate osalenud maade situatsioonist leiab projekti materjalidest:

(<http://www.eblida.org/cecup/docs/frdocs.htm>).

Mainitud aruandes leidub ka Eesti olukorra analüüs. 16. aprillil 1999 Eesti raamatukoguhoidjatele korraldatud seminaril tegi põhiettekande projektijuht Tuula Haavisto. Seminaril osales ka Euroopa Komisjoni CECUP-i projekti kontaktisik Concha Fernandez de la Puente. Sisuka ja asjatundliku kaasettekandega esines justiitsministri nõunik Heiki Pisuke. Tema on ka autoriõiguse seaduse põhiautor ja muudatusi ettevalmistanud töögrupi juht. Lisaks ajaloolisele ülevaatele ja hetkeolukorra analüüsile tekkis arutelu ka mitmete konkreetsete küsimuste üle. Seminari ülevaate on avaldanud ajakiri "Raamatukogu" [6]. Kuna samal ajal oli valminud muudatuste projekt, siis saadeti see kooskõlastamiseks ka Rahvusraamatukogule, nii et mitmed päevakorras olnud küsimused lahendati kas seaduse täpsustamise või uute seisukohtade lisamise kaudu.

Kohtumine autoriõiguse "võitlusvälja" teiste osapooltega – autorite ja neid esindavate organisatsioonide esindajatega Budapestis – näitas, et ka nemad pole veel uueks situatsiooniks päris valmis. Pole ju kohalik elektrooniline kirjastamine ja andmebaaside müük veel eriti kõrgelt arenenud. Seega on hetkel olulisem võime suhelda välispartneritega. Üha tähtsamaks muutub litsentside soetamine kindla materjali kasutamiseks. Litsentsilepingute sõlmimine on raamatukogudele tõsiseks juriidiliseks pähkliks. Kuna neis tuleb fikseerida kõik võimalikud variandid ja kajastada ka erinevatele kasutajakategooriatele laienevad õigused, siis eeldab see raamatukogudelt väga tõsist ettevalmistamist. Töörühm leidis, et ECUP ja ECUP+ käigus loodud põhimõtted on valdavalt kasutatavad ka meie raamatukogudes, kuigi traditsioone ja senist praktikat arvestades tuleb neid põhjalikult analüüsida ja vajadusel kohandada. Esmapilgul soodne ja lihtne leping võib raamatukogu asetada mõnel juhul väga rasketesse tingimustesse [7].

Positiivselt äramärgitud projekt lõppes 1999. a. detsembris ning Euroopa Komisjonile esitati põhjalik aruanne. Töörühm tegi aga, tuginedes raamatukogude seisukohtadele, EBLIDA-le ettepaneku astuda samme projekti jätkamiseks. Uue projekti põhitähelepanu keskenduks litsentsilepingute üldiste põhimõtete väljatöötamisele ja eriti autoriõiguse küsimustele elektroonilises keskkonnas. Kui esimene etapp nõudis raamatukoguhoidjate koolitamist ka autoriõiguse põhimõtete ja põhitõdede alal, siis nüüd saaks keskenduda juba praktilisemale ja konkreetsemale tööle. Seda enam, et seni arutelu objektiks olnud Euroopa Liidu direktiivi vastuvõtmine paneb ka meie raamatukogudele Eesti autoriõiguse seaduse kaudu kindlad kohustused, aga

loodetavasti annab ta ka mõned õigused, kui raamatukogud suudavad nende säilitamise eest seista.

Kuigi leping on alla kirjutamata, jätkub mitteametlikel andmetel EBLIDA koostöö Kesk- ja Ida-Euroopa raamatukogudega sel alal edasi. Uus kavandatud projekt sai sõltumatutelt ekspertidelt kõrge hinnangu ja peaks algama septembris 2000. Kuna selles pööratakse põhitähelepanu tööle litsentsidega, nimetatakse projekt *Central and Eastern Europe Licensing Information Platform* (CELIP).

Eesti autoriõiguse seadus võeti vastu 1992. a. ning oli oma ajas põhjalik ja tasemel. Järgnevatel aastatel tehti seadusesse mitmel korral väiksemaid, valdavalt redaktsioonilisi parandusi, mis tulenesid ministriumite nimemuudatustest jne. 1999. aastal tehti seadusesse suuremaid parandusi, ja seda kolmel korral. Viimati muudeti seaduse teksti 15. veebruaril 2000. Autoriõiguse seaduse terviktekst on avaldatud Riigi Teataja I osas 6. märtsil 2000 [8]. Kuna mitmed viimase aja muudatustest on otseselt seotud raamatukogude tegevusega, on raamatukogudele olulisemad seaduseparagrahvid avaldatud käesoleva väljaande seaduste rubriigis.

KIRJANDUS

1. Autoriõiguse seadus. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon (Pariisi 1971. aasta tekst). Tallinn : Olion, 1994. 116 lk.
2. Riigi Teataja. II osa. Nr 1. 7. jaanuar 1998, lk. 19.
3. Copyright directive: discussion continues in Council working group. - *Information Europe*, Spring 2000, Vol no 5, issue 01.- lk. 2-3
4. European Copyright User Platform/EBLIDA, European Commission DGXIII/E-4. 6 lk.
5. <http://www.eblida.org/ecup/index.html>
6. Sepp, Ilme. Autoriõigus ja raamatukogud. – *Raamatukogu* (1999), nr. 3, lk. 39-40.
7. <http://www.eblida.org/ecup/licensing>
8. Riigi Teataja. I osa. Nr 16, 6. märts 2000, lk. 1031-1072.

RAAMATUKOGUHARIDUS

Evi Rannap

TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI INFOTEADUSTE OSAKONNA MAGISTRITÖÖDEST

Raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder loodi Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1966. aastal. Üheksakümnendate aastate algul teisenes raamatukogundus ja bibliograafia infoteaduse erialaks. Instituudile omistati Tallinna Pedagoogikaülikooli nimetus. Sama aastakümne alguses avati infoteaduste osakonnas magistriõpe. Magistri- ja doktoriõppe õiguse tagas osakonna õppejõudude ja teadurite tulemuslik teadustöö varasematel aastakümnetel.

Juba 70-ndatel aastatel kujunes erialal kolm peamist uurimissuunda – raamatuteadus, raamatukogundus ja bibliograafia ning infoteadus.

Nendes valdkondades kaitsti ka esimesed kandidaadiväitekirjad. Varasematel aastakümnetel oli raamatukogunduse ja raamatuteaduse kandidaaditööde kaitsmine võimalik peamiselt Moskva ja Leningradi kultuuriinstitiutides, infoteaduse alal Üleliidulises Teadus- ja Tehnikainformatsiooni Instituudis. See tõke piiras kaitstud tööde arvu. Teaduste kandidaadi nimetus on alates 1960. aastast omistatud järgmistele Eesti raamatukogu- ja infotöötajatele:

aastatel 1961–1970	Silvi Roomets, Kalju Veskimägi;
1971–1980	Marje Aasmets, Endel Annus, Ivi Eenmaa, Endel Ehatamm, Mare Lott, Evi Rannap, Niine Rohusaar, Leonhard Sökk, Uno Vallner, Maret Väljaots;
1981–1990	Hans Hansen, Mari Kalvik, Aira Lepik, Aire Möldre.

Seega rajasid magistriõppele aluse kahe aastakümne vältel tehtud teadustööd.

Raamatuteadusliku uurimissuuna arendajaks on olnud Mare Lott. Raamatu ajaloo uuringud olid tema teaduspublikatsioonide aineks kogu vaa-
deldud ajavahemiku jooksul. Raamatuloolise suuna teiseks esindajaks oli Mari Kalvik. Üheksakümnendate aastate algul liitus selle suunaga Aire Möldre. Raamatuteaduslike uuringute temaatika täienes ajalookandidaat Liivi Aarma tulekuga infoteaduste osakonda. Tema uurimisteedeks on

olnud eestlaste kirjakultuur ja kirjaoskus 16. sajandist 19. sajandini, raamat kirjaoskuse allikana ja esimesed eestikeelsed katoliiklikud raamatud.

Raamatukogunduse ja bibliograafiauringutele panid aluse Helene Johani ja Kaljo Veskimägi. Oma kandidaaditöö kirjutas K. Veskimägi raamatukogunduse arengust Eestis 19. sajandi algusest kuni 1917. aastani. 70-ndatel aastatel osales ta ulatuslikus sotsioloogilises uuringus “Teie ja raamatukogu” ning teadustöös raamatukogu kogude koostisest ja kasutamisest. Teadurite raamatukoguteenindust käsitles oma kandidaaditöös Maret Väljaots. Marje Aasmets uuris 70-ndatel ja 80-ndatel aastatel lugemist ja ilukirjanduse vastuvõtu probleeme, millest kirjutas ka oma kandidaadiväitekirja. 90-ndatel aastatel jätkas ta Helmi Masingu tööd liigitussüsteemide alal.

Raamatukogu, raadio ja televisiooni mõju noorte lugemiskultuuri arengule uuris 80-ndatel aastatel Aira Lepik, kes kaitses sel teemal ka oma kandidaaditöö.

90-ndatel aastatel olid raamatukogunduse uuringuis tähtsal kohal ajaloolised teemad. Tsensuuri ja raamatukogude probleeme käsitles K. Veskimägi. Raamatukogundusliku mõtte arengut ja raamatukogundust Eesti Vabariigis (1918–1940) uuris Marje Aasmets.

Aira Lepik keskendus oma uurimistöös raamatukogu turundus- ja üldsussuhetele.

Bibliograafiauringud algasid 70-ndatel aastatel Imbi Vesmese tööst kirjandusloo ja ilukirjanduse bibliograafia valdkonnas. Sellele järgnesid Elviine Uverskaja tööd rahvusbibliograafia ja bibliograafiategevuse süsteemanalüüsi alalt.

Infoteaduse probleemid muutusid oluliseks 70-ndate aastate teisest poolest. Neil aastail asusid õppejõudude ja teaduritena tööle info- ja uurimistöökogemustega Evi Rannap, Silvi Roomets, Niine Rohusaar, Tiina Markus, Ülle Papp, Renita Timak ja Riina Langemets. Kolm esimest olid juba kandidaadiväitekirja kaitsnud.

Kasvas informatsioonisüsteemide ja -teeninduse uuringute osakaal. Uuriti teaduslike ja erialaraamatukogude osa infovajaduse rahuldamisel, infotöö meetodeid ning teadusinfo levi ja tarbimist.

Infoteaduste osakonna teadustöö seostus möödunud kümnendil mitmete rahvusvaheliste uurimisprogrammide ja projektidega. Rahvusvahelises koostöös osalesid edukalt S. Virkus, A. Lepik, M. Järve, Ü. Papp, T. Markus, M. Lott, L. Aarma jt.

1999. aastal võib juba teha kokkuvõtteid kümne aasta tööst magistrите koolitamisel. Selle aja jooksul on omistatud magistrikraad 22 uurijale.

Magistritööde temaatika hõlmas:

- raamatuteadust ja -ajalugu (Priit Halberg, Tiiu Reimo, Kyra Robert, Anne Valmas);
- raamatukogude ajalugu (Ljudmilla Dubjeva, Piret Lotman, Ruth Parmas-Michelson, Kaja Tiisel);
- lugemise probleeme (Kristina Meiusi);
- teadusraamatukogude osa teadlaste ja spetsialistide infoteeninduses (Konrad Kikas, Ülle Must, Aili Norberg);
- erialateabe leidumust ja vahendamist erialaraamatukogudes (Janne Andresoo);
- rahvusbibliograafia probleeme (Elviine Uverskaja);
- kirjanduse bibliomeetrilist analüüsi (Marianne Paimre, Indrek Tart);
- raamatukogu kogude hindamise meetodikat (Kurmo Konsa);
- raamatukogu- ja infotöötajate koolitust (Aivi Sepp, Sirje Virkus).
- infosüsteeme ja infoteenindust (Liia Lauri, Keiu Saarniit, Ülle Soosalu).

Paljudel juhtudel on magistritööks vormistatud aastatepikkuse uurimistöö tulemused. Nende tööde autoriteks on raamatukogutöötajad, kellel on pikaajaline teadustöökogemus ning kelle töid on publitseeritud kodu- ja välismaistes erialaväljaannetes või avaldatud monograafiatena. Nimetaks siinkohal Kyra Roberti uurimusi trükitegevusest ja raamatukogudest Tallinas 17. sajandist 1917. aastani (Robert, 1993), Ruth Parmas-Michelsoni tööd Tartu Ülikooli Raamatukogu fondide kujunemisest 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul (Parmas-Michelson, 1993). Magistritöö vääriliseks hinnati ka Anne Valmase publitseeritud töid eesti pagulaskirjandusest (Valmas, 1997). Konrad Kikas võttis oma magistritöös kokku kolmekümne aasta pikkuse teadustöö tulemused (Kikas, 1997). Hinnatav oli sealjuures ülevaatepeatükis esitatud analüüs kaasaegsetest infovajaduse käsitlustest, raamatukogude osast info tagamisel tänapäeval ning selle seostamine varasemate uuringutega.

Avaldatud tööde põhjal kaitsesid magistrikraadi ka Piret Lotman, Ülle Must, Aili Norberg ja Sirje Virkus. Piret Lotman kaitses oma monograafiat “Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks”(Lotman, 1997), Aili Norbergi ja Ülle Musta publikatsioonid käsitlesid nende teadustööde tulemusi Tartu Ülikooli Raamatukogus. Aili Norbergi töö teemaks oli “Tartu teadlane infotarbijana ülikooli raamatukogus” (Norberg, 1995). Ülle Musta kaitsitud töö “Universaalse raamatukogu lugeja infoaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid” sisaldas samuti ülikooli raamatukogus läbiviidud uurimistöö tulemusi.

Sirje Virkus analüüsis oma publikatsioonides infotehnoloogia kasutamist raamatukogu- ja infotöötajate koolituses. Tema töödel oli suur teoreetiline ja praktiline väärtus, kuna need olid aluseks õppekavade uuendamisel ja õppetöö ümberkorraldamisel.

Eesti keskses teadusraamatukogudes on teadustööga tegeldud peaaegu 50 aastat. Paljud magistrandid on oma magistritööd teinud seoses raamatukogudes tehtava uurimistööga. K. Robert, T. Reimo, A. Valmas, K. Tiisel, K. Meiusi olid või on käesoleval ajal Akadeemilise Raamatukogu töötajad. K. Kikase teadustöö on seotud Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukoguga. L. Dubjeva, K. Konsa, Ü. Must, A. Norberg, R. Parmas-Michelson kirjutasid oma teadustööd Tartu Ülikooli Raamatukogus tehtud uuringute põhjal. J. Andresoo ja P. Lotman on Eesti Rahvusraamatukogu töötajad. Ü. Soosalu magistritöö valmis samuti nende uuringute põhjal, mida ta tegi Rahvusraamatukogus. P. Halberg töötas magistriõpingute ajal Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogus.

Magistritööd moodustavad kaaluka osa raamatuloolistes, raamatukogunduslikes ja infoteaduslikes uuringutes. Nad on rikastanud meie eriala teadusi uute teoreetiliste ja rakenduslike tulemustega. Teadustöö meetodite valdamine annab oskuse oma igapäevase kutsetöö analüüsiks ja tulemuslikkuse hindamiseks. Magistriõppe vajalikkust ja elujõudu näitab iga-aastane magistriõppesse pürgijate arvu suurenemine. Uue aastatuhande alguses on lõpetamas oma uurimistööid ka esimesed Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna doktorandid.

Tallinna Pedagoogikaülikoolis kaitstud magistritööd

Andresoo, J. Erialateave Tallinna raamatukogudes / Janne Andresoo ; juhendaja E. Rannap – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1996.-106 l. : ill.

Dubjeva, L. Traditsiooniliste infosüsteemide kujunemine Tartu Ülikooli Raamatukogus 19. sajandi lõpus - 20. sajandi algul / Ljudmilla Dubjeva ; juhendaja M. Aasmets. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999.- 147 l.

Halberg, P. Õppekirjandus ja selle väljaandmine Eesti Vabariigis 1918-1940 / Priit Halberg ; juhendaja M. Lott. - Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 1993. - 145 l.

Kikas, K. Eesti spetsialistide infovajadused ja raamatukogude koostis (1967-1996) / Konrad Kikas. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997. - 300 l. : ill.

Konsa, K. Säilikute seisund Tartu Ülikooli Raamatukogus / Kurmo Konsa ; juhendaja M. Lott. - Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 1996. - 67 l. : ill.

- Lauri, L. Euroopa Liidu osa Eesti informatsioonilise infrastruktuuri kujunemisel / Liia Lauri ; juhendaja E. Rannap. - Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1998. - 82 l.
- Lotman, P. Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks (Eesti Vabariigi Riigiraamatukogu areng aastail 1918-1940 ja Eesti NSV Riikliku Raamatukogu stalinismi perioodil) : magistritöö autoreferaat / Piret Lotman. - Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997. - 35 l.
- Meius, K. Eesti intelligentsi lugemusest 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses (memuaarkirjanduse põhjal) / Kristina Meius ; juhendaja M. Lott.- Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997.- 118 l.
- Must, Ü. Universaalse raamatukogu lugeja infoaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid / Ülle Must ; juhendaja E. Rannap. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1995. – 95 l.
- Norberg, A. Tartu teadlane infotarbijana ülikooli raamatukogus / Aili Norberg ; juhendaja E. Rannap. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1995. -133 l.
- Paimre, M. Narkotemaatika Eesti loetavamates nädalalehtedes aastail 1993-1995 : bibliomeetriline aspekt / Marianne Paimre ; juhendaja I. Tart. - Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999. - 95 l. : ill.
- Parmas-Michelson, R. Tartu Ülikooli Raamatukogu fondide kujunemine 19. sajandi teisel poolel ja 20.sajandi algul (kuni 1917) : magistritöö autoreferaat / Ruth Parmas-Michelson. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1993. – 32 l. + 2 brošüüri (150 l.)
- Reimo, T. Tallinna linna- ja gümnaasiumi trükikoja trükitoodang ja kirjastustegevus 18. sajandi II poolel -19. sajandi algul (1769-1828) / Tiiu Reimo ; juhendaja M. Lott. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1995. - 91 l. : ill. + trükiste kronoloogiline nimestik (351 l.).
- Robert, K. Trükitegevus ja raamatukogud Tallinnas 17. sajandist 1917. aastani / Kyra Robert ; juhendaja M. Lott. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1993.-76 l. + 2 brošüüri.
- Saarniit, K. Meditsiiniinformatsioon Tartu Ülikooli Kliinikumis : hinnangud teenindusele ja publikatsioonide analüüs / Keiu Saarniit ; juhendaja E. Rannap. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999.- 110 l.

Sepp, A. Raamatukogu- ja infoteaduslik haridus 20. sajandi teisel poolel /Aivi Sepp ; juhendaja E. Rannap. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999.- 235 l. : ill.

Soosalu, Ü. Elektronkataloogi loomine / Ülle Soosalu ; juhendaja E. Rannap. -Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool,1998.- 119 l. : ill.

Tart, I. Eestikeelne luuleraamat kultuuriindikaatorina Eestis ja Välis-Eestis aastail 1945-1992 : (Bibliomeetriline aspekt / Indrek Tart. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1993. - 113 l.

Tiisel, K. Tallinna Toomkooli raamatukogu arengulugu ja koostis / Kaja Tiisel ; juhendaja M. Aasmets. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999.-178 l. : ill.

Uverskaja, E. Eesti jooksva rahvusbibliograafia arenguhooni rahvusvahelise koostöö taustal / Elviine Uverskaja. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1993. -183 l.

Valmas, A. Eesti raamat paguluses : kirjastustegevus ja kultuuritaust. – Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997. - 129 l.

Virkus, S. Infotehnoloogia rakendamisest raamatukogu-ja infotöötajate koolituses. - Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997. - 309 l.

TÄIENDUSKOOLITUSE NÕUDED

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolekul 1999. aasta veebruaris uuriti taas raamatukoguhoidjate soove täienduskoolituse kohta. Küsimused koostas ja ankeetküsitluse korraldas ERÜ koolituse toimikond. 1996. aastal oli toimikond läbi viinud peaaegu analoogilise küsitluse, ning nüüd on huvitav märgitud soove ja vajadusi võrrelda, samuti mõelda, kas ja kuidas praegu toimiv koolitussüsteem suudab neid nõudmisi rahuldada.

Ankeedile vastas 218 raamatukoguhoidjat, erinevalt 1996. aastal korraldatud küsitlusest täitsid nüüd ankeedi ka kooliraamatukoguhoidjad: teadus- ja erialaraamatukogudest vastas 12, rahvaraamatukogudest 164 (maakonna/linna keskraamatukogudest 106 ja haruraamatukogudest 58) ja kooliraamatukogudest 42 inimest. Enim oli ankeeditäitjaid rahvaraamatukogudest, nad moodustavad vastajate üldarvust 75 %.

1999. aasta ankeetküsitlus sisaldas 26 raamatukogutöö eri valdkonda hõlmavat teemat ning võimaldas neid ka juurde lisada.

Teemad on:

- raamatukogunduse ja informatsiooninduse alused,
- komplekteerimine ja kogud,
- rahvusvaheline raamatuturg,
- uued infokandjad raamatukogus,
- märksõnastamine,
- liigitamine,
- infootsing elektroonilises keskkonnas,
- integreeritud raamatukogusüsteemid,
- bibliograafiline kirjeldamine (raamatukirje ja analüütiline kirje),
- MARC-vormingud,
- andmebaaside ohjesüsteemid ja koostamine,
- raamatukogutöö korraldamine ja juhtimine,
- seadusandlikud alused ja allikad,
- turundus raamatukogutöös,
- suhtekorraldus ja reklaam,
- uurimismeetodid raamatukogunduses ja informatsiooninduses,
- lugejauuringud,
- kogude uuringud,
- bibliomeetria,
- informeetria,

toimivus- ja ökonoomsusuuringud,
 arvutiõppe algkursus,
 tekstitöötlus,
 tabelarvutus,
 andmebaasisüsteem,
 internet.

1996. aasta küsitlusega võrreldes leidis loetelus kaheksa uut teemat: *MARC-vormingud, lugejauuringud, kogude uuringud, bibliomeetria, informeetria, toimivus- ja ökonoomsusuuringud, seadusandlikud alused ja allikad, internet.*

Küsitlus võimaldab analüüsida ka andmeid vastaja hariduse, lõpetatud õppeasutuse, kolme viimase aasta täiendõppe kohta, samuti professionaalses ja harrastustegevuses osalemist, võõrkeelte oskust.

Ankeedile vastajate vanust protsentides illustreerib järgmine tabel.

VANUS	TEADUS- JA ERIALA- RAAMATUKOGU	RAHVA- RAAMATUKOGU	KOOLI- RAAMATUKOGU
20–29	17	13	11
30–39	17	34	22
40–49	41	35	51
50–59	25	18	16

Selgub, et kõige aktiivsemalt vastasid 40–49 aasta vanused, seega raamatukoguhoidjad, kes vajavad täienduskoolitust kõige enam. Ka 1996. aastal oli see nii. Mainitud eas raamatukoguhoidjad soovivad end kõige rohkem täiendada koolituskursustel, mis pakuvad ülevaateid eesti raamatukogunduse arengust, sellega kaasnevatest uuendustest, raamatukogusüsteemidest ning konkreetsemalt raamatukogutöö arvutisse viimise praktilistest kursustest. Viimane probleem vajab aga kohest lahendamist ja ERÜ koolituse toimikond on seda endale teadvustanud.

Hariduse järgi jagunesid vastajad:

	KESK	KESK-ERI	KÕRGEM
Teadus- ja eriala- raamatukogud			100
Rahvaraamatukogud	8,5	36	55,5
Kooliraamatukogud	7,2	14,3	86

Järgnev annab ülevaate, millise õppeasutuse vastanud lõpetasid.

	TPÜ (TPedI)	VILJANDI KULTUURI- KOLLEDŽ (KOOL)	MUUD (TTÜ...)
Teadus- ja eriala- raamatukogud	91,6	-	8,3
Rahva- raamatukogud	36,6	28,6	17,6
Kooli- raamatukogud	57,2	21,7	16,7

Järgnev tabel näitab kolme viimase aasta jooksul erialast, s.o. raamatukogundus- ja infoteadusalast täiendõpet saanute protsenti.

	ON KÄINUD KOOLITUSEL	EI OLE KÄINUD KOOLITUSEL
Teadus- ja erialaraamatukogud	91,6	8,4
Rahvaraamatukogud	70	30
Kooliraamatukogud	69	31

Teatud protsent raamatukoguhoidjaist on saanud erialast täiendus- koolitust välismaal: teadus- ja erialaraamatukogude töötajatest on neid 50 %, rahvaraamatukogude töötajaist 15,2 % ja kooliraamatukogude töötajaist 7,2 %.

Välismaal õppimise eelduseks on hea keelteoskus. Näiteks valdab teadus- ja erialaraamatukoguhoidjaist kuni 70 % inglise ja vene keelt; 45–50% saksa ja soome keelt. Hästi oskavad võõrkeeli ka kooliraamatukoguhoidjad, mõnevõrra madalam on rahvaraamatukoguhoidjate keelteoskuse tase.

Raamatukoguhoidjate professionaalne ja harrastustegevus on küllalt avar, seda vajatakse peamiselt üldise silmaringi laiendamiseks. Oluliseks peetakse kutseühingusse (ERÜ-sse) ja naisliitusesse kuulumist, erinevatest ringidest, näiteks ajaloo-, õpiringid, käsitöö jt. osavõttu. Kuna seltsitegevus on jälle päevakohane, siis harrastatakse rahvatantsu, koorilaulu, ilukirja, võisteldakse mälumängus, mängitakse harrastusteatris jne.

Raamatukogundus- ja infoteadusalane täienduskoolitus on vajalik ja oodatud. Nõnda kui 1996. aasta küsitluses, eelistati ka seekord uue tehnoloogia kasutamise seotud probleematikat – niisiis esikoha teemad olid: *uued infokandjad raamatukogus, infootsing elektroonilises keskkonnas ja internet*. Muidugi on need eelistused raamatukoguti natuke erinevad.

Ankeedis loetletud teemadest huvituti järgmiselt:

	RAHVARAA MATU- KOGUD %	TEADUS- JA ERIALA RAAMATUKOGUD %	KOOLIRAAMATU- KOGUD %
Internet	67	25	55
Uued infokandjad raamatukogus	65	42	64
Infootsing elektroonilises keskkonnas	61	58	64
Arvutiõppe algkursus	51	0	29
Märksõnastamine	44	42	52
Suhtekorraldus ja reklaam	40	42	29
Andmebaasisüsteem	40	8	50
Tekstitöötlus	38	17	33
Liigitamine	38	25	60
Lugejauuringud	36	17	14
Raamatukogutöö korraldamine ja juhtimine	32	0	57
Integreeritud raamatukogusüsteemid	29	33	48
Seaduslikud alused ja allikad	29	17	57
Tabelarvutus	27	25	36
Turundus raamatukogutöös	24	42	24
Kogude uuringud	24	8	12
Uurimismeetodid raamatukogunduses ja informatsiooninduses	21	33	21
Andmebaaside ohjesüsteemid ja koostamine	20	0	50
Komplekteerimine ja kogud	20	33	33
Raamatukogunduse ja informatsiooninduse alused	16	0	14
Rahvusvaheline raamatuturg	16	25	10
Informetia	9	0	11
Bibliomeetria	9	0	19
Toimivus- ja ökonoomsusuuringud	9	0	7
MARC – vormingud	8	0	29
Bibliograafiline kirjeldamine	8	17	36

Küsitletud lisisid omaltpoolt ka mõned uued täiendõppe teemad: *lugejakoolitus ja teenindus, teavikute parandamine, arvuti kasutamine (väikese kogu või koolikogu näitel), pikk ja põhjalik arvutikursus, kõikidest erialauuendustest.*

Üllatav oli, et teadus- ja erialaraamatukogud ei soovinud mitmel teemal üldse koolitust, näiteks: *MARC-vormingud, andmebaaside ohjesüsteemid ja koostamine, raamatukogude korraldamine ja juhtimine, bibliomeetria, informeetria, toimivus ja ökonoomsusuuringud, arvutiõppe algkursus.* Siit võib järeldada, et kõik nimetatud teemad on teadus- ja erialaraamatukogutöötajatel ammandatud ja selged.

Ankeetküsitlus andis vastuse ka küsimusele: “Kas olete nõus ja valmis osalema kursustel kaasaegse info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia vahendeid kasutades (kaugkoolitus)?”

VASTAJA RAAMATUKOGU	JAH %	EI %
Teadus- ja erialaraamatukogu	42	8,3
Rahvaraamatukogu	36	19
sh. maakonna / linna keskraamatukogu	38	28
sh. haruraamatukogu	26	26
Kooliraamatukogu	45	26

Tabelist võib järeldada, missugune on raamatukogude varustatus arvutitega (või kuivõrd nendega töötatakse), näeme – olukord pole sugugi nii lootusetu. Meie eriala kaugkoolitusega on siiani tegelnud Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond ja mõned teadusraamatukogud.

Siinkohal lisan mõned raamatukoguhoidjate kommentaarid viimases tabelis esitatud “jah” ja “ei” küsimusele. Need on:

- raamatukogus puuduvad kaasaegse info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia vahendid,
- raamatukogus puuduvad arvutid,
- tehnilised vahendid on veel piiratud,
- raamatukoguhoidja ei tunne ennast infotehnoloogia valdkonnas piisavalt tugevana,
- raamatukoguhoidja ei tunne piisavalt arvutit,
- raamatukoguhoidja hindab silmast silma suhtlemist (koolitust) kaugkoolitusele,
- raamatukoguhoidja ei tea täpselt, mida tähendab kaugkoolitus ja sellepärast ei ole selleks valmis.

ERÜ koolituse toimkonna juurde on kavas moodustada kaugkoolituse töögrupp, kuid enne on vaja väga täpselt määratleda eesmärk ja ülesanded. Rahvusvahelise EADTU (*European Association of Distance Teaching Universities*) *Library and Learning Support Working Group*-i liider on TPÜ infoteaduste osakonna juhataja Sirje Virkus.

Raamatukogudes toimunud muutused ja infotehnoloogia rakendamine infootsingu võimaluste kiirendamiseks nõuavad kahtlemata raamatukoguhoidjailt arvuti kasutamise oskust. Kuid tehnika kiire arengu kõrval tuleb raamatukogutöös arvestada ka seda, mis toimub poliitilistes ja sotsiaalstruktuurides. Tehnika arengu kõrval tuleb osata muuta ka suhtumist töösse, raamatukogundusesse üldse, oma ja teistesse raamatukogudesse, kus kõige tähtsamaks tuleb ikkagi pidada lugejateenindust.

Aastatel 1996–1999 püüdsid koolituskeskused arvestada kõike uut, mida töid endaga kaasa raamatukogutöö sisulised muutused ning infotehnoloogia areng ning korraldada vastavasisulisi seminare, kursusi ja õppepäevi.

Raamatukoguhoidjate täienduskoolitus on praegu korraldatud kolmel tasandil – riiklikul, lokaalsel ja ERÜ toetusel.

Riiklikul tasandil teostavad seda TPÜ infotöö õppekeskus, Rahvakultuuri Arenduskeskus, Eesti Kultuuriministeerium, Eesti Rahvusraamatukogu. Lokaalsel tasandil korraldavad õppusi teaduslikud, maakonna ja linna keskraamatukogud, oma süsteemile ka erialaraamatukogud ja oma liikmeskonnale Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.

Küsitlusest selgus, et 1996–1999 on niisugusel kombel erialast täienduskoolitust saanud 91,6% teadus- ja eriala-, 70% rahvaraamatukogu- ja 69% kooliraamatukoguhoidjaist. Koolituskeskustest on kõige sagedamini nimetatud Eesti Rahvusraamatukogu, siis TPÜ infotöö õppekeskust, kus toimuvad ka kutseeksami kursused, maakonna/linna keskraamatukogude seminare, Rahvakultuuri Arenduskeskust. Viimane on eriti populaarne maaraamatukogude töötajate hulgas oma õpiringide ja vaimuvara tutvustamise kursustega. Nimetatakse ka Eesti Akadeemilist Raamatukogu, kes on korraldanud vajalikke seminare UDK teemal, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse koolitust “Raamatukogu tuntuusest raamatukogu tunnustamiseni”, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu teabepäevi, maaraamatukogude ja vanaraamatu toimkonna seminare. Küllalt sageli mainiti ATP Tarkvara *Kirjasto 3000* koolitust, samuti Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu ja Tartu Ülikooli arvutikeskuse infotehnoloogialast koolitust.

1999. aasta ankeetküsitluse tulemused näitavad, et raamatukoguhoidjad vajavad nii raamatukogundus- ja infoteadusalast kui ka infotehnoloogiaalast koolitust. Üha arvestatavamaks täiendõppe keskuseks kujuneb Viljandi Kultuurikolledž. Raamatukoguhoidjate hea ja pidev koolitus sõltub suuresti koolituskeskuste koordineeritud tegevusest.

VAADATES AASTATE TAHA

Ivi Tingre

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUM JA RAAMATUKOGUD 1953–1973

Nõukogude võimu kehtestamine muutis kardinaalselt kogu Eesti elu, sealhulgas ka raamatukogundust.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 9. oktoobri 1940. aasta määrusega allutati raamatukogud Hariduse Rahvakomissariaadile, täpsemalt selle poliithariduse osakonnale, mis omakorda kujunes ka raamatukogude osakonna alguseks. 1945. a. augustis loodi Kultuurhariduslike Asutuste Komitee, kelle raamatukogude osakonna ülesandeks oli riiklike rahvaraamatukogude töö juhtimise kõrval ka riiklik järelvalve teiste süsteemide raamatukogude üle. Iga harukonna ministeerium või komitee juhtis oma süsteemi raamatukogusid.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 27. aprillist 1953 moodustati Eesti NSV Kultuuriministeerium. Ministeeriumi struktuuris rajati Kultuurhariduslike Asutuste Peavalitsuse koosseisus raamatukogude osakond, mille juhatajaks sai Valdu Reekna, inspektoriteks Voldemar Reidla, Ene Liivand, Alla Eljari (Siim).

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 13. oktoobri 1960. a. määrusega moodustati Eesti NSV Kultuuriministeeriumi koosseisus Riiklik Raamatukogude Inspeksioon. Inspeksioon tegutses kuni 1988. a. oktoobrini, mil Eesti NSV Kultuuriministeeriumist sai Eesti NSV Riiklik Kultuurikomitee.

Kirjatöö eesmärk on meenutada ministeeriumi aastatetagust tegevust ja selgitada, mida õieti tähendas üleminek nõukogude raamatukogundusse ning mida tehti tookord raamatukogude töö mõistlikumaks juhtimiseks, näidates aastate kaupa kõige olulisemat. Kogu töö korraldamisel ja läbiviimisel abistas ministeeriumi Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu, põhiliselt tema metoodikaosakond.

Nii Kultuuriministeeriumi kui raamatukogude ideoloogiline töö oli EKP Keskkomitee osakondade pideva kontrolli all. See oli ülesandeks tehtud ka EKP rajooni- ja linnakomiteedele. Kogude koostist kontrollis ka Glavlit, kes päris ministeeriumilt aru keelatud ja kõrvaldamisele kuuluva kirjanduse kohta.

Kõige olulisemad muutused Eesti raamatukogude töös tulenesid ikkagi raamatukogudele esitatud ülesannetest. Kui Avalikkude raamatukogude seadus nägi Eestis avalike raamatukogude põhiülesandena “võimaldada kodanikkudele kirjanduse tarvitamine”, siis nõukogude raamatukogun-

duses seati esikohale ideoloogiline külg. NLKP KK ja Nõukogude valitsuse otsustes öeldi selgelt, et raamatukogud on NSV Liidus ideoloogiaasutused, kelle põhiülesandeks on kommunistliku partei ja nõukogude riigi poliitika aktiivne propageerimine ning “uue inimese” harimine ja kasvatamine. Nendest põhimõtetest tuli ka oma töö korraldamisel lähtuda.

Nõukogude võim eesti raamatukogunduses tähendas ka seda, et kõik raamatukogundust puudutavad NSV Liidu seadused, määrused, korraldused ja instruksioonid muutusid meile kohustuslikeks. Kui nõukogude võimu algaastail püüti kõiki Moskvast tulnud korraldusi täita, siis mida aeg edasi, seda vähem neid arvestati. Samal ajal koostasime aga pidevalt õiendeid ja aruandeid ka selle töö kohta, mida pidime küll tegema, aga tegelikult ei teinud. Sellest tingituna ei saagi ainult arhiividokumentide põhjal tõest pilti raamatukogude (ja ka ministeeriumi) tegelikust tööst. Ideoloogiliselt kõlavate pealkirjade all tehti enamasti tavalist raamatukogunduslikku ja rahvahariduslikku tööd.

Nõukogude võim tuli Eesti raamatukogudesse raamatute hävitamisega. Raamatukogudest, eriti rahvaraamatukogudest, kõrvaldati peaaegu kõik enne 1940. aastat ilmunud raamatud. Enamik neist hävitati 50-ndate aastate alguses, säilitada õnnestus väga vähe. Keelatud kirjanduse problemaatika püsis päevakorras ka edaspidi. Nii ministeerium kui Glavlit kontrollisid pidevalt keelatud kirjanduse olemasolu raamatukogudes. Eriti halvad olid tagajärjed siis, kui Glavliti esindaja leidis mõne “kahtlase” raamatu.

Sõjajärgsetel aastatel langes ministeeriumi töös peaarõhk nõukogude raamatukogunduse põhimõtete tutvustamisele ja rakendamisele. Tulipunktis olid raamatukogude võrgu kujundamine, kaadri väljaõpetamine ja uute aluste loomine. Ilmusid esimesed nõukogude raamatukogude tööks vajalikud käsi-raamatud.

Kultuuriministeeriumil oli ainuõigus raamatukogusid luua, ühendada ja sulgeda. Samuti oli ministeeriumi pädevuses raamatukogude tüüpkoosseisude koostamine, raamatukogudele täiendavate ametikohtade taotlemine ja eraldamine. 1950. aastal loodi koos rajoonide moodustamisega keskuses asuva linnaraamatukogu baasil rajooniraamatukogud, kelle ülesandeks oli rajoonis asuvate rahvaraamatukogude juhendamine ja kontrollimine. Suuremad muutused rahvaraamatukogude võrgus toimusid alates 60-ndatest aastatest, mil tehti kärpeid külaraamatukogude arvus, likvideerides neist väiksemaid. Seejuures ei vähenenud rahvaraamatukogude töötajate arv, vaid vastupidi, hakkas kasvama. Nii näiteks likvideeriti 1968. aastal 42 külaraamatukogu, neist vabanenud ametikohtade arvel rakendati rajooni- ja lasteraamatukogudes tööle metoodikud.

Lähtudes raamatukogude ees seisvatest ülesannetest, pidid raamatukogud pidevalt tegelema NLKP kongresside ja pleenumite, NLKP KK ja nõukogude valitsuse otsuste, viisaastakute plaanide ja nende täitmise,

kohalike majandite tegevuse, kommunistliku kasvatus ja väga paljude teiste ideoloogiliste küsimuste selgitamisega. Eelöeldut tuli arvestada kõikides tööloikudes, sest raamatukogu tegevus pidi teenima just neid eesmärgi, kuid ideoloogiliselt kõrgeleulise pealkirja taga tehti sageli kõige tavalisemat igapäevast tööd.

Arvestades raamatukogude põhiülesandeid, seati ka ministeeriumis esiritta raamatukogude ideoloogiline töö – aktuaalsete teemade kajastamiseks koostati pidevalt juhendeid ja ürituste plaane. Ja loomulikult tegelesid sellega ka raamatukogud, kes esitasid regulaarselt aruandeid ja õiendeid nende täitmise kohta.

Nii muutuski ministeeriumile väga aeganõudvaks tööks pidev õiendite koostamine NSVL Kultuuriministeeriumi, Eesti NSV Ülemnõukogu, Eesti NSV Ministrite Nõukogu, EKP KK, Riigikontrolli ja veel paljude keskasutuste jaoks. (Kõik õiendid on küll arhiivis säilinud, kuid kahjuks ei peegelda need tegelikkust.) Kõik nõutav käis üle jõu ja oli isegi natuke tobe, kuid tegematajätmist ei võinud näidata.

Kuna ministeeriumi üheks ülesandeks oli riiklik kontroll raamatukogude üle, siis pöörati sellele ka igapäevases töös suurt rõhku. Rahvaramatukogusid, kuid ka teiste ametkondade raamatukogusid kontrolliti üldiselt ja temaatiliselt. Algaastail toimus isegi kuni kümme komanderingut kuus, hiljem see arv küll vähenes. Sagenesid aga brigaadiviisilised komanderingud. Osalesime ka ENSV Ülemnõukogu ja EKP KK kontrollbrigaadide koosseisus, samal eesmärgil külastasid Eestit ka NSV Liidu Kultuuriministeeriumi kontrollbrigaadid.

Raamatute tellimiseks ettenähtud raha oli Kultuuriministeeriumi eelarves. Kuni 1958. aastani telliti kirjandust bibliokollektorist kõigile rahvaramatukogudele ühte moodi. 1966. aastal jaotati raamatukogud lugejate arvust lähtudes komplekteerimisgruppidesse (neli täiskasvanute ja neli laste gruppi), mis andis võimaluse suurema lugejate arvuga raamatukogudele rohkem eksemplare tellida. Kuna ilmunud kirjanduse nimetuste arv oli nõukogude perioodil väike, jõudis raamatukogudesse peaaegu kogu uus eestikeelne trükisõna. Pärast 1973. aastat hakkasid trükiseid oma rajooni raamatukogudele tellima rajooniraamatukogud, mis võimaldas raamatukogude erinevusi rohkem arvestada.

Lisaks kogude soetamise rahale taotles Kultuuriministeerium vahendeid (limiiti ja raha) raamaturiulite, kataloogikappide, paljundusaparaatide, kirjutusmasinate jmt. hankimiseks, tellis joonised, kogus soove eelnimetatud esemetele ja jaotas need raamatukogude vahel. Esimesed paljundusaparaadid ja raamatubussid saadi NSVL Kultuuriministeeriumilt 70-ndate aastate alguses. Näiteks said raamatukogud 1973. aastal viis paljundusaparaati "Elektrofot", neli raamatubussi "Kuban", kaheksa slaavi ("Bõstritsa") ja

kümme ladina tähestikuga kirjutusmasinat. (Raamatukogude arv on aga tänaseni peaaegu muutumatu).

Erakordselt suurt rõhku pandi kaadri erialasele ja ideoloogilisele kasvatamisele. Regulaarselt toimusid raamatukogutöötajate kursused ja seminarid. Aastas peeti erineva kategooriaga töötajatele 1-2 kuuajalist kursust ja 4-5 seminari. Neid korraldati nii temaatilisi kui raamatukogude eri kategooria töötajaile. Kultuuriministeeriumi kõrval oli nende läbiviijaks ka Riiklik Raamatukogu. Kursuste ja seminaride programmides pidi tingimata olema ka kommunistliku kasvatuse temaatika.

Regulaarselt toimusid rajooniraamatukogu juhatajate ja lasteosakondade juhatajate vabariiklikud nõupidamised, kus tehti kokkuvõtted tööst ja arutati eelseisvaid ülesandeid. Need nõupidamised toimusid tavaliselt erinevates Eesti linnades.

Alates 1955. aastast korraldati õppekursioone vennasvabariikide raamatukogudega tutvumiseks. Käidi Leningradis, Lätis, Leedus, Valgevenes, Krasnodari krais, Moldaavias, Karjalas, Uljanovski oblastis ja mujal. Vaatamata N. Liidu suletusele õnnestus eesti raamatukoguhoidjatel 1970. aastast alates tutvuda välisriikide raamatukogudega. Eesti Kultuuriministeerium taotles kohti üleliidulistes spetsialiseeritud turismigruppides ning sai 1973. aastast võimaluse ka ise aastas üks-kaks või koguni kolm gruppi komplekteerida. Alates 1964. aastast valis N. Liidu Kultuuriministeerium oma IFLA aastakoosolekul osaleva delegatsiooni koosseisu ka ühe või kaks eesti raamatukoguhoidjat. Esimestel aastatel oli see võimalus allkirjutanul (viiel korral), hiljem ka Laine Peebul aastatel 1968–1979 kümnel korral. Veel ka Maie Grossil, Kaljo Veskimägil, Mare Lotil, Evi Rannapil ja Ivi Eenmaal (1981–1989 viiel korral).

Kultuuriasutused, loomulikult ka raamatukogud, ei tohtinud jääda kõrvale nõukogude ühiskonna ühest suuremast üritusest – sotsialistlikust võistlusest.

Juba 1953. a. koostati juhend kultuurhariduslike asutuste ülevaatusel läbiviimiseks, hiljem nimetati see sotsialistlikuks võistluseks. Algul tehti kokkuvõtteid koos klubiliste asutustega, mis ei andnud aga isegi enam-vähem objektiivseid tulemusi, ja nii hakatigi edaspidi eraldi hindama raamatukogude ja klubiliste asutuste (rahvamajad ja kultuurimajad) tööd. 1956. aastal läks käiku rändpunalipp "Parimale külaraamatukogule". (Palju aastaid tunnistati parimaks külaraamatukoguks Valga rajooni Kaagjärve külaraamatukogu, hiljem Viljandi rajooni Tääksi külaraamatukogu.)

Sotsialistlik võistlus ei muutunud raamatukogude seas eriti populaarseks, kuid võitjatele ette nähtud küllaltki soliidne preemia suurendas siiski osavõttu ja aktiivsust.

Lisaks iga-aastasele sotsialistlikule võistlusele toimus mitmeid muid ülevaatusi ja konkursse, näiteks mitu meetodikakabinetide ja näitliku agitat-

siooni ülevaastust. Raamatukogudelt nõuti näitliku agitatsiooni valmistamist nii raamatukogu ruumidesse kui ka kolhoosikontoritesse, brigaadidesse ja külanõukogu ruumidesse, ülevaastuse juhendites rõhutati aga, et see peab olema seotud raamatuga.

Igal sügisel toimus kultuurhariduslike asutuste sügis-talvine materiaalse baasi ülevaastus, kontrollimaks nende valmisolekut tööks talveperioodil. Tulemusi arutati tavaliselt ministeeriumi kolleegiumil.

Lisaks kohalikele tuli osaleda ka üleliidulistel raamatukogude ülevaastustel – 1967. aastal Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud ülevaastusel, 1970. a. aga V. I. Lenini 100. sünniaastapäevale pühendatud ülevaastusel jne.

Võitjaid autasustati tavaliselt diplomitega, nende arv oli aga ette määratud ja diplomisaajad tuli esitada koos ülevaastuse kokkuvõtetega. SSOR-i 50. aastapäevale pühendatud ülevaastusel oli Eestile ette nähtud 11 I järgu, 12 II järgu ja 21 III järgu diplomit. Lisaks mõned isiklikud autasud ja diplomid.

Ülevaastuse iseloomu kandsid ka üleliidulised lugejate konverentsid, mida tavaliselt korraldati tähtsamate poliitiliste sündmuste tähistamiseks, näit. 1967. a. “Isade jälgedes” või 1970. a. “Ustavad Lenini õpetusele”. Ka nende võitjatele jagati diplomeid.

Kuna nõukogudeaegne aruandlus ja mitmesugused ülevaastused ning kontrollkäigud ei andnud sisulisest tööst ja lugejate suhtumisest raamatukogudesse piisavat teavet, korraldati Kultuuriministeeriumi initsiatiivil ja finantseerimisel mitmeid uuringuid. Paljude raamatukogutöötajate osavõtul viidi lugejate hulgas läbi ulatuslik sotsioloogiline küsitlus “Eesti NSV rahvaraamatukogu lugeja 1967” ja 1970. aastal alustati kogude koostise ja kasutamise uurimist (FU-1). Koostati raamatukogu aruandevorm, mis lisaks üleliiduliselt nõutud andmetele peegeldaks tegelikku tööd. Vaadeldava perioodi lõpul alustati statistiliste aruannete andmetöötlust arvutil.

Alljärgnevalt olulisemat iga aasta kohta:

1953

Töötati välja rajooni-, küla-, laste- ja rändraamatukogu põhimäärus ja raamatukogu kasutamise juhised.

Koos klubiliste asutuste osakonnaga koostati kultuurhariduslike asutuste (kultuuri- ja rahvamajad, klubid, raamatukogud ja muuseumid) ülevaastuse läbiviimise juhend.

Koostati ja kinnitati Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu (praegu Eesti Rahvusraamatukogu) põhimäärus. Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu korraldusele nr.1905 24. dets. 1953 nimetati Eesti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu Friedrich Reinhold Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklikuks Avalikuks Raamatukoguks.

1954

Toimusid muudatused Kultuuriministeeriumi struktuuris. Kultuurhariduslike Asutuste Peavalitsusest sai Kultuurhariduslike Asutuste Valitsus, mille koosseisus loodi raamatukogude ja muuseumide osakond.

Töötati välja raamatukogutöötajate kvalifikatsiooninõuete ja atesteerimise põhimäärus, millega esitati nõuded hariduse ja tööstaaži kohta.

Kinnitati Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kultuurhariduslike Asutuste Valitsuse (KHAV) nomenklatuur. Selle alusel tohtis Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu direktori, direktori asetäitja teaduslikul alal, teadusliku sekretäri, osakonna juhataja, pearaamatukoguhoidja, peabibliograafi ja vanemraamatupidaja ametisse määrata ainult KHAV. Ka rajooni/linna raamatukogude ja lasteraamatukogude juhatajad kanti KHAV nomenklatuuri.

Toimus teaduslike raamatukogude töötajate konverents.

1955

Kinnitati Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu uus põhikiri ja teadusliku nõukogu põhimäärus.

Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusele nr. 1185 25. juunist 1955. a. alustati kinnistes kogudes asuva teaduslik-tehnilise kirjanduse läbivaatamist eesmärgiga avada neist osa lugejaile.

1956

Koostati raamatukogudest vananenud kirjanduse kõrvaldamise juhend.

Ministeeriumi kolleegiumil arutati põhjalikumalt raamatukogude tööd tervikuna. Eesti NSV Kultuuriministeeriumi käskkiri nr. 495 22. novembrist 1956. a. "Raamatukogude töö parandamise abinõudest" pidas raamatukogude tähtsamaks ülesandeks igakülgset abi partei- ja nõukogude organitele. Käskkirjaga tehti raamatukogudele ja kirjastustele ülesandeks parandada informatsiooni raamatutest, moodustada raamatukogudes lugejate nõukogud, registreerida kõik raamatukogud, kutsuda raamatukogutöötajad osa võtma kirjastuste plaanide koostamisest, varustada bibkolektorit paremini kirjandusega ja palju muud.

1957

Toimus vabariiklik raamatuplakatite näitus-ülevaatus.

NSV Liidu Kultuuriministeeriumi kontrollbrigaadi koosseisus kontrolliti Rakvere rajooni raamatukogusid.

Riias toimus Eesti ja Läti kultuuritöötajate ühisseminar.

25. okt. 1957 asusin tööle Eesti NSV Kultuuriministeeriumi. Algul inspektorina, siis vaneminspektorina ja 1. septembril 1961. a. Riikliku Raamatukogude Inspeksiooni juhatajana.

1958

Toimus I vabariiklik kultuuritöötajate kongress.
Tallinna Bibkollektori juurde loodi komplekteerimisenõukogu.
Koostati “Raamatukogutehnika instruktsioon ja rakendusvormid”.

1959

Päevakorda kerkis avariilite teema. Küsimust arutati Kultuurhariduslike Asutuste Valitsuse istungil, valmis juhend avariilitele üleminekuks.

Pärnus toimus Tšehhoslovakkia raamatunäitus.

1959. a. 22. septembril võttis NLKP Keskkomitee vastu otsuse “Raamatukogude olukorrast ja selle parandamise abinõudest meie maal”, mis määras paljudeks aastateks ka Eesti raamatukogude arengu.

1960

Aasta olulisemaks tööks kujunes eelmisel aastal vastuvõetud NLKP KK otsuse “Raamatukogude olukorrast ja selle parandamise abinõudest meie maal” täitmiseks vajalike abinõude kavandamine. Püüdsime seda korraldust igati Eesti raamatukogude heaks kasutada. Ja nii valmiski Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1960. a. 13. oktoobri määrus nr. 411 “Eesti NSV raamatukogude töö parandamise ja materiaalse baasi tugevdamise kohta”, milles elanikkonna kommunistliku kasvatamise kõrval rõhutati üldhariduslike, teaduslik-tehniliste, põllumajanduslike ja erialaste teadmiste levitamise vajadust. Määrus nägi ette ka raamatukogude materiaalse baasi tugevdamist, raamatukoguvõrgu otstarbekat väljaarendamist, kõigi raamatukogude meetodilist juhendamist, raamatukogude juhtimise ja nende töö koordineerimise parendamist. Tehti ülesandeks õpetada keskkooli tootmisõpetuse tundides ka raamatukogunduslikke ja bibliograafiaalaseid teadmisi.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi koosseisus moodustati Riiklik Raamatukogude Inspeksioon, mille põhiülesandeks sai riikliku kontrolli teostamine raamatukogude tegevuse üle Eesti NSV territooriumil. Kinnitati viimase põhimäärus. Kultuuriministeeriumi kohustati looma Ametkondadevaheline Raamatukogude Nõukogu.

1961

Kinnitati Ametkondadevahelise Raamatukogude Nõukogu põhimäärus ja koosseis. Nõukogu koosseisus oli 29 inimest, esimeheks nimetati Ivan Helm. Esindatud olid raamatukogusid omavad ametkonnad ja eri tüüpi raamatukogud. Ametkondadevaheline Raamatukogude Nõukogu (hilisem Riiklik Ametkondadevaheline Raamatukogukomisjon), mis etendas Eesti raamatukogunduse arengus pärast 1974. aastat olulist osa.

Alates 1. jaanuarist 1961 loodi Tallinna Keskrajooni I Lasteraamatukogu baasil Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu juures

lastekirjanduse osakond, mille ülesannete hulka kuulus ka lapsi teenindavate raamatukogude metoodiline juhendamine.

Raamatukogudest ülevaate saamiseks alustati nende passistamist.

Hakati koostama mitmesuguseid koondplaane, nii valmis bibliograafilise töö perspektiivplaani aastaks 1961–1965.

Alustati raamatukoguvõrgu arengu plaani koostamist ja valmistati selleks juhend.

Kinnitati “Eeskujuliku töö raamatukogu” põhimäärus.

Viidi läbi raamatukogude näitlike vahendite ülevaatus.

1962

Raamatukogude Inspeksiooni juures alustasid tegutsemist ühiskondlikud inspektorid Mari Ideon, Riho Lint, Endel Pöder ja Iivi Rühka.

Pärnu ja Narva lasteraamatukogude ning Kose aleviraamatukogu juurde rajatud esimestes ühiskondlike elukutsete koolides oli õpilastel võimalik omandada raamatukogundusalaseid teoreetilisi teadmisi ja praktilisi oskusi.

Käis üleliiduline kampaania – kõik pered lugejaks. Ka meil ei õnnestunud sellest kõrvale jääda. 1962. a. lõpul kandsime ette, et mitu aastat kestnud ülesanne on täidetud. Kuidas asi tegelikult oli, ei oska tagantjärele enam keegi öelda. Raamatukogudes koostatud lugemisvõimeliste perede kartoteekide põhjal saime igatahes tulemuse – kõik vastavad perekonnad olid ka raamatukogude lugejad.

Toimus esimene raamatukogutöötajate turismireis välismaale – Poola ja Tšehhoslovakkia.

Üleliidulise struktuuriga vastavuses moodustati Riikliku Raamatukogu osakondade baasil iseseisva asutusena Eesti NSV Riiklik Raamatupalat, mille direktoriks määrati Ivan Helm.

Tallinnas peeti Balti vabariikide ja Valgevene raamatukogutöötajate kokkutulek.

1963

Kinnitati rinnamärgi “Kultuuritöö eesrindlane” põhimäärus. Kultuuriministeriumi ja Ametiühingute Nõukogu ühise otsusega hakati selle märgiga autasustama tublimaid raamatukogu-, muuseumi- ja klubitöötajaid.

Analüüsiti raamatukogufondide komplekteerimist ja koostati “Raamatukogude raamatufondide komplekteerimise kord”.

Pandi alus uuele traditsioonile – sai teoks esimene raamatukogutöötajate suvelaager Karksi-Nuias. Sellest kujunes aastakümneteks üks populaarsemaid ja osavõturohkemaid üritusi. Laagrid toimusid igal suvel erinevates Eesti paikades. Kuulati üldharivaid ja erialaseid loenguid, käidi ekskursioonidel, tehti isetegevust ja korraldati spordivõistlusi.

1964

Toimus rajooni- ja vabariikliku alluvusega linnade raamatukogude metoodikakabinettide ülevaatus.

Külaraamatukogude juurde moodustati ühiskondlikud lasteosakonnad. Nõukogude ajal esimest korda õnnestus eestlasel (allakirjutanul) NSV Liidu delegatsiooni koosseisus osa võtta Roomas peetud IFLA 30. sessioonist.

1965

Toimus teaduslik konverents "25 aastat Eesti NSV raamatukogundust".

Raamatukogutöötajaile hakati maksma lisatasu võõrkeelte oskuse ja kasutamise eest. Keelteoskuse kindlaksmääramiseks moodustati komisjon. Esimesel aastal sooritas eksami 98 inimest.

1966

Rajooniraamatukogude juurde hakati looma muusikaosakondi. Nende varustamine heliplaatide ja tehniliste vahenditega toimus tsentraliseeritud korras.

Töötati välja teadustöö ja bibliograafilise töö koondplaanid aastaiks 1966–1970.

Päevakorda kerkis vabariikliku vahetusfondi rajamine. Selleks tehti Eesti NSV Ministrite Nõukogule ettepanek ruumide ja koosseisude eraldamiseks, kahjuks tulemusteta.

Toimus vabariiklik bibliograafide nõupidamine, kus erilise tähelepanu all olid rahvusbibliograafia ja teadusliku bibliograafia küsimused.

Haridusministeeriumile esitati ettepanek ühtsete arvestusvormide sisseseadmiseks kooliraamatukogudes.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumil arutati raamatukogutöötajatest moodustatud komisjoni õiendit Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu töö kohta. Leiti hulgaliselt olulisi puudujääke, eriti juhtimise alal. Töölt vabastati senine direktor Richard Aare (direktor alates 1953. aastast). Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu uueks direktoriks nimetati Boris Mikk.

1967

Rajooniraamatukogude juurde alustati vahetusfondide loomist.

Toimus bibliograafiakuu, mille idee autoriks oli Endel Annus. Selle kuu raames sündis uus töövorm – informiin, s.t. bibliograafiliste allikate ja teatmeteoste tundmise võistlus.

Raamatufondide paindlikumaks komplekteerimiseks alustati tsentraliseeritud tellimiste kõrval ka katseliselt Rapla ja Jõgeva rajoonis raamatute hankimist rajooniraamatukogu vahendusel või külaraamatukogudes endis.

Teadustöö ergutamiseks algatas Ametkondade Vaheline Raamatukogude Nõukogu kaheaastase kaugõppekursuse. Kursuse raames toimusid loengud, seminarid ja väljasõidud. Kursuslased esitasid oma uurimistöö tulemused konverentsil.

Tartus toimus laste- ja kooliraamatukogude töötajate metoodika konverents.

Koostati raamatukoguseaduse projekt, kuid seaduse vastuvõtmiseni kahjuks ei jõutud, sest EKP KK arvas, et niisugust seadust pole vaja (N. Liidus ju polnud).

Viidi läbi sotsioloogiline uuring "Eesti NSV rahvaraamatukogu lugeja 1967", mille metodoloogia koostajateks ja juhendajateks olid Hans Hansen, Hans Jürman ja Kaljo-Olev Veskimägi.

1968

Koostati perspektiivplaan raamatukogude inventari ja tehniliste vahendite hankimiseks ja kasutamiseks.

Töötati välja ettepanekud perioodika retrospektiivse analüütilise bibliograafia koostamiseks ja perioodika mikrofilmimiseks.

Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi palvel analüüsiti meditsiini-raamatukogu tööd, tulemusi arutati Tervishoiuministeeriumi kolleegiumil.

Rajooniraamatukogudes ja lasteosakondades seati sisse metoodikute ametikohad.

1969

Toimus teaduslik konverents 1967. aastal läbi viidud sotsioloogilise uurimise tulemustest ja teadustöötajate kaheaastase kaugõppekursuse lõpetajate teaduslikest töödest.

Koos Tallinna Pedagoogilise Instituudiga korraldati bibliograafia-konverents.

Alustati raamatukogutöötajate stažeerimist nii meie vabariigis kui ka teistes liiduvabariikides.

1970

Valmis rahvaraamatukogude võrgu arengu plaan aastateks 1971–1975. Kolmeteistkümnes raamatukogus alustati raamatukogude fondide koostise ja kasutamise uuringut, mille eestvedajateks olid Hans Jürman, Konrad Kikas ja Kaljo-Olev Veskimägi.

1967. aastal korraldatud sotsioloogilise uuringu tulemustest esitati V. I. Lenini nim. NSV Liidu Riiklikus Raamatukogus seitse ettekannet, milles tutvustati uuringu metoodikat ja tulemusi, kuna meie uuring oli Nõukogude Liidu raamatukogunduses esimene.

NSV Liidu Kultuuriministeeriumi turismigruppide koosseisus viibis välismaal 67 eesti raamatukoguhoidjat (Saksa DV, Tšehhoslovakkia,

Bulgaaria, Poola, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Šveits, Austria, Alžeeria). Edaspidi tutvuti peaaegu igal aastal koos teiste liiduvabariikide kolleegidega välismaa raamatukogudega. Mõnikord õnnestus ka kohapeal turismigrupp komplekteerida.

1971

Tartu linnas ja rajoonis ja Pärnu linnas alustati raamatukogude töö tsentraliseerimisega. Valmis raamatukoguvõrgu reorganiseerimise ja tsentraliseerimise plaan aastaks 1971–1975. Kuna olime seda teinud NSV Liidu Kultuuriministeriumi teadmata, siis järgnes palju pahandust. Nii tuligi mul sellest aru anda NLKP KK-s – esinesin ettekandega “Tööst raamatukogude võrguga Eesti NSV-s”. Tsentraliseerimisega taotlesime sõjajärgse raamatukogunduse süsteemi mõningat taastamist ja maailmas laiemalt levinud süsteemi rakendamist. Hiljem alustati raamatukoguvõrgu tsentraliseerimist ka Nõukogude Liidus.

Tartu linnas ja rajoonis hakkasid lugejaid teenindama esimesed raamatubussid.

Töö otstarbekamaks korraldamiseks ja tööjõu paremaks rakendamiseks korraldati 116 külaraamatukogu töö põhi- ja haruraamatukoguna.

Metoodikud hakkasid tegelema teaduslik-uurimusliku tööga. Igale metoodikule kinnistati uurimisteema ja juhendaja.

1972

Tõstamaal toimus Balti vabariikide raamatukogude inspektorite ja metoodikute ühisseminar.

Töötati välja rahvaraamatukogude bibliograafilise töö põhimäärus.

Alustati ettevalmistustöid üleminekuks rahvaraamatukogude statistiliste aruannete automatiseeritud töötlemisele.

1973

Töötati välja tsentraliseeritud süsteemi rahvaraamatukogude tüüpstruktuur ja tüüpkoosseisud.

Eesti raamatukogutöötajate arvestamiseks võeti kasutusele reiterkaardid.

ALLIKAD

Eesti Riigiarhiiv, Fond 1797, nimistu 2, säilikud nr. 376, 377, 386, 451, 459, 502, 511, 552, 560, 612, 620, 665, 675, 716, 726, 782, 797, 870, 942, 1021, 1093, 1171, 1261, 1262, 1379, 1380, 1464, 1467, 1572, 1575.

EERA, F 1797, nimistu 3, säilikud nr. 10-14, 130-136, 244-248, 367-370, 481-485, 666-669, 850-854, 988-994, 1125-1130, 1228-1233, 1319-1322, 1393-1385, 1450-1455, 1513-1517, 1569-1573, 1639-1644, 1723-1727, 1788-1791, 1859-1863, 1942-1945, 2030-2032.

Vaime Kabur

RAAMATUKOGUMÄLESTUSED

*See, mida inimesed oma kaasajast arvavad,
on ju sama reaalsus kui statistika...*

Lauri Vahtre. Teine tulemine. Tallinn, 1998, lk.47.

Vahest peaks üldse mõtlema, kuidas paremini jäädvustada ajalugu. Raamatukogu on ju omamoodi nagu teater, kus elatakse elu koha peal, järele jäävad ainult kuivad nimetused ja arvud. Ometi on meie rahvas terane tähelepanija ja ka ütleja, aga enamasti sinnapaika see jääbki. Võiks ju töölt lahkumisel loovutada ka enda mälestused, hiljem on neid raske kätte saada ja paljugi lihtsalt ununeb, kui uus elu tuleb peale. Või peaks koguni olema mingi “Sajandi sada elu raamatukogus”, seda enam, et ametlik aruandlus viimase poolesaja kohta kajastab tegelikkust ühekülgsest ja minimaalsel määral. Raamatukoguhoidja on täpne ja aus, üksik sugestiivne omamüüt teeb ainult valvsaks ja olgu siis uurijatel-toimetajatel tarkust mitte teha kellegi isiklikust svast seadust või koguni teadust.

Ka oleks naiivne loota tulevastele teaduritele, kes tegelikkust üldse ei tunne – ette kujutada on seda võimatu, nagu juba praegusest näha on. On ka näha näiteks kirjanduse apse: noor, aus, nõukogude haridusega teadlane ei tunne mineviku komplitseeritust ega tausta, võtab aluseks meelevaldsete seikadega literaadi raamatu ja tsiteerib teda täie tõe pähe! Käibele on jäänud ka hulk klišeesisid ja “fakte”, mida keegi pole vaevunud üle mõtlema ja kontrollima. Siingi eksitab palju: autor ise ütles – mis siis! Öelda võib paljugi, teab juba rahvasuu.

Raamatukogumälestused, mis seni laekunud Eesti Raamatukoguhoidjate Ühinguusse, on väga head, ainult kirjutama peaksid kõik. Inimesed teevad seda hea meelega, ainult leebest tähtajatust meeldetuletamisest igapäevale ei piisa, ometi on see otsustava kättevõtmise asi. (Räägin seda enda töökogemuste põhjal: kui raske oli bibliograafia koostamisel panna Debora Vaarandi kirjutama endast, ja kui heameel tal oli pärast, kui selle siiski tehtud sai.)

Alles kirjapanekust näeme, kuivõrd on igapäev oma maailm, vaateväli, nägemisulatus ja -teravus, tunde- ja tunnetuspõhi, aga mis peamine – hingele on kogunenud paljugi olulist, mida lihtsalt peab ära ütlemä. Kokku tuleb nii palju uudset, mis omakorda aitab avada aega ja inimesi.

Eks iga linn laulab nii, nagu nokk loodud. Juba praegu on näha hoolikat, kirevat ja kirjeldavat aruandlust, igavesti südamesse jäänud seiku,

kaastöötajate tabavat portreeterimist, ebaisikulisemat komandeeringu aruan-
net ja ka enda elu sümpaatset süvavaatlust.

Vastavalt praegu üldlevinud heale tavale peaks teksti juures olema ka
iga autori lühiandmed, minielulugu, kus öeldud täpselt, millal ja kus raa-
matukogus töötatud. Muidugi ka elukoht, telefon võimalike kontaktivõttude
puhuks. Siit jõuame küll toimetuse töö valdkonda, mida ka käsikirjade puhul
ei saa päriselt eirata. Võib tekkida lisaküsimusi või täpsustussoove, üksik
omaette kirjutaja alati ei taipa, mida kõike saab ära öelda. Endastmõista
käsikirja laekumise kuupäev.

Kui suured käsikirjaliste mappide riidad on näiteks Eesti
Muinsuskaitse Seltsil – jõuame järele!

15. detsembril 1998, 19. aprillil 1999

VABAKUTSELINE

Reageerides üleskutsese tahtsin küll kirjutada mälestusi raamatukogust, aga tuli välja hoopis sellele järgnev osa. Raamatukogust olen kirjutanud varem RK-s ja on veel ka käsikirjas, vajaduse korral võin neid eri tükke koondada ja täiendada.

Kas Sul pole kahju ära minna?, küsiti, kui ma 1983. aasta augustis lõpetasin 36 aastat kestnud töö Riikliku Raamatukogu (nüüd RR) bibliograafiaosakonnas. – Ei tea millest! Pealegi ei läinud ma “ära”, alles jäi kõik oluline: töösuhetus, inimesed, raamatud. Aga olin juba 69 ja mul pole ialgi olnud ambitsiooni “kesta üle aja”. Tegemist oli sellegagi, et pooleliolevad tööd lõpule viia. Oli “Loomingu” ja Raamatuühingu bibliograafia, autograafide kataloog, veel ka RK kolleegium ja kultuuriülikoolide nõukogu, aastabibliograafiad “Kirjanduse jaosmaale”, ajuti mõne diplomitöö juhendamine või retsenseerimine, eraviisilisi isikubibliograafiaid. Sekka veidi literaaditööd – artiklid kirjarahva leksikoni, mõne raamatukäsikirja toimetamine ja arvustuse kirjutamine. Uue tööna lisandus hiljem *Bibliotheca Baltica* tellimusel Jaan Krossi bibliograafia, mis küll ilmus (1997, 386 lk.), aga lepingukohaselt koostamine jätkub edasi.

Jätkus ka tõlkekirjanduse bibliograafia toimetamine. Ikka on meeles, kuidas äärmiselt kohusetundlik ja kõike hästi teha tahtev **Leida Püss** kurtis: aga ma ju ei näe enam – ütlesin, ole mureta, teen kõik vajaliku. Ja koos tema eluga jõudis lõpule 1940. aastast alustatud viies raamat “Eesti tõlkekirjandus 1986–1990” (1994), millele enam polegi järke tulnud.

Aga ka riigitruu Leida Püss – ikka pean mõtlema ta elule – kuidas teda koos vana emaga jälitati nii, et ka nemad kõige ärevamatel aegadel pidid jooksus olema. Kohe nõukogude võimu tulekul lasti maha ta noorem vend, sõjaväelane, teine vend pääses Kanadasse, kolmas Rootsi. Aga õde ei lastud enam lõpukski Rootsi venna hauale. Või oleks lastud ainult tingimusel, kui ta oleks hakanud aru andma ühe sealse tuttava tegelase kohta. “Ma ei saa sellega hakkama”, ütles Leida teda kodus külastanud keelitavale-meelitavale noormehele. Ega oleks sellest enam rääkinudki, kui üks ülikooliaegne sõbranna poleks neile lahkumisel peale sattunud ja märganud Leida endastväljas olekut.

On heameel, et tunnustust jätkub talle nüüdki. Alles lugesin Emakeele Seltsi viimasest aastaraamatust (1998), kuidas teda lugupidamisega tsiteeriti “Eesti murrete sõnaraamatu” esitlemisel. Tegemist oli 1941. aasta suve murdepäevikuga. Ta oli stipendiaadina murdekogumisel Martnas, kui

talle teatati, et Tartu on purustatud, pole enam ülikooli ega professoreid, tema aga ütles: "...ikkagi on tarvis töö lõpule viia, kuigi asi nõnda oleks, töötama peab niikaua, kui võimalik." Seda tegi tema isegi.

Aastakümneid oli Leida Püss mulle lähedane, haruldane inimene, kellest meie segasel ja rahutul ajal hoovas imelist rahu, tarkust ja selgust. Alati nägi ta teist inimest enda kõrval, oskas olla toeks ka siis, kui abi ei oodatudki. Moonutatud ajal oskas ta näha ja nimetada asju õigete nimedega, mulle ütles kord: "Lapsega tüdruk, mis sa muud oled."

Leida Püssi vaimuelu teiseks tasandiks oli luule. Mulle jättis sellest osa, käsitsi kirjutatud plokid "Emotsionaalsed kõnelused" ja "Voos saab salve". Neis on mitmeid arupidamisi, tõdemusi, vabaduse ja õiguse otsinguid, äratunnetusi. "Ma tean, / rohkem kui sugulus / ühendab inimesi ühine valu..."

Täpse kajastusena ta enda elust võib lugeda:

*Kogu oma elu olen otsinud paika,
kus puhata välja oma südame rahutus,
aga ma pole leidnud muud kui tööd,
mis on olnud karm ja nõudlik
nagu kõige karmim ja nõudlikum peremees oma sulasele.
Ja ometi on olnud just tema see,
mis mind halastamatult taga kihutades,
puhkuseta jättes, laskis ajuti puhata mu südamel
mõnel väsimusest nõrkenud hommikuviivul.*

Õhku jääb tema küsimus: "Kes on see, kes hoida võtab / kord mu vaimu hõõge-läiteks? Kes see, kes kord õigust mõistab..."

Ei saa lahutada Leida Püssi ja Hiiumaad, seal oli kodu ja põlised juured, mis toitsid kogu elu. Tõeline rõõm oli seal temaga koos olla, olgu tema tuttavates paikades, omaste juures või ka Kärkla kalmistul, kus ta kõik elavaks rääkis. Luules elas ta hiiu keelgi, ja ka siis, kui teist hiidlast Elmar Vrageri lugesinde. Kuigi tal oli korraldatud, et ta viiakse "pärast" Hiiumaale, muretses vahel, et ei tea, kas ma ikka sinna saan. Naljaga pooleks ütlesin: "Hakka aga astuma, siis on kindel, et kohal oled."

Ja pool aastat enne elu lõppu Hiiumaal jõi ta siin oma kaunis kodus ustava sõpruskonnaga lahkumiskohvi, millel oligi juba viimse äramineku pitsar.

Kõneldes Leida Püssist ei saa mööda minna **Linda Ploompuust**, neid võis palju koos näha, aastaid vastakuti töölaudade taga ja pärast hilisel kojuminekul.

Linda Ploompuu harukordsest vaimusuurusest ja -rikkusest olen isegi osa saanud. Oli tõsine arupidamine, kui oli vaja leida toimetaja "Eesti Raamatus" välja antud kirjandusbibliograafiatele. Milles küsimus, võidaks praegu mõelda, ümberringi küllalt õppinud bibliograafe, võimalik keda tahes

paluda. Ometi mitte. Eriala toimetamiseks peab seda tavalisest rohkem tundma. Ploompuu tuli võrdselt toime nii kirjanduse kui bibliograafiaga. Kuigi ta oli alati väga hõivatud ja minul oli kahju teda veel koormata, tegi ta sedagi tööd huviga. Muul ajalgi oli meil häid mõttevahetusi kirjanduse üle.

Peale selle oli mul õnn temaga suhelda ka väljaspool tööd ühiste Soome tuttavatega, mälestuseks mitmeid fotosid, ka minu Lasnamäe kodus.

Osakondade ukседki juhtusid kord kõrvuti olema. Ühel õhtul kell kaheksa lasi **Helene Johani** mind Ploompuud enda juurde kutsuda. Kui vaatasin tuppä ja ütlesin, et on juba koju läinud, lisas ta: “Kurat, juba jõudis!” Muidugi polnud selles ütlemises midagi halba. Tööd tegime kõik (kui palju Ploompuu seda kuni lõpuni koju kaasa kandis), ainult meie tõusime hommikul vara, Johani oli aga hilisema ja ka öise elu harjumusega. Veel oma viimasel eluaastal tahtis ta mind enda kodus näha, aga mitte enne kella 15, kuid jätkas siis vaimuerksalt ja väsimatult hilise ajani. Oma elu lõpukuudel võis Johani helistada ööselgi, kuni kolm korda, ise ahastades: jumal küll, jälle ajasin sind üles! Tal oli ikka vajadus ennast “identifitseerida”, helistamiseks oli luba küsinud. Minul oli temast kahju, vastasin rõõmsalt lakoonilistele küsimustele, kui tal mingis pidevas ärkvelolekus kippus päev ja öögi segi minema. Kui palju tühja dramaatikat oli temagi pidanud üle elama. Kord süngel süüd otsival ajal tulid teda, ustavat nõukogulast, jälgima kaks parteikontrolli. Tema, direktori, juhatatud poliitringis oli seekord käsitlusel “Suur Isamaasõda”, aga vastasime kõik püüdliselt ja teema sai aegsasti ammendatud. Õhus oli pinget ja Johani oli ilmselt hädas, laskis siis minul veel kõigest kokkuvõtte teha. Tulin toime. Aga et aega ikka üle jäi, palusin, kas tohime lõpetada, et meil on minek näituse ühiskülastusele. Pärast küsis Johani, kas mõtlesin selle välja? (Olin ametiühingus kultuuritöö korraldaja, kasutasin juhust, et lõpetada kõigile ängistavat pooltundi, teised tulid mõistvalt kaasa.)

Veendunud leninlaseks jäi Helene Johani lõpuni, ainult õnnetul kombel oskas enda minevikust ja minakesksusest kujundada võimsa isikumüüdi, väljaspool üha muutuvat aega ja inimesi. Ometi samas võis ta üllatada terase reageerimisega – kasvõi mõnele bibliograafia-probleemile. Liigutatud ja südamest tänulik oli ta Tiiu Valmile tähelepanu ja hoolitsuse eest.

Aastateks jätkus ka mulle huvitava valdkonna, teatribibliograafia, toimetamist. Selle tegijaid oli kolm – Ivi Aalak, Mare Mauer ja Marju Rist – kõik head asjatundjad ja ka entusiastid, inimestena omaette isiksused, kellega oli meeldiv suhelda.

Aga hoopiski ei osanud arvata, et leian omale veel uue “hingemaa”. Minu puhul saab selleks olla ainult raamatukogu. Lasnamäelt alla sõites on geograafiliselt kõige lähem Eesti Akadeemiline Raamatukogu, kuhu maabusingi külastajana. Aja jooksul on olnud kirjutamistellimusi nii nende väljaannete kui töötajate kohta. Jälgides nende ajalugu ja elu ning inimeste

tööd, on kõik saanud iseenesest lähedaseks. Ja kogedes nüüd vastutulelikku sõbralikku pilku – tõepoolest kõikides instantsides valvelauast direktorini – on seal juba päris omane tunne. (Vahest on siin mingi osa ka ajaloo allhoo-vusel, sest kui pärast sõda Tallinnasse asusin, jõudsin pool aastat töötada Ajaloomuuseumi raamatukogus, millest sai hiljem baltika osakond.)

Seoses jätkuvate töödega on olnud käimist raamatukogu mitmes saalis. Ei liialda, kui ütlen, et kogu elu on mulle igapäevaseks tööks ja mingiks vaimseks eksistentsiks olulised olnud uued raamatud. (Värsked ajalehed toob iga päev Ajakirjandusmajas töötav lahke naaber.) Nii oli omal ajal asendamatult Raamatupalat, kus töö korras laudadel ringlevad uute raamatute riidad olid mul jooksvalt läbi vaadatud enne kuu lõpu näitust, mis oli siis kontrolliks, kas midagi olulist polnud märkamata jäänud.

Uute raamatute tutvustus on EAR-is hiilgavalt korraldatud. Iga nädal on uudiskirjanduse uus väljapanek ja võimalik registreerida kojulaenuks. Seal on omamoodi huvitavgi jälgida akadeemilise rahva lugemiseelistusi (kojusaamise õigus on ainult ülikooli lõpetanuil): mõni raamat kogub nädalaga kolme aasta järjekorra – selleks on olnud nii Jaan Krossi “Paigallend” kui mitmesugused tõlkepõnevikud – aga mitmel puhul olen olnud ainu-soovija. Rõõm on ka nüüd vabalt saabuvatest välisraamatutest, millede hulgast olen kasutanud soome-, saksa- ja ingliskeelseid. Tähtajaga üks kuu võib laenata kuni 20 raamatut. Tagastan enamasti rutem ja seda, paistab, teevad teisedki, sest olen saanud kiiresti kõik huvitava.

Mõnestki juhusest on hargnenud põhjalikum töö. Nähtav näide: mõnd aega olen tegelnud Helene Johani elu ja elulooga, ja kui siis nägin raamatut “Eesti Teaduste Akadeemia liikmeskond”, tundsin huvi, kes need teadlased õieti on. Kirjutasin sellest “Elavad elulood, karjäär, tõde ja südametunnistus” (“Keel ja Kirjandus” 1998, 10). Arvustus pälvis asjaosaliste tähelepanu ja minult küsiti, kust sain selle ametkondliku väljaande. – Laenasin raamatukogust. – Saatsid siis mulle trükise koos ühe uue teosega, mille eest olen loomulikult väga tänulik.

Raamatud raamatuteks, aga inimesed? Neistki olen jätkuvalt rõõmu tundnud, olgu asjalikul suhtlemisel, omavahelistes jutuajamistes või ka pidupäevadel. Sündmuseks kujunes seitse aastat Ivi Tingre mõtteis kantud idee – Eks-klubi asutamine 15. aprillil 1998. Imetlusväärne ajal, kui vanad lausa riiklikuks probleemiks, tõrjutud mitmet kanti, – luua enneolematu koondis, töösuhtluse pikendus, omalaadne järjehoidja ja pidepunkt, mis on jõudnud anda juba mõndagi meeldejäädavat. Viimati jõulukoosviibimise, kus kõigile armas Ester Lepik oli osanud Läänemaalt välja tuua rahvariides lauljad, jõuluvana ja vilkalt tegutsevad nutikad päkapikud. Laul, jõululaul, levis laudkondadesse ja haaras kõiki. Kuidagi tuli silme ette üks kauge pilt: sügaval nõukogude ajal olin kord Pärnumaa rannakülas Emakeele Seltsi auliikme, kuulsa murdekorrespondendi ja rahvalauliku Marta Mäesalu juu-

res, ja see, kuidas tema kahe tütreirtsuga rahvalaule esitas, jäi igavesti meelde. Nüüd kujunes laulev Ester oma Maiu ja Meeliga temale ilusaks eestiliseks paralleeliks. Pealegi oli kaunites rahvariides Ester ise oma uues klubi presidendi rollis auväärne nagu võis olla mõne muistse maavanema kaasa.

Eks aeg ja aastad (85) on teinud palju loomulikke korrektiive nii eluviisi, igapäevase olemise, huvide kui harrastuste osas – olen need kõik aktsepteerinud. Tühisem kaob, olulisem jääb. Peab ju kõigest senisest natuke “targemaks” saama. Seda enam, et peale on tulnud palju uut, mida näha – uusi raamatuid meie moonutatud või uurimata ajaloost, uudseid teadusvaldkondi ja uusi loovaid vaime. Mis sellest, et ülikirka raamatuturu kohta võib öelda: rohkem raha kui mõistust, on palju ka lausa põnevalt häid raamatuid.

Aga ka mu “eelmine elu” pole kuhugi kadunud. Alles tuli Akadeemilises Raamatukogus mind kättpidi teretama üks härra (keda ei osanudki enda tuttavate hulka arvata), tundis huvi mu töö vastu ning küsis: “Kas te enam Rahvusraamatukogus polegi?” – Ma pole seal ju enam 15 aastat. Aga kui on kohti, kus peab registreerimisel märkima ka “kuuluvuse”, olen kirjutanud RR. Kord küsisin direktor Ivi Eenmaalt, kas tohin seda teha – loomulikult, sa pole ju tulnud tänavalt, vastas ta. Ei. Minu pärusmaa on igas mõttes Eesti Rahvusraamatukogu.

1998 oli suurte juubelitega meeldejääv aasta: veebruaris Eesti Vabariik, detsembris Rahvusraamatukogu – mõlemad 80.

“Nõukogude unelaadne elu” (Kaljo-Olev Veskimägi, 1996) on küll möödunud, aga sellest “nõidusunest” pole kõik veel ärgata jõudnud (tahtnud?). Käib edasi nii hämamine kui manipuleerimine ideoloogiliselt antu ja tegelikkuse vahel. Ometi “peaks teadlikult püüdma vastu seista müütide ja valeteadmiste levitamisele” (Maarja Pärl Lõhmus, Kultuur ja analüüs. Tartu, 1998, lk. 8). Vahest hulleongi kui vananenud tehnoloogia on vananenud mõtteviis. Aga tõdegem rahulikult: “Mis parata, kõik pimedad ei saa nägijaks” (Kaja Noodla, isiklik kiri 18.01.1999). – Paraku ei näe alati nägijadki või on nende vaateväli piiratud. Egas asjata võimendanud Eesti Raadio meremeeste meretarkust: mõistust, ainult mõistust, jõudu on omalgi küllalt.

Lasnamäel, 31. jaan. 1999, 25. aprill 2000

MEENUTUSI LINDA PLOOMPUUST

Töötasin Linda Ploompuu otseses alluvuses kolmkümmend aastat. Ajal, mil ta oli Fr. R. Kreutzwaldi nim. raamatukogu teadusliku bibliograafia osakonna juhataja ja hiljem Eesti NSV Riikliku Raamatupalati teadusdirektor.

Kogu Linda Ploompuu elu oli pühendatud raamatutele ja raamatukogundusele. Tema elu eesmärk oli kirjasõna rahvale kättesaadavaks tegemine ja seda tööd tegi ta kogu oma hinge- ja vaimujõuga. Iseloomult oli ta rahulik, meeldiv ja heatahtlik inimene ning seetõttu oli temaga hea koos töötada. Linda käitumine oli alati korrektne ja vaoshoitud, ka neil puhkudel, kui oleks põhjust olnud hääletooni tõsta. Tema kõnepruuk ja sõnavalik oli soliidne. Hommikul tuli ta alati täpselt tööle, nii et tema tuleku järgi võis kella õigeks seada. Õhtul lahkus ta viimasena ja võttis ilmtingimata tööd koju kaasa. Ta oli nõudlik ja põhjalik. Iga küsimuse pidi ta üksikasjaliselt läbi arutama ja selgeks rääkima. Tööstiil “kuidagi kaelast ära” oli talle tundmatu.

Linda Ploompuu suhtumist raamatusse iseloomustab järgmine episood. Viiekümnendate aastate alguses töötasime läbi Nevski katedraali keldrisse kokku veetud raamatuid. Mõnikord võttis ka Linda sellest tööst osa. Kord sattus tema kätte üks brošeeritud raamat, millel oli osa poognaid lahti ja lehti ilmselt transpordi käigus kuhugi kadunud. Niisugune raamat oleks tavaliselt lihtsalt utiili visatud, aga Linda Ploompuu otsis niikaua kadunud osi, kuni ta raamatu taastas ja selle niiviisi hukkumisest päästis.

Raamatukogus oli tema ülesandeks riikliku bibliograafia väljaannete koostamine. Oma sõnade järgi oli see ta meelistegevus ja tal olid sel alal kaugeleulatuvad plaanid. Kuna raamatukogu ei pakkunud koosseisu nappuse ja piiratud rahaliste võimaluste tõttu ideede elluviimiseks piisavalt võimalusi, siis oli just tema see, kes võitles iseseisva raamatupalati loomise eest teadusliku bibliograafia ja raamatupalati osakonna baasil. Ja 1962. aastal loodigi uus asutus – ENSV Riiklik Raamatupalat. Senise kahe osakonna asemel moodustati uues asutuses neli osakonda, suurenes koosseis ja laienes tööpõld. Kohe hakkasime koostama kõikide trükiste laadide koondbibliograafiaid, viie kuni kümne aasta materjal ühes köites. Kuid Linda Ploompuud need ei rahuldanud. Kaugemas perspektiivis kavatses ta ilmunud koondbibliograafiad uuesti mitmekümneaastaste koonditena välja anda, sihiks ikka otsitava väljaande leidmise hõlbustamine ja lugeja parem teenindamine.

Linda Ploompuu polnud autoriteet ainult raamatukogunduse ja bibliograafia alal, tema juurde tuldi nõu ja abi saama teisteski eluvaldkondades. Ja ta ei öelnud kunagi ära. Linda tõlkis ladina ning prantsuse, rääkimata saksa ja vene keelest, jagas oma teadmisi kirjandusest ja andis näpunäiteid isegi aianduse ja lillekasvatuse alal. Kui ta kohe vastust ei teadnudki, siis uuris niikaua teatmeteoseid, kuni tegi asja endale selgeks, võttis see aega kuipalju tahes.

Ta oli väga distsiplineeritud ja nõudis korda ka alluvatelt. Kord laulupeo ajal tahtsime meie, nooremad kolleegid, minna rongkäiku vaatama. (Laupäev oli tol ajal veel tööpäev.) Küsisime luba, aga ta ei andnud seda. Tema meelest oli täiesti arutu soov minna töö ajal niiviisi lõbutsema. Keelust hoolimata lippasime me siiski korraks alla linna rongkäiku vaatama. Sellest teada saades ei öelnud ta meile ühtegi halba sõna, kuid meiega kõneldes värises ta hääl tagasihoitud solvumispisaraist.

Eespool kirjutatust võib jääda mulje, et Linda Ploompuu oli kuiv ja range töörajaja. Tegelikult polnud see nii. Kuna ta teadis palju, siis oli temaga huvitav rääkida. Linda oli vaheda sõna ning paraja huumorimeelega vestluskaaslane. Ka peitus temas loominguandideid. Ühel raamatukogu koosviibimisel 1960. aastal kandsid raamatukogu töötajad ette laulumängu, mille libreto oli kirjutanud Linda Ploompuu. Tegelaste mäletamist mööda oli tüki pealkiri “Üks ilus hale lugu ammu möödunud ajast ehk Eduard ja Kuningunde”. Näitemängu sisu oli lihtne ja liigutav. Imeilus aadlipreili Kuningunde (Eela Pajupuu) oli kurjade jõudude mahitusel vangitorni pandud, kust vapper rüütel Eduard (Leelo Rebane) ta välja päästis. Ja neist sai õnnelik paar. Näiteseltskonda kuulusid veel Virve Heiman, Erna Langemets, Mall Tammet ja Anu Veskimäe. Saatemuusikaks oli Linda Ploompuu oskuslikult kokku seadnud sajandi esimeste aastakümnete rahvalikud viisid, juhtmotiiviks ikka “Eduard ja Kuningunde”, aga ei puudunud ka “pummairassassaa”. Linda Ploompuu saatis laulumängu ise klaveril. See tuli väga hästi välja. Nalja oli palju, peotuju tõstis see tugevasti ja saalitäis rahvast sai end südamepõhjani tühjaks naerda.

Igapäevaelu praktilised küsimused polnud aga tema tugev külg. Kuna istusime kaheksateist aastat kõrvuti tubades, vahel ainult õhuke säärvant, siis saime omavahel suhelda toolilt tõusmata. Vahel tulid jutuks ka argiasjad, näiteks toiduvalmistamine, tervise turgutamine jms. Jõulude eel, piparkoogi tegemise ajal, kurtis Linda ikka, et tema piparkoogid ei tule head välja. Ja need olid tõepoolest kuidagi keskmiselt kesised. Kord jõulude eel ütles ta aga, et oli teinud piparkooke koos nende pere korterikaaslase Lainega, kellel need alati õnnestusid. Kõik ainekogused oli ta lisanud Laine järgi ja kõik liigutused, mis Laine ees tegi, kordas tema järele. Ja seekord olid piparkoogid tõesti väga head. Edaspidi kasutasime mõlemad seda retsepti.

Viiekümnendatel ja kuuekümnendatel aastatel veetis Linda Ploompuu puhkuse ja suvised pühapäevad tavaliselt Vasalemma jõe ääres talus, kus temal ja ta raamatukogurahvast sõpruskonnal oli aastaringselt üüritud kaks tuba. Peale Linda Ploompuu ja tema juristist elukaaslase Helmut Mäeloo kuulusid Vasalemma asukate hulka veel Antonina Danilov, Ludmilla Lensin, Helmi ja Linda Masing, nende ema Rosalie Masing, Leida Püss ja nende kõigi ühine tuttav õigusteadlane Luise Sider. Sellele suvekodule olid elanikud pannud ilusa asjakohase nime – Nadežda Krupskaja nimeline vanatüdrukute varjupaik “Helesinine lilleke”.

Linda Ploompuu oli erakordne inimene. Tema erakordsus seisnes tema piiritus andumuses oma kutsetööle. Kord ühes üle-säärvandi jutuajamises ütles ta, et kui peaks raamatukogutööst mingil põhjusel eemale jääma, siis oleks tal kahe nädala pärast lõpp käes. Ja peaaegu nii ka läks. Ta käis iga päev kohusetundlikult tööl, olles juba üle kaheksakümne aasta vana ja tema pensionipõlv jäi väga lühikeseks. Linda Ploompuu suri 1987. aastal 83 aasta vanuselt. Ta on maetud Rahumäe kalmistule.

Linda Ploompuu (24.04.1903–2.03.1987).

1926–1940 Tartu Linna Raamatukogu ametnik, 1941 ja uuesti 1944–1962 ENSV Riikliku Avaliku Raamatukogu bibliograafia osakonna juhataja, 1962–1982 ENSV Riikliku Raamatupalati teadusala asedirektor, 1982–1985 samas bibliograaf.

Leida Püss (28.10.1914–13.01.1995).

1944. a. novembrist ENSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus bibliograaf, teaduslik sekretär, meetodilise kabineti juhataja, pearaamatukoguhoidja raamatupalati osakonna juhataja kohustes. 15. juulist 1962 20 aastat ENSV Riikliku Raamatupalati kontrolleksemplari osakonna juhataja, kuni 1991. aastani samas bibliograaf.

Helene Mugasto-Johani (26.02.1903–19.05.1999).

Alustas tööd raamatukogudes (Rakveres ja Tartus) 1922. aastal. 1944–1953 Riikliku Avaliku Raamatukogu direktor, 1945–1950 kohakaaslasena Tartu Ülikooli bibliograafia kateedri juhataja, 1952–1957 Kultuurharidustöö Kooli õppejõud, 1965–1973 TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri juhataja.

JUUBELID

Helle Martis

MÕTISKLUSI MAARA ÜKSTIST

Tunneme teineteist 26 aastat. Minu jaoks on Maara olnud töökuse, kohusetunde ja vastutustunde ning tööjõudluse inimlik etalon. Olen imetlenud ta suutlikkust süveneda kõigesse, millega ta tegeleb, märgata, mis on puudu ja mida on vaja teha. Imetlenud, kuidas ta jõuab end jagada töö, nn. ühiskondliku elu, pere ja hobide vahel.

Nii õppimist kui tööd on ta võtnud tõsiselt ja teinud seda hästi. Kogu ülikooliaja oli ta kursusevanem. Oma esimesel ja seni ainukesel töökohal on teda jätkunud ametiühingutööle, mitmete vabariiklike erialaste komisjonide etteotsa või liikmete hulka, rändama mööda Eesti raamatukogusid, aitamaks nende kataloogidel “järjele saada”. Ta on pidanud asjalikke ettekandeid, kirjutanud rohkesti artikleid, koostanud brošüüre, mis on toeks kataloogide koostajaile ja trükiste liigitajaile, kirja pannud vajalikke dokumente. Ja kõike seda on ta teinud rõõmuga, jõudsalt ja valjusti “kaagutamata”. Sundida Maarat midagi mõttetut “linnukese” pärast tegema on peaaegu võimatu. Siis on ta kange, sirge ja tõrjuv, ja kui tal pole võimalust valjul häälel seda öelda, väljendab vähemalt kogu ta olek seisukohta: lollus! Maara aktiivsus pole aastatega vaibunud, praegu on ta Eks-klubi juhatuse liige. Kui lisame siia veel harrastused, siis saab neidki küll ja küll. Laulukoorides on ta tudengipõlvest saati laulnud, ja vist peaaegu vaheajata. Kunagistes LiLaEst laagrites käinud mäletavad teda Riikliku Raamatukogu naisansamblist, võimlemisrühma püramiididest või orkestrist. Keskkoolipõlves koolipingi varjus alanud kudumishullust pole samuti võimalik varjata, sest tulemused paistavad nii Maara enda, ta pereliikmete kui sõprade-tuttavate pealt välja. Kõige hullutavam Maara kirgedest on reisimine. See lööb alati ta silma särama. Õnneks on nii töö kui laulmine sõiduvõimalusi pakkunud, aga ka omal algatusel on palju-palju reisisid-sõidetud, küll bussi, (turismi)rongi, laevaga ja kui muidu ei saa, siis lennukiga (olgu lisatud, et lennuk ja lift ei kuulu Maara lemmiksõiduriistade hulka). Ilmselt kõige kaugem sõit toimus turismirongiga Siberisse. 2000. aasta plaanis on esialgu Holland-Brügge reis tulpide õitseage. Haapsalu suvekodu juurde kuulub jalgrattasõit märksa lühematel marsruutidel. Seljahäda on kujundanud harrastuseks ka ujumise. Toiming, mis kindlalt Maara lemmiktegevuste hulka ei kuulu, on toidulvalmistamine, aga sellest ei pääse ükski pereema.

Kui jälgida mõningaid samme Maara senisel eluteel, siis:

13. juunil 1929 nägi Tallinnas Adele ja Juhan Toolse peres ilmavalgust tütarlaps, kellele pandi nimeks Maara. Hakkaja lapse koolitee algas kuueaastaselt Elfriede Lenderi Tütarlaste Eragümnaasiumi lasteaiakoolis. Keerulised aastad 1941–42 viisid oma koolist kaheks aastaks teise, Tallinna 15. Algkooli, seejärel pöörduti vanasse tuttavasse majja tagasi, kus, siis juba Tallinna 8. Keskkooli nime all, jätkas põhiliselt endiste oma klassi õpilaste baasil tööd prantsuse keele klass. Et ka õpetajad olid enamasti oma koolile truuks jäänud, neelasid nad kära tegemata alla ehmatuse, kui ühel hommikul istusid klassi kõik tüdrukud koolipingis lillades “Lendri kooli” värvi džemp-rites. Muuseas, koolipingis põlve peal kudumine oli selle klassi tavaks. Keskkooli kõrvalt õppis Maara kolm aastat konservatooriumis klaverit. Õpingute edukust kinnitab seik, et kui Jüri Variste ei saanud ise solfedžotundi läbi viia, siis usaldas ta selle Maarale. Et keegi ei arvaks, et neiu tegeles ainult koolitükkide, muusika ja kudumisega, lisan, et ta mängis veel tennist ja veidi vähemedukalt võrkpalli.

Tuli aasta 1947. Keskkoolist kuldmedal käes, settis sire pruunisilmne ja tumedajuukseline neiu sammud Tartusse ülikooli. Väike kõhkclus – farmaatsia, eesti või prantsuse keel – kaldus prantsuse keele kasuks. Vaheldust tõid laulmine ülikooli naiskooris ja rahvatantsurühma klaveril saatmine. Esinemised viisid tookord Läti ja Leetu, Petrozavodskisse ja mujale suure Nõukogude Liidu piires. Küllap sai just neist sõitudest alguse reisimisepisik, mis istub Maara sees tänaseni. Igatahes IV kursusel pörutas ta koos sõbrannaga omal käel Moskvasse sealseid muuseume läbi kammima, viimasel kursusel said ette võtud reisirid Kislovodskisse ja Kaukaasiasse.

Tollal oli filoloogidel kolmandast aastast alates võimalus kuulata lisaerialana bibliograafiakursust. Maara sai bibliograafiat õppida ainult ühe aasta, siis kaotati eriala Eesti kõrgkoolidest. Hammas oli aga verel ja kui viimasel kursusel lähenes suunamise aeg, seadis tudeng sammud Tallinna, tookordse Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu direktori (H. Johani) juurde. Nii juhtuski, et augustis 1952 asus ülikooli kiitusega lõpetanud noor prantsuse filoloog raamatukogus tööle. Soovides poolelijäänud õpinguid jätkata, tegi Maara katset pääseda Leningradi Krupskaja-nimelisse Kultuuri-instituuti. Ju oli tööliste ja talupoegade riigis hariduse nõutajaid nii palju, et saabus kirjalik äraütlus: “üks kõrgharidus teil juba on”. Neiu oli aga kiire iseseisvalt õppima, võimalusi pakkusid ka nn. kvalifikatsiooni tõstmise kursused. Noor töötaja sattus kohe kataloogide ja liigitamise keskele, Laine Pärloja käe alla. Nagu ta ise väidab, pole ta otseselt katalooginud, küll aga liigitanud, redigeerinud, juhendmaterjale kirjutanud ja muid kõikvõimalikke kataloogidega seonduvaid töid teinud. Vanemraamatukoguhoidja kohuse-

täitjast sai peagi kataloogimisosakonna peabibliograaf ja 1969. aastal sama osakonna juhataja. Siinkohal oleks õige vahele lisada, et ülemuse amet pole Maarale kunagi nii armas tundunud, et sellest oleks millegi uue ja huvitava ette sattudes raske loobuda olnud.

1950-ndate aastate keskpaigast koostati Riiklikus Raamatukogus vabariigi suurematesse raamatukogudesse saabunud välisraamatute kaartkoondkataloogi. Selle baasil ilmusid ka mõned rotaatorpaljunduses vihikud, kuid suure töömahu tõttu jäeti viimane ettevõtmine katki. 70-ndate alguses pakkus Eesti Informatsiooni Instituut Riiklikule Raamatukogule võimalust koostada saabuvate kaartide baasil välisraamatute trükikoondkataloogi arvutil. Tööst olid huvitatud mõlemad pooled – üks katsetas väljatöötatud süsteemi, teine sai oma tähestikuliselt järjestatud kaartidel andmekogu laiemalt levitada ja registreerida kaudu mitmekülgsemalt avada. Esialgu toimus töö entusiasmist. Kataloogimisosakonna juhataja ühtlustas erinevatelt raamatukogudelt saabunud kaartide kirjeid ja indekseeris neid süstemaatilise registri jaoks. 1974 ilmus trükikoondkataloogi katseanne. Tööd otsustati jätkata ja väljaannet regulaarselt koostama hakata. 1975. aastal loodi bibliograafiaosakonda koondkataloogide sektor. Koondkataloogikuradile oli sõrm antud, Maara Üksti asus peabibliograafina selle sektori etteotsa. Vett ja viilet tuli näha selle trükikoondkataloogi arvutil koostamisega, kogemusi said mõlemad osapooled töö käigus.

Aastal 1974 oli Kultuuriministeeriumi tiiva all asunud tegutsema vabariiklik koondkataloogide komisjon, mille sihiks oli välja töötada Eesti jaoks ühtne ja otstarbekas koondkataloogide süsteem. Maarast sai nimetatud komisjoni aseesimees ja vahepeal aastateks esimees. Lisaks vajati Maara mõistust, kätt ja silma kataloogide ja kataloogimise komisjonides, mis omavahel ka seotud olid. See tõi kaasa uusi tegemisi, esinemisi, artiklite kirjutamist, sõite. Aastad läksid, 1979. a. loodi raamatukogus koondkataloogide osakond, juhatajaks loomulikult Maara Üksti.

Trükikoondkataloogi koostamise tehnoloogia ja vahendid täiustusid, eelnev ettevalmistustöö muutus paraku keerulisemaks. Maara oli raamatukogus selle töö järje peale seadnud ja, nagu kord varem, otsustas ta 1981. aasta talvel osakonnajuhataja ameti maha panna ning asuda peabibliograafina muusikaosakonna katalooge-kartoteeke korrastama. See ei tähendanud, et ta oleks koondkataloogid täielikult maha jätnud, sest rööbiti uue tööga kandis ta ka kaartkoondkataloogi eest hoolt edasi ning redigeeris trükikoondkataloogi. Maara auks olgu öeldud, et osakonnajuhataja kohast loobudes oli tal endal mõlemal korral uus kandidaat välja pakkuda.

Kui 1984. aastal pensioniiga kukkus, oli loomulik, et Maara jätkas tööd koondkataloogidega. See, et teda iga päev tööl näha ei olnud, ei tohiks

kedagi häirida, sest oma koduse töölaua taga on ta jõudnud rohkem kaarte korrastada ja korrektureipoognaid lugeda, kui mõni teine usin töötaja raamatukogu seinte vahel. Kui INNOPAC hakkas silme ees terendama, likvideeriti 1997. aastal koondkataloogide osakond, Maara aga suundus kataloogitalitusse, et töö kaartkoondkataloogiga lõpule viia. Nüüd on see kataloog lõplik, ei täiene ega kahane enam.

2000-ndast aastast naudib Maara sõltumatut pensionäripõlve. Just nimelt **naudib**. On ilmselge, et ta on rahul, sest kogu tema olekust õhkub kergust ja vabadust. “Ei mingeid kohustusi, täielik vabadus ja sõltumatus – täielik laisa inimese elu”, ütleb ta ... ja kõnnib otsustaval sammul paar-kolm korda nädalas raamatukokku oma koondkataloogi juurde. Sest kaarte Maara armastab. Need peavad olema korrektsed, õiges järjekorras, korralikult vormistatud. Üks redigeerimistiir on kataloogile nüüd peale tehtud, aga alguse ülevaatamisest on nii palju aega möödunud... Ligi 48 aastat oma elust on ta pere kõrvalt selle raamatukogu kataloogidele pühendanud. On ju välisraamatute kaartkoondkataloogki oma laps, eks katsu ta siis ilma hooleks jätta.

Aeg on jutuots kokku tõmmata. Küsisin mitmelt inimeselt, kes Maaraga teiselt rohkem kokku puutunud, millised on paar-kolm omadust, mis Maarale mõeldes esimesena meelde tulevad. Pakun teile neist valiku: tark ja tagasihoidlik, põhjalik, objektiiivne, alati täpne, pühendunud, armastab kataloogikaarte, lahke, abivalmis, aktiivne, erksa eluhoiakuga, kohusetruu, tasakaalukas, väga hea inimene, kuldne kuduja, jne. Mitte keegi ei ütle laisk, torisen mina. Ja siis sähvatab mu peas arusaamine, tean, mis on Maara keeles laiskus. See on teiste jaoks ratsionaalsus. See on see, kui sa ei rabele ja ei raiska end tühja, vaid teed ainult seda, mida vaja. Tahan ka laisaks, aga ei oska! Küllap tahaks mõni teinegi? Lõpetuseks lisan aga Tiiu Valmi vastuse, mida ei raatsi teiste vahele sulatada:

“Usun, et Maara Ükstit kui asjatundlikku raamatukogu kataloogitarka teatakse kõikides Eesti raamatukogudes. Temale omase rahuliku järjekindlusega on ta osanud sisendada paljudesse raamatukoguhoidjatesse teadmist, et raamatukogu muudab avatuks korras kataloog. Olen imetlenud, kuidas Maara oskab selgitada nii “keerulist mehhanismi” nagu raamatukogukataloogide ülesehitus ja mõistnud, et on suur kunst mitte ainult teha oma tööd hästi, vaid seda ka teistele õpetada.”

RAAMATULOOLANE MARE LOTT

5.augustil 1999. aastal tähistas oma 65. sünnipäeva Eesti väljapaistvamaid raamatuteadlasi, emeriitprofessor Mare Lott.

Mare Loti kujunemine raamatuloolaseks algas Leningradi Kultuuriinstituudis, kuhu ta suundus õppima pärast Pärnu 2. Keskkooli lõpetamist 1952. aastal. *Alma materi* valiku tingisid õieti välised asjaolud, stalinismi aja karm reaalsus. Nagu paljude teiste Eesti intelligentsiperede järeltulijate ees, sulgus ka Mare Loti (kuni 1958. aastani Margus) jaoks Tartu ülikooli uks. Üliõpilaskandidaadi tausta uuriva mandaatkomisjoni tegevus ei lubanud mingit riski. Selle asemel, et ülikooli astumisega perekonda nõukogude organeile liigselt meelde tuletada, kasutas ta naabritüdruk Alja Einbaumilt kuulnud võimalust ja kandideeris Leningradi Kultuuriinstituudis vabariiklikule kohale. Nõukogude aja paradokside tõttu ei tuntud Neevalinnas liiduvabariikidest saabunud õppurite päritolu vastu mingit huvi. “Seal õppis minuga ühel ajal kümneid, arvatavasti lausa sadu Eesti kõrgkoolidest välja heidetud tudengeid, käisime koos, korraldasime pidusid ja väljasõite, laulsime oma laule ja kellelgi polnud sellest sooja ega külma “, meenutab Mare. Toa jagamine üle Venemaa Leningradi saabunud 12 tüdrukuga oli heaks elukooliks, ent Leningradi Kultuuriinstituut suutis pakkuda ka akadeemilist pagasit. Õppekava sisaldas rikkalikult kirjandust ja ajalugu, mida õpetasid suurepärased juudi rahvusest professorid, kes olid ülikoolist vallandatud. “Mäletan neist mitmeid, näiteks tuntud Balzaci-uurijat professor Tamantsevit, ajaloprofessor Ganelinit ja teisi. Arvan, et sain igati tasemel humanitaarhariduse, lisaks Ermitaaži rohked võimalused ja suurepärase Filharmoonia kontsertsaal – provintsitüdruku jaoks enam kui küllalt”. Vaatamata sellele, et õppida tuli võõras keeles, paistis Mare Lott kogu õppeaja vältel silma väga heade tulemustega, sai kõrgendatud stipendiumi ning lõpetas instituudi *cum laude*.

Järgnesid tööaastad Fr. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riiklikus Raamatukogus (1956–1960) ja Eesti Raadios, kus M. Lott oli 1961–1967. vanemtoimetajaks, tegeldes muu hulgas raadio teatmetoimetuse kavandamise ja loomisega. 1967. aastast alustas Mare Loti aastakümnetepikkust pedagoogilist tegevust Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia kateedris, mida ta aastail 1984–1988 ka juhatas. Tema algatas raamatu restauraatorite koolitamise, mis toimus Eesti Rahvusraamatukogu abil ja toetusel. 1992. aastal loodi kateedri baasil kolm õppetooli ning Mare Lott valiti raamatuteaduse õppetooli juhatajaks ja 1993. aastal professoriks.

Tallinna Pedagoogilise Instituuti asumise aegadel hakkas Mare Lott aktiivsemalt tegelema raamatulooliste uuringutega, tema huviorbiiti kerkis eelkõige Eesti Vabariigi aegne raamat (1918-1940) ja selle kirjastamise ning levitamise küsimused. Selle perioodi valimist põhjendab Mare uudishimuga oma lapsepõlveaegse raamatu vastu. See aeg oli küll mälestustes säilinud, kuid raskesti mõtestatav. Mõistagi ei soosinud nõukogude aeg iseseisvusaja objektiivset tõlgendamist, kuid uurimine sai ometi võimalikuks, ehkki tulemuste publitseerimisel kehtisid ranged piirangud. Mare enda hinnangul on ta sel põhjusel avaldanud neid rohkem väljaspool Eestit ja vähem, kui see loomulik oluks. Eesti keeles võime esimese Eesti Vabariigi aegse raamatu käsitlust M. Loti sulest lugeda näiteks 1978. aastal ilmunud kollektiivsest monograafiast "Eesti raamat 1525–1975: Ajalooline ülevaade", mis on siiani kõige ulatuslikum ja sisukam materjal antud aja kohta. 1990-ndatel aastatel aga ilmusid muu hulgas mahukad artiklid Helsingi Ülikooli poolt väljaantud kogumikus *Den Estniska boken genom seklerna : bokhistoriska uppsatser* (1995) ja Leedu raamatuteaduslikus ajakirjas *Knygotyra* (M. Lott, A. Möldre. *Changes in the Publishing System and Book Production in Estonia (from the beginning of independence in 1918 up to the present day)* 1996, nr 23).

Ajaloohuvi on raamatuteadlase enda sõnul talle lausa geneetiliselt omane, seda on ta arendanud ka oma õpilastes – tema juhendamisel valminud raamatulooliste kursuse- ja diplomitööde arv küünib sadadeni, 1990-ndatel aastatel lisanduvad neile magistritööd. Paljud neist käsitlevad raamatut ja lugemist Eesti kultuurikontekstis eri aegadel, pakkudes väärtuslikku sissevaadet meie rahva vaimse kujunemise käiku. Ühtmoodi kõrgelt hinnatakse Mare Lotti nii juhendaja kui ka oponendi ja retsensendina – alati võib loota tema asjatundlikkusele, ideederikkusele ja objektiivsusele. Seda on tõdetud nii Tallinnas, Peterburis kui Vilniuses.

Suurepärase sõnaseadjana paneb ta oma mõtted nauditavasse vormi, mis on avaldunud ka tema tõlketöodes. Tema üheks hobiks on olnud ilukirjanduse tõlkimine – tema vahendusel on lugejateni jõudnud üle kümne raamatu, sealhulgas tuntud autorite T. Aitmatovi, J. Bondarevi jt. teosed.

Kui Mare Lott 1998. aastal raamatuteaduse õppetooli juhtimisest loobus ja üliõpilaste harimise kõrvale jättis ning Tallinnast Abruka saarele senisesse suvekoju kolis, ei tähendanud see sugugi südamelähedasest raamatuteadusest eemaldumist. 2000. aasta aprillis alanud Eesti Raamatu Aasta tähistamist ei suudaks tema aktiivse osaluseta ette kujutada – ettekandeid konverentsidel ja artikleid koguneb terve rida, need sisaldavad Mare Lotile omast terast analüüsi ning filosoofilist üldistust meie raamatu arengu ja selle uurimise käigu kohta.

Perekondlikku eelsoodumust ajaloo uurimiseks näib kinnitavat ka Mare Loti vanema pojapoja Aleksandri huvi ala vastu – ehk sirgub siit täiendust meie raamatuloolastele? (Mudilase Kaarli kohta on ehk veel vara järeldusi teha).

Nii või teisiti, Mare Lott on igati seisnud eesti raamatuteaduse järjekeskvuse eest ning julgustanud ja innustanud huvilisi astuma sel teel üha uusi samme. Temas on siirast südamlikkust ja heatahtlikkust ning võimet ja valmidust inimesi mõista ja end nende olukorda asetada. Kui Mare Lott Abrukalt närviliselt kiirustavasse Tallinnasse saabub, kuluvad ta rahulikud nõuanded ja optimistlikud sisendused kõigile hädasti ära. Tema elujõud, jätkuv töotahe ja -võime, andekus ja inimlikkus väärivad imetlust ning kutsuvad eeskuju võtma.

ÕNNITLEME ERÜ LIIKMEID 1999. AASTA JUUBILARE

90. sünnipäev

ERÜ auliige **Linda Masing** 10.04.1909

85. sünnipäev

ERÜ auliige **Vaime Kabur** 08.12.1914

75. sünnipäev

ERÜ välisliige **Eha Pöhl** 02.11.1924

70. sünnipäev

Vaiki Agarmaa 10.03.1929

Valve Kanter 02.10.1929

Linda Poots 25.03.1929

Maara Üksti 13.06.1929

60. sünnipäev

Alli Antzov 13.10.1939

Eda Ekendahl 15.06.1939

Marie Iir 11.11.1939

Milvi Jõeots 04.07.1939

Mare Kivitar 02.10.1939

Anne Klaassen 03.11.1939

Maia Kolk 02.02.1939

Viive Kösti 09.02.1939

Virve Lelumees 20.03.1939

Aili Norberg 03.04.1939

Leida Punning 11.04.1939

Tõnu Sild 13.01.1939

Milvi Vaher 28.05.1939

50. sünnipäev

Reet Artemjev 02.11.1949

Luule Bortnikova 12.12.1949

Ingrid Erilaid 14.07.1949

Malle Ermel 23.09.1949

Ann Järvsoo 27.11.1949

Lea Kepnik 17.09.1949

Gerda Koidla 08.04.1949

Hilja Krumm 29.11.1949

Helve Pai 10.12.1949

Irma Raatma 25.06.1949

Tiiu Rõžova 17.10.1949

Tatjana Solodova 07.10.1949

Õie Tammissaar 14.07.1949

Ester Urbas 21.12.1949

Tiiu Vodja 15.09.1949

ARVUSTUSI. ARVAMUSI

Aili Norberg

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU AASTARAAMATUID SIRVIDES

Kui Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing 1988. aastal taasasutati, otsustas ERÜ juhatus paljude muude uute ettevõtmiste hulgas ellu kutsuda ka ühingu aastaraamatu. Aastaraamatu väljaandmise eesmärgiks seati raamatukogundusliku mõtte arendamine ja selle avaldamisvõimaluste laiendamine, samuti raamatukoguvõrgu ja üldsuse informeerimine raamatukogude tegevusest, nende ees seisvatest ülesannetest ning ühingu püüdlustest ja võimalustest raamatukogunduse arendamiseks muutuvates ühiskondlikes tingimustes.

Esimene ERÜ aastaraamat ilmus 1989. aastal, ajal, mil toimus raamatukogunduse arengu kontseptuaalsete aluste väljatöötamine Eesti kui iseseisva riigi ja tema suveräänse rahvuskultuuri konteksti silmas pidades. Põhiprintsibiina fikseeriti arusaam, et raamatukogu lähtub oma tegevuses inimesest, s.t. elanikkonnale informatsiooni kättesaadavaks tegemise vajadusest. Oma mõtetele otsiti tuge nii enda ajaloost kui maailma raamatukogude kogemustest.

Otsingute periood kajastub selgelt ka esimese aastaraamatu kirjutiste temaatikas. Avaartikkel käsitleb ootuspäraselt Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni koostamist ja eri tüüpi raamatukogude sotsiaalsete funktsioonide kindlaksmääramist muutunud kultuurisituatsioonis.

Kõige rohkem mõjutasid raamatukogude arengut sel perioodil uued võimalused rahvusvahelises suhtlemises. Rahvusvahelise suhtluse elavdamise seisukohalt on oluline prof. Evi Rannapi artikkel, mis andis ülevaate ERÜ ja IFLA suhetest lähiajaloo erinevate perioodide kaudu ning pakkus informatsiooni IFLA aastakonverentside temaatikast. 1. jaanuarist 1989 kuulubki ERÜ taas IFLA liikmeskonda, mis võimaldab olla informeeritud ja võtta osa erialaseksioonide tööst, aastakoosolekutest jne. ERÜ on juba 1991. aastaks IFLA liikmena niivõrd tunnustatud, et IFLA lugemise uurimise ümarlauaseminar peetakse Tallinnas. ERÜ osalus IFLA tegevuses on aja jooksul jätkuvalt kasvanud.

Uusi vaatekohti ja mõtlemisainet raamatukoguhoidja rollist ja vastutusest ühiskonnas pakub oma hästi formuleeritud põhimõtetega "California Raamatukogude Assotsiatsiooni ja Raamatukoguhoidjate Ühingu ametialase vastutuse deklaratsioon" (tõlkija Mare Vene).

Ajaloolist ainet käsitlevad esimeses aastaraamatus Voldemar Milleri, Kaja Noodla, Helene Johani ja Elsa Kudu artiklid, mis on avaldamiseks valitud eesmärgil – rakendada eesti raamatukogunduse ülesehitamisel väärtuslikku osa mineviku teadmistest ja ajaproovile vastu pidanud arusaamadest.

Käesolevaks ajaks on lugeja ette jõudnud ERÜ aastaraamatu kümme köidet, paljude kutseühingu liikmete, nii isikute (autorid, koostajad, toimetajad) kui institutsioonide ühistööna. Kümne aasta vältel on ERÜ aastaraamatutes käsitletav temaatika ja materjali esitamise struktuur kujunenud mõneti traditsiooniliseks.

Lähtuvalt väljaande spetsiifikast käsitlevad aastaraamatud raamatukoguhoidjate tegevust ja raamatukogunduse sündmusi kalendriaastal

Aastaraamatute informatiivse osa (kroonika, andmed liikmeskonna kohta, statistika, tegevuse aluseks olevad dokumendid) väärtus raamatukogundusliku üldsuse seisukohalt on vaieldamatu ja ajas kasvanud. Uurimuslikes ja ülevaateartiklites käsitletakse kahtlemata olulisi raamatukogunduse valdkondi, kuigi mitte kõiki.

Mõistagi on rõhuasetused aastati varieeruvad, kuid suurtes piirides on materjal jagatud järgmiselt:

- 1. Raamatukogunduse tähtsündmused: kutseühingu konverentsid ja kongressid, raamatukogude juubelikonverentsid jm. raamatukogunduse arengu seisukohalt suundanäitava tähendusega üritused.**
- 2. Raamatukogude organisatsiooni ja töökorralduse käsitlused. Tänapäeva raamatukogunduse küsimused meil ja mujal. Uurimused.**
- 3. Raamatukoguharidus Eestis.**
- 4. Raamatu, raamatukogude ja raamatukogunduse ajalugu. Kirjastustegevus.**
- 5. Seadusandlikud, korraldavad ja normeerivad materjalid.**
- 6. Arvustused ja arvamused.**
- 7. Personaalia. Õnnitlused. Mälestused.**
- 8. Kroonika.**

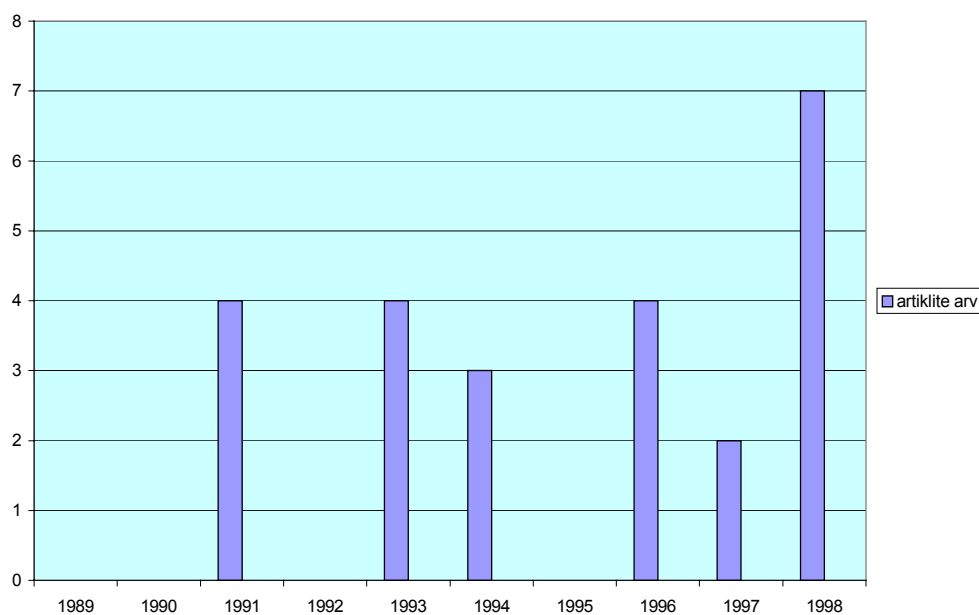
Millest siis ERÜ aastaraamatute eespool mainitud rubriike täitvates artiklites kirjutatakse?

Järgnevates üle- ja sissevaadetes püütakse vastata ka küsimusele – kui sageli, millal, millises ulatuses on aastaraamat üht või teist teemat käsitletud? Niisuguse vaatenurga ilmestamiseks esitan pisut ka statistikat, arvamata, et enam käsitletud materjal oleks tähtsam või sisuliselt hinnatavam. Võimalik, et see näitab koostajate teema-eelistusi või siis ühel või teisel aastal primaarseks peetud küsimusi.

Jätkates aastaraamatute lehitsemist eespool mainitud struktuuri järgides, tuleks kõigepealt peatuda **tähtsündmuste** käsitlel. Loogilistel põhjustel ei leia me kahes esimeses aastaraamatus nende kohta midagi, mis ei tähenda, et poleks juhtunud midagi tähelepanuväärset. 1988. aasta kulus ERÜ taasloomisele, arengukontseptsiooni väljatöötamisele, ühingu alusdokumentatsiooni (põhikiri jt.) koostamisele ja liikmeskonna organiseerumisele, mis olid iseenesest ülimalt olulised protsessid, kuid mille hinnangulise käsitlemise aeg ei olnud veel käes. Vastav informatsioon täitis alles kroonika rubriiki.

1990. aastal hakkas taas ilmuma ajakiri “Raamatukogu”, mis perioodilise väljaandena informeeris lugejat sündmustest kiiremini. Aastaraamatus käsitleti olulisi sündmusi tagasivaates, analüüsivaks nende tähendust raamatukogunduse edasise arengu seisukohalt. (Joon. 1)

1998. aasta aastaraamatu tähtpäevakirjutiste rohkus seletub ERÜ taasasutamise 10. aastapäeva ja Rahvusraamatukogu 80. aastapäeva sündmustega, mida kõik Eesti raamatukogud tähistasid sisuliselt kaalukate üritustega, ja mida omakorda tagasivaateliselt kajastas ERÜ aastaraamat.

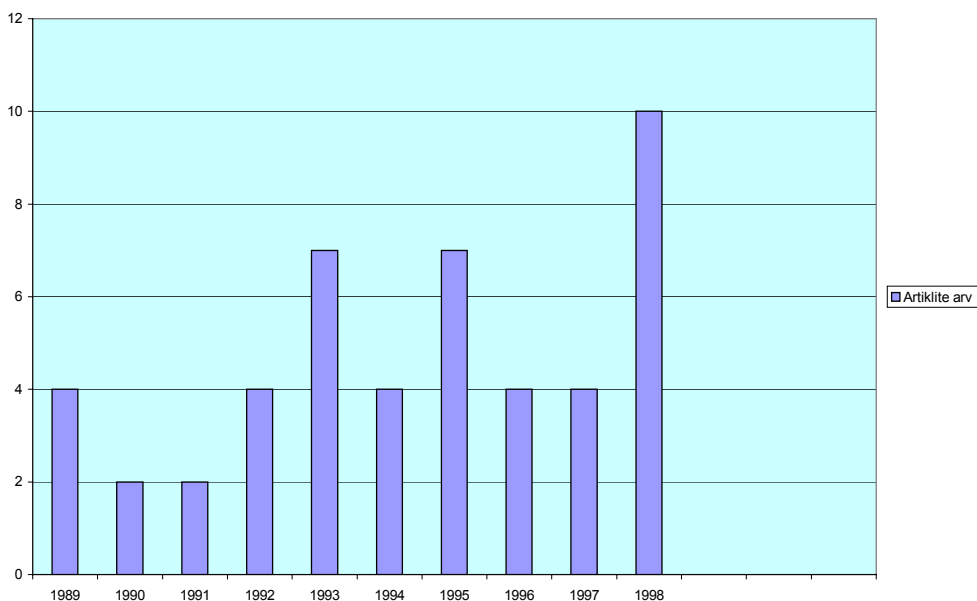

Joon.1 Ülevaated raamatukogunduse tähtsündmustest

Mahukaim on mõistetavalt **raamatukogude organisatsiooni ja töökorraldust** käsitlevaid ning **raamatukogundusalaseid teaduslik-analüütilisi** kirjutisi koondav rubriik. Selles käsitletakse nii teadus- kui rahvaraamatukogude küsimusi, oma paremikus raamatukogutöö edasiarendamise seisukohalt väga olulisi seisukohavõtte (näit. Anne Ainzi artiklid retrospektiivse rahvusbibliograafia küsimustes – 1994, 1997, samuti Merike Kiipuse sama-

teemaline artikkel – 1997; Arda Kirseli artiklid liigitamisküsimustest – 1994, 1995, 1998; Sirje Nilbe “Tesaaruse mitu palet” – 1995; Tiiu Kamdroni “Tehnikaüliõpilane ilukirjanduse lugejana” – 1990 jt.). Kahjuks leidub selles teemavaldkonnas ka üsna palju vaid olukorda kirjeldavaid ülevaateartikleid, mis ei sisalda aastaraamatus avaldamise väärilist analüüsi ega paku ka muul viisil edasiviivat mõtet. Aastaraamatute artiklid peaksid vaatlema probleeme avaramalt ja olema suurema üldistusjõuga, käsitlema raamatukogunduse küsimusi võrdlevalt teiste kultuurialade arenguga ja Eesti üldise kultuuri- poliitika kontekstis. Küllaldaselt pole käsitletud ka nii olulist – **elektroonilise infolevi** – teemat. Rubriigi *ca* 50 kirjutisest on sellele küsimusele pühendatud napilt viis, sisulisemad Jüri Järsi sulest. (Joon. 2) Raamatukogunduse ja infolevi paradigmat muutev teadusraamatukogude integreeritud infosüsteemi INNOPAC juurutamise projekt on pälvinud 1997. ja 1998. aasta aastaraamatutes kroonika rubriikides paar lehekülge.

Neid käsitusi ei saa oodata juhumaterjalina. Aastaraamatute koostajad peaksid neid võimalikult headelt asjatundjatelt (ekspertidelt) tellima.

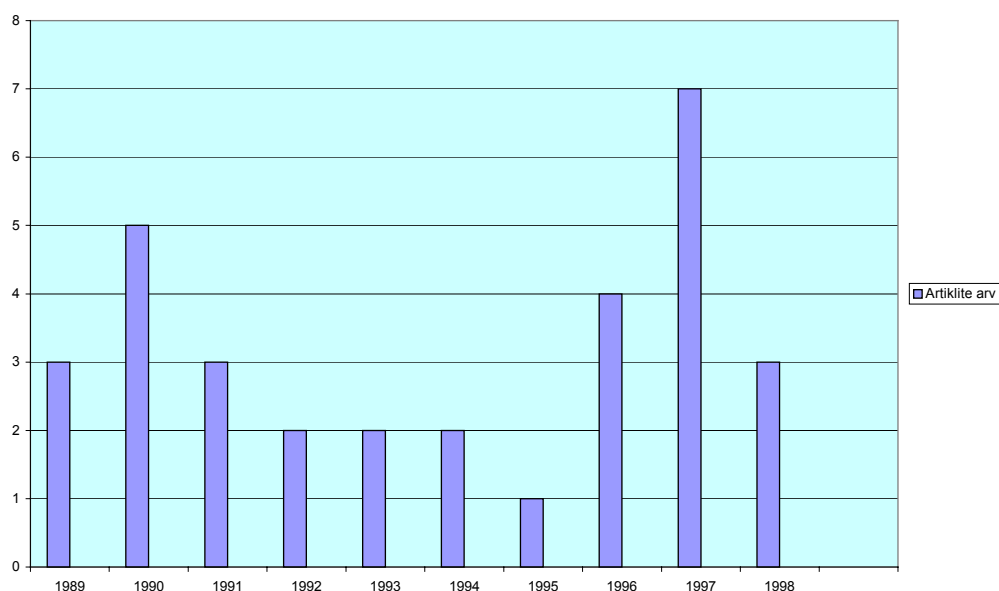
Joon. 2 Raamatukogude töökorralduse ja organisatsiooni käsitlused

Raamatukoguharidus Eestis on üks huvitavamaid ja vajalikumaid teemasid, mida võiks käsitleda jõulisemalt kui aastaraamatutes sisalduvad kaheksa artiklit seda teha suudavad Avaldatud kirjutised on heatasemelised, pärinevad haridusküsimustes kogenud autorite sulest: Marje Aasmets – 1993, 1994; Mari Kalvik – 1994; Aira Lepik – 1994, 1996; Evi Rannap – 1998; Aivi Sepp – 1998, Krista Talvi – 1997, 1998. Käsitletud on nii erialahariduse ajalugu, diplomiõpet ja kraadiõppe võimalusi Tallinna Pedagoogi-

kaulikoolis kui ka täienduskoolituse muid erivorme ja võimalusi. Sisukamad kirjutised jäävad ajavahemikku 1993–1998.

Raamatu, raamatukogude ja raamatukogunduse ajalugu. Kirjastustegevus

Oma kultuuriloo uurimine ja tundmine on ühe väikese rahva ellujäämise olulisi tingimusi. Eriti tähtsaks muutub see rasketel ajalooperioodidel. Seda näitab ka Eesti kultuurikandjate, kelle hulka ka raamatukoguhoidjad tahaks arvata, raugematu huvi rahvusliku kultuuripärandi uurimise ja talletamise vastu. Raamatukogudes tehtava uurimistöö objektideks on olnud peamiselt raamatu, raamatukogude, trüki- ja kirjastustegevuse ajalugu. See kõik katab ka tubli tüki raamatukogunduse kui kirjasõna koguva, korrastava, hoidva ja kasutust korraldava kultuurivaldkonna ajaloost, mis oma spetsiifilistes ilmingutes on siiski omaette käsitusala.

Joon. 3 Raamatu ja raamatukogude ajalugu. Kirjastustegevus

ERÜ aastaraamatutes on **ajalookäsitlustel** (31 artiklit) auväärne koht. See on võib-olla kõige üldharivam ja -huvitavam osa aastaraamatute lugemisvarast üldse (vt. Kaja Noodla – 1989, 1990). Raske on autoritest kedagi esile tõsta, käsitlused on ühtlaselt heatasemelised.

Tahaksin siiski tähelepanu juhtida Ella Kauri ja Maare Kümniku ainulaadsele artiklile, mis toetub ühele huvitavale uuringule. Kirjutis pealkirjaga “Kes me, vilistlased, oleme...?” pakub ülevaate Tartu ülikoolis 1927–1997 diplomeeritud raamatukogunduse eriala lõpetanute töö- ja teenistuskäigust. Seoses raamatukogunduse kui iseseisva aine õpetamise alustamise 70.

aastapäevaga viidi eriala omandanute seas läbi ankeetküsitlus, mis andis huvitavaid andmeid 125 vilistlase stuudiumi ja töö kohta. Nimetatud artikkel on ERÜ aastaraamatute kümnes köites pea ainuke tõsisem käsitlus **raamatukoguhoidjast** kui elukutse esindajast (arvestamata Helene Johani 1990. aasta kirjutist, mis siiski jääb pigem lugemispsühholoogia valdkonda, ning personaalia all käsitletut, õnnitlusi ja mälestusi). Artikkel pakub huvitava läbilõike vaadeldava grupi enesehinnangutest ja motivatsioonist, suutmistest ja saavutustest, ebaõnnestumistest ja pettumustest. Käsitlus annab mõtlemisainet raamatukoguhoidja elukutse võimalustest, väärtustest ja puudustest, aga ka raamatukoguhoidjast kui indiviidist ja isiksusest.

Eesti raamatukogude tiheda **välissuhtluse** taustal on aastaraamatutes selle kohta vähe kirjutisi. Kümme artiklit kümne aasta kohta, kui kroonikas kajastuvat mitte arvestada. Muidugi pole kirjutiste arv omaette eesmärgiks, kuid silma paistab ka avaldatud materjali valdavalt kirjeldav laad. Selgusetuks jääb kirjutamise ja mõneti ka materjali valiku mõte.

Informatsioonilist

Raamatukogundusalastest **seadusandlikest, normeerivatest ja reglementeerivatest** dokumentidest on aastaraamat avaldanud olulisemad, alates raamatukogude arengukontseptsioonist (1989) ja lõpetades Eesti Rahvusraamatukogu seadusega (1998).

Traditsiooniliselt ilmuvad aastaraamatutes ka **arvustused** eriala-kirjanduse kohta ja **ülevaated** mitmesugustest üritustest (näiteks raamatukogupäevad). Küllalt sageli pakuvad need ulatuslikud, oma objekti kultuurimaastikul sügavuti vaatlavad käsitlused märksa rohkem lugemishuvi kui ehk aastaraamatute sisukordi lehitsedes arvata võiks (Harri Kiisk – 1997; Marje Aasmets – 1996).

Tähelepanuväärne personaalia käsitlus on biograafiakogumik **“Kes on kes ERÜ-s ja Eesti raamatukogunduses 1995”**. Selles esitatakse lühilandmed 1995. aasta jooksul oma tegevuse, tunnustuse või ametikoha poolest silmapaistnud kolleegide kohta. Need on inimesed, kes ühel konkreetsel, 1995. aastal mõjutasid (pidid mõjutama) Eesti raamatukogunduse arengut, kelle töö tulemused ulatusid üle oma asutuse piiride. Andmekogumi koostamise aluseks on isikute endi poolt täidetud ankeedid. Koostaja Helje Riives kui pretsedendi looja väärrib selle töö eest täit tunnustust. Võib-olla kiirendab andmekogum eesti raamatukogunduse täieliku biograafilise leksikoni ilmumist.

Lisamaterjali raamatukoguhoidjate kohta pakuvad ka rubriigid **“Mälestused”** ja **“Õnnitlused.”** Raamatukoguhoidjast kui tagasihoidlikust inimesest kuuleme mõndagi huvitavat siis, kui keegi lähem kolleeg, kes teab

ja oskab hinnata, kirjutab temast ümmarguse sünnipäeva või muu tähtpäeva puhul. Kaasnev tähtpäevakalender on samuti vajalik ja informatiivne.

Ülevaate ERÜ liikmeskonnast, selle jaotumusest Eestis, muutustest ERÜ ridades, autasustatud raamatukoguhoidjatest jms. saame “**Personaaliast.**”

Last but not least – “**Kroonika**” – mis ongi ehk üks ERÜ aastaraamatute väljaandmise põhjusi. See väikesemahuline, kuid tihedalt informatiivne rubriik esitab kutseühingu tegevusest kuupäevalise ülevaate, tema väljunditest (töörühmad, toimkonnad ja seksioonid) ja kajastustest üldisemas kultuurikontekstis (ERÜ trükisõnas). Eraldi tuuakse ära kutseühingu egiidi all ilmunud trükised ja muu informatsioon, mis avab kutseühingu tegevust vaadeldaval aruandeaastal.

Autoritest

Avaldatud materjali kirjapanekul on sulge hoidnud 101 autorit, teiste hulgas ERÜ büroo liikmed Reet Olevsoo ja Linda Kask, kes muude kirjutiste kõrval täidavad igal aastal ka informatsioonirubriike.

Väledamatest (ja ka sisukamatest) autoritest märgiks kolleege Marje Aasmetsa (7 artiklit), Mari Kalvikut, Evi Rannapit, Anne Valmast (5 artiklit), Voldemar Millerit, Arda Kirselit, Ingrid Loosmet, Rutt Enokit, Anne Ainzi (4 artiklit). Kaheksal kolleegil on jätkunud jõudu kolmeks, ülejäänud autoritel üheks-kaheks kirjutiseks. Kõik aastaraamatutes artiklitega esinenud kolleegid on viljakad autorid teisteski väljaannetes. Aktiivne kaastöö kutseühingu väljaannetele on kahtlemata üks mõtteerksuse ilminguid ja väljundeid.

ERÜ aastaraamat täidab kindlasti oma ülesannet kajastada mitmekülgset Eesti raamatukoguhoidjate kutseühingu sisulist tegevust aasta(te) jooksul, esitades oluliste sündmuste kroonika, andmed liikmeskonna kohta, tegevuse aluseks olevad põhidokumendid, ühingu publikatsioonid ning teatud osa tagasisidest.

Allakirjutanu on veendunud, et ERÜ aastaraamatul on oma koht tänases kultuurikontekstis, samuti märkimisväärne ajalooallika tähendus tuleviku tarvis.

MÕTTEID “EESTI ÜLDISEST MÄRKŠÖNASTIKUST”

Rahvusvahelise kümnendliigituse – UDK (UDC – *Universal decimal classification*) lühendatud eestikeelse variandi kasutuselevõtt rahvaraamatukogudes seni tarvitusel olnud liigitussüsteemi asemel ning arvutite tööle-rakendamine tingis märksõnastikuga seotud probleemidele enam tähelepanu pöörama.

Esialgu ei olnud kasutada kuigi palju teoreetilisi ega meetoodilisi abivahendeid, rääkimata eestikeelsest märksõnastikust. Millestki tuli aga pihta hakata – kasvõi isetegevuslikus korras. Alustasime teadusalast, mida pidasime oma raamatukogu (O. Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogu) jaoks esmatähtsaks – kirjandusteadusest. 1998. a. märtsis koostasime kirjandusteadust hõlmava märksõnaloetelu, pannes rõhku ilukirjanduse detailsele liigendamisele – ikka rahvaraamatukogu lugejale mõeldes. Abiks märksõnastamisega tutvumise raskel teel olid raamatukogu tehnikakirjanduse osakonna pikaajalised kogemused ning nende poolt koostatud märksõnaloetelu, mille sisestasime ka elektronkataloogi.

Ja siis ta tuli – “Eesti üldise märksõnastiku” katseversioon, mille kohta peaks paika pidama “Raamatukoguhoidja sõnaraamatus” antud märksõnastiku (*word-list, word-book / Wörterverzeichnis, Wortbestand / asiasanasto*) definitsioon – sõnade loetelu, mis mingi sõnastiku, entsüklopeedia vm. koostamisel on artiklite algussõnadeks (pealkirjadeks).

Vähem kui aastapikkuse praktilise töö käigus on “Eesti üldine märksõnastik” tekitanud mõnesuguseid tähelepanekuid ja mõtteid, mis puudutavad väljaannet nii formaalselt kui ka sisuliselt. Järgnevas kirjatükis ongi märksõnastiku väärtustest ja puudustest igapäevases töös.

- Pideval kasutamisel laguneb kiiresti, on ebamugav käsitseda.
- Kasutamine nõuab suurt füüsilist jõudu ja palju lauapinda.
- Tehnikakirjanduse osakonna sõnutsi napib kaasaegsetest tehnilistest terminitest. Tehnikateadusi kajastavad märksõnad uuenevad väga kiiresti, eriti puudutab see arvutialast kirjandust.
- Rahvaraamatukogu puhul ilukirjanduse jaoks liiga vähe märksõnu.
- Jääb arusaamatuks, miks on teemavaldkondi tähistavad numbrid formaalsed ega järgi ühtegi liigitussüsteemi.
- Märksõnade vahel on seosed kohati puudulikud ja juhuslikud.
- Märksõnade ainsuse ja mitmuse probleem.

Õpetussõnad (lk. 5) ütlevad, et “ainsuses on abstraktmõisteid, nähtusi, tegevusi, aineid, keemilisi elemente, teadusharusid tähistavad mõisted ning nimed... Mitmuses on konkreetseid, loendatavaid entiteete tähistavad sõnad, millest mitmuse tarvitamine on võimalik. Erandi moodustavad looma- ja taimeliigid ja tõud ning muusikariistade nimetused, mis on ainsuses.”

Ja siin see konks ongi! Lihtne märksõnastaja jääb sellise meelespidamisega jänni. Millal siis peab kasutama näiteks termineid:

<i>ahm</i>	<i>ahvid</i>
<i>hamster</i>	<i>elevandid</i>
<i>harakas</i>	<i>haid</i>
<i>kaheksajalg</i> jne. ainsuses,	<i>haned</i>
	<i>hobused</i>
	<i>kajakad</i> jne. mitmuses.

See tingib iga konkreetse märksõna ainsuse ja mitmuse kontrollimist märksõnastikust. Eriteadlane eristab kindlasti raskusteta, millal termin tähistab looma- ja taimeliike ning tõugusid, millal mitte, aga teised?

Võtsin erilisse huviorbiiti märksõna *teraapia*, mille puhul soovitakse ekvivalentsusseosena *ravi*. Seos on väga teretulnud – ilus, selge, lühike eestikeelne termin, Miks aga seda seost nii vähe rakendatakse erinevate ravimeetodite tähistamiseks?

Näiteks (lühend AT = asendab terminit):

<i>teraapia</i>	<i>ravi</i>
<i>helioterapia</i> (AT: päikeseravi)	<i>vesiravi</i> (AT: hüdroteraapia)
<i>manuaalteraapia</i>	<i>kliimravi</i> (AT: klimatoterapia)
<i>muusikateraapia</i>	<i>loodusravi</i>
<i>mänguteraapia</i>	<i>mudaravi</i>
<i>talassoterapia</i> (AT: mereravi)	<i>refleksravi</i> (AT: refleksoterapia)
<i>tööteraapia</i> (AT: tööravi)	<i>kiiritusravi</i> (AT: radioterapia
	<i>röntgenoterapia</i>
	<i>röntgenravi</i>)
<i>värvusterapia</i>	<i>soojutusravi</i> (AT: termoterapia)
<i>õppimisteraapia</i>	<i>vesiravi</i> (AT: hüdroteraapia)
<i>kinesterapia</i> (AT: liigutusravi)	<i>vitamiinravi</i>
<i>krüoterapia</i> (AT: külmaravi)	<i>õhkravi</i> (AT : aeroterapia)

Kohati ei saa aru, miks soovitatakse kasutada märksõnu, mida autorid oma teostes ei armasta tarvitada. Näiteks soovitatakse märksõnastikus *aroomiteraapia* asemel kasutada *lõhnateraapia*. Vaatame aga raamatute pealkirju:

Kusmirek, Jan “Aroomiteraapia perele”

Wildwood, Christie "Aroomiteraapia : massaaž eeterlike õlidega"

Kivimägi, Ulla "Aromaterapia ja eeteriset oljyt" jne.

Samas aga soovitatakse tarvitada märksõna *aroomimassaaž*, mitte aga *lõhnamassaaž*.

Termini *aktsiaturg* asemel soovitatakse kasutada *fondibörs*. Artiklite pealkirjad perioodikas räägivad aga midagi muud:

"Lõunanaabrite aktsiaturul on spekulantidel igav" ("Tulu" 1/98)

"Side, energia ja nafta rallitavad Venemaa aktsiaturgu" ("Ärielu" 9/97)

"Baltimaade ja Venemaa aktsiaturud 1997. aastal" ("Eesti Välismajanduse Teataja" 1/98)

"Varjusurmas aktsiaturg" ("Ärielu" 2/99)

Tekib küsimus, kas lugejad ikka leiavad sel kombel vajaliku kirjanduse üles?

Teadusalade ajaloo märksõnade puhul ilmneb mõningane ebajärjekindlus.

- *teaduslugu* KASUTA: *teadusajalugu*

- *kirjanduslugu* KASUTA: *kirjandusajalugu*

- *teatrilugu* KASUTA: *teatriajalugu*

Samas aga on kirjas märksõnad *kultuurilugu*, *kirikulugu*. Termin *kirjanduslugu* on ju palju suupärasem ja kergem kasutada kui *kirjandusajalugu*, sama kehtib ka *teatrilugu* / *teatriajalugu* puhul. Kui võimalik, tuleb täheruumi kokku hoida! Muidugi võib mõni pikem kinnistunud termin (näiteks *kunsti-ajalugu*) jääda.

Kas ikka tasub eelistada võõrsõnu?

biograafiad AT: *elulood*

country AT: *kantri* (isegi "Võõrsõnastikus" termin *kantri*)

humanoidid AT: *tulnukad*

memuaarid AT: *mälestused*

zoogeograafia AT: *loomageograafia*

Samas soovitatakse *zooökoloogia* asemel kasutada terminit *loomaökoloogia* jne.

Veel konkreetsetest ekvivalentsusseostest, mille kasutamine jääb ebaselgeks:

kirjatähed KASUTA: *aaped* (seda enam, et laiema märksõnana soovitatakse kasutada *kirjamärgid*)

depooraamatukogud KASUTA: *hoiuraamatukogud*

süsteematilised kataloogid KASUTA : *liigikataloogid* ("Raamatukoguhoidja sõnaraamat" annab küll eelistused vastupidiselt).

inseneripsühholoogia KASUTA: *tehnopsühholoogia* (inglisekeelne vaste: *engineering psychology*)

Soovitatakse kasutada termineid *finantsraamatupidamine*,
finantsstatistika, aga samas:
finantspoliitika

KASUTA: *rahanduspoliitika*
rahandusajalugu
rahandussuhted

Miks soovitatakse kasutada termini *levimuusika* asemel hoopis märk-
sõna *populaarmuusika*?

Veel tähelepanek:

religioosne ilukirjandus KASUTA: *vaimulik ilukirjandus*
samas aga
vaimulik kirjandus KASUTA: *religioosne kirjandus*

Eespool mainisin, et rahvaraamatukogudes on vaja ilukirjandust
märksa rohkem liigendada – lugeja tahab ju raamatu sisust rohkem aimu
saada. Siinkohal valik märksõnadest, mida oma raamatukogus lugejate aita-
miseks lisaks märksõnastikus pakutule kasutame:

<i>allegoorilised romaanid</i>	<i>lasteluule</i>
<i>antiikkirjandus</i>	<i>lastenäidendid</i>
<i>autobiograafilised romaanid</i>	<i>mereromaanid</i>
<i>ajaviiteromaanid</i>	<i>must huumor</i>
<i>erootilised romaanid</i>	<i>pagulasromaanid</i>
<i>filosoofilised romaanid</i>	<i>poistejutud</i>
<i>haiglaromaanid</i>	<i>satiirilised romaanid</i>
<i>kooliromaanid</i>	<i>spiooniromaanid</i>
<i>külaromaanid</i>	<i>talupojaromaanid</i>
<i>lastejutud</i>	<i>tudengiromaanid</i>
	<i>tüdrukutejutud jne.</i>

Kuidas õigesti orienteeruda märksõnades: *anomaalsed nähtused*,
mõistatuslikud nähtused, *paranormaalsed nähtused*, *saladuslikud juhtumid*?

Veel märksõnu, mis tekitavad segadust: (KT = kitsam termin)

<i>eelajaloolised loomad</i>	<i>väljasurnud loomad</i>
KT: <i>algsisalikud</i>	KT: <i>mammut</i>
<i>mammut</i>	<i>saurused</i>
<i>saurused</i>	

Lasteosakonna sõnutsi on konkreetselt lastele mõeldud märksõnu
liialt vähe või siis vähe seostatud. Kuidas märksõnastada järgmisi mõisteid:

laste töö pärast kooli (nt. ajalehepoisid), laste omavahelised suhted? Termin *lapsepsühholoogia* on vähe liigendatud. Miks puuduvad märksõnad: *suur-tähtraamatud, vigurraamatud, hobid, harrastused lastele* jne.?

Järgnevalt valik meie raamatukogus elektronkataloogi sisestatud märksõnu, mida ei leidu "Eesti üldises märksõnastikus":

<i>aastapäevad</i>	<i>kiilaspäisus</i>
<i>antiikautorid</i>	<i>kuninglikud perekonnad</i>
<i>antiikfilosoofia</i>	<i>laulutekstitid</i>
<i>antiikkultuur</i>	<i>lendsõnad</i>
<i>autodisain</i>	<i>maiad</i>
<i>autoklubid</i>	<i>maksupettus</i>
<i>autonäitused</i>	<i>miljonärid</i>
<i>digitaalfotod</i>	<i>mumio</i>
<i>digitaalmuusika</i>	<i>müsli</i>
<i>edukus</i>	<i>pangalaen</i>
<i>ehitusmessid</i>	<i>psühhoterror</i>
<i>eksootilised viljad</i>	<i>päevitamine</i>
<i>energiajoogid</i>	<i>päringukeeled</i>
<i>erameditsiin</i>	<i>ruumilised pildid</i>
<i>eratelevisioon</i>	<i>suhkruasendajad</i>
<i>filmiauhinnad</i>	<i>taimerid</i>
<i>fotonäitused</i>	<i>teepuu</i>
<i>geišad</i>	<i>teeseen</i>
<i>hansakaubandus</i>	<i>telemeditsiin</i>
<i>hansalinnad</i>	<i>trahvid</i>
<i>hansapäevad</i>	<i>vanamuusika</i>
<i>heliefektid</i>	<i>vanasõidukid</i>
<i>häbelikkus</i>	<i>ökoturism jpt.</i>

Väliseesti kirjanduse osakond on omalt poolt sisestanud ka paar uut märksõna. Kuna sõjakirjanduse puhul tahetakse täpselt teada, millest on jutt, on nad moodustanud märksõnu väeosadest: *Erna pataljon, soomepoisid, idapataljon*. Samamoodi on juhtunud mõne konkreetse poliitilist nähtust käsitletud raamatu puhul, näiteks Ülo Tuuliku loodud *soometumine*.

Nüüd aga sellest, mis meeldib. Mõned eriti sümpaatsed ekvivalent-susseosed:

<i>haldurid</i>	AT: <i>administraatorid</i>
<i>haldushooned</i>	AT: <i>administratiivhooned</i>
<i>ennetav meditsiin</i>	AT: <i>profülaktiline meditsiin</i> <i>profülaktika</i>

loodusgeograafia

AT: *füüsiline geograafia*

Meie ei ole senini oma raamatukogus kasutanud märksõnadena sajan-
deid, seda võiks teha. Inglisekeelsed vasted märksõnadele on väga teretunud
jpm.

Lõpetuseks

Kõigele vaatamata on hea, et märksõnastik on olemas ja enam ei pea
isetegevusega tegelema! Tervitame alati rõõmuga kõiksuguseid abimaterjale,
mis aitavad tulemusrikkamalt ja tõhusamalt töötada.

Täna kolleege väliseesti kirjanduse osakonnast, lastekirjanduse ja
tehnikakirjanduse osakonnast, kes viitsisid ja raatsisid arutleda “Eesti üldise
märksõnastiku” üle.

Minu kirjatükis kajastusid põhiliselt praktiku mõtted, mis ei preten-
deeri üldsuse nõustumisele ega jäägitule heakskiidule või kaasanoo-
gutamisele. Pigem loodan kaaskolleege ärgitada arvamust avaldama – ikka ühise
eesmärgi nimel, et lugejal oleks lihtsam orienteeruda kogude rägastikus.

Jääme pikisilmi ootama nüüd juba ilmunud eestikeelse rahvusliku
UDK väljaande liigitustabelitega töötamist hõlbustava aine-
loendi ilmumist. Seniks aga pöörame oma abiotsivad pilgud endiselt nn. “roheli-
se märksõnastiku” poole ja andestame talle tema puudused ning hindame seda,
mis temas on väärtuslikku.

ERÜ TEGEVUSEST 1999. aastal

Krista Talvi

JUHATUSE ARUANNE

Ettekanne aastakoosolekul 29. veebruaril 2000

1999. aastal lahkusid jäädavalt meie hulgast auliige Helene Johani ja Ella Kõll

31. detsembril 1999 oli ERÜ-s 687 liiget, neist 30-l aasta liikmemaks tasumata. Aasta jooksul astus ERÜ-sse 46 inimest, avalduse alusel lahkus kolm, maksu võlgnevuse tõttu arvati ühingust välja kümme liiget.

Juhatus töötab koosseisus: Krista Talvi (esinaine), Katrin Niklus ja Anne Valmas (asetäitjad), liikmed Sirje Bärge, Mare Ektermann, Katrin Gottlob, Katrin Kaugver, Kersti Naber ja Ester Sõrmus. Seoses Kersti Naberi viibimisega välismaal on tema asendusliikmeks olnud alates novembrist Aive Alamaa.

Juhatus pidas kaheksa töökoosolekut, millest juhatuse liikmed enamasti osa võtsid. Kahel laiendatud koosolekul (mais Hiiumaal ja detsembris Tallinnas), osalesid ka töörühmade, toimkondade ja sektsioonide juhid.

Aruandeperioodi ülesandeks seati toimkondade, sektsioonide ja töörühmade tegevuse jätkamine, käigusolevate projektide teostamine ja kavandatud põhiürituste läbiviimine. Küllaltki töömahukaks kujunes Eesti Raamatu Aastal raamatukogudes toimuvate ürituste plaanide ja hiljem ka teiste raamatuvahendajate kavade koondamine. Palju energiat nõudis kirjavahetus raamatukogude riigieelarveliste komplekteerimissummade kaitsmise asjus.

Aastaplaanis kavandatud põhiüritused said teoks, välja arvatud UDK tabelite esitlus (tabelid ei ilmunud) ja Tartumaa Kogu ekskursion Saaremaale.

Kõige ulatuslikum ettevõtmine – raamatukogupäevad – toimusid järgides juhtmõtet “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja kiiresti muutuv asjas”. Avaüritus peeti seekord Põltsamaal Jõgeva Keskraamatukogus. Tavakssaanult võistlesid rahvaraamatukogude hoidjad kirjanduse tundmises. Elektroonilisest teadmisteproovist “Infootsing internetist” võtsid seekord osa ka rahvaraamatukogude esindajad. Korraldati eetikaseminar raamatukoguhoidjaile. Järgmiste raamatukogupäevade raskuspunkt kandub Raplasse, loodame, et raamatukogupäevade keskuseks kujuneb tulevikus ka mõni teadusraamatukogu.

ERÜ juhatus on aruandeperioodil kõige enam tegelnud ühingu tegevust reglementeerivate dokumentide läbivaatamisega. Nii kaasajastati ERÜ kodukord, aasta- ja teenetepreemia ning Fr. Puksoo auhinna statuut, koos Eesti Akadeemilise Raamatukoguga loodi bibliograafia auhind.

ERÜ juhatuse eelmise koosseisu liige Malle Ermel algatas Eesti **raamatukogude** uue **arengukava** koostamise mõtte. Sellekohasele järelpärimisele vastates pidasid teadusraamatukogud arengukava väljatöötamist vajalikuks. Järgnevatel aruteludel (RR-i poolt korraldatud teadusraamatukogude seminaril Lahemaal ja ERÜ juhatuse koosolekul koos Kultuuriministeeriumi raamatukogude nõuniku Meeli Veskusega) jõuti järeldusele, et raamatukogude arengukava tuleks koostada Kultuuriministeeriumi tellimustööna. Raamatukoguringkondades heaks kiidetud (ja edaspidi ehk ka seadusandja poolt kinnitatud) arengusuundade järgi (näiteks Eesti raamatukoguvõrgu, kogude kujundamise ja teeninduse kohta, arvestades ja täpsustades eri raamatukogutüüpide ülesandeid), on aga ilmne vajadus.

Ettevalmistused **Eesti Raamatu Aasta** tähistamiseks algasid juba 1998. aasta suvel, mil ERÜ palus raamatukogudel esitada oma esialgne ERA ürituste kava. ERA vahendajate allkomitee juhina on ERÜ esinaisal ja ka bürool tulnud seda kava korduvalt täiendada ja parandada, koguda ürituste registreerimislehti ja rahastamissoove ning vahendada neid Peakomiteele. ERÜ **raamatukogude ümarlaud ERA tähistamiseks** kogunes aasta alguses mitmel korral, arutades põhiliselt vahendajate allkomitee tegevuskava ja eesti raamatu suurnäituse korraldamisega seotud küsimusi. Edaspidi on näitusega tegelnud ERA vahendajate allkomitee ja ERA suurnäituse töörühm, mida juhivad Kalju Tammaru.

Toimkondade ja töörühmade tegevust mõjutas otseselt INNOPAC-i rakendamine – ELNET Konsortsiumi juures tegutsesid töörühmad, mis tegelesid raamatukogutöö eri valdkondade kooskõlastamisega teadusraamatukogudes. Kuna kitsamate alade asjatundjaid napib, siis tegelesid ühed ja samad inimesed eri kooslustes sarnaste probleemidega. Kuid ühtki ERÜ toimkonda või töörühma ei ole asjaosalised siiski likvideerida tahtnud, sest ühingu töörühmades lähenetakse probleemidele laiemalt. Juba eelmisel aastal lõpetasid kooskäimise kirjete töörühmad, mitme toimkonna tegevus oli aruandeaastal varasemast tagasihoidlikum.

Bibliograafiatoimkond tegutses varem Anne Ainzi juhtimisel, 2000. aastast on toimkonna eesotsas Janne Andresoo. Toimkond kogunes ühe korra ning arutas ELNET-kataloogi koostamise ja kasutamise probleeme, võimalikku koostööd normandmete, *Estonica* ja ajaleheartiklite andmebaaside tegemisel. 2000. aastal kavandatakse korraldada koitusseminar, arutada kollektiivbibliograafia seoseid rahvusbibliograafiaga, koduloobibliograafia päevaprobleeme, elektrooniliste teavikute registreerimist jm.

Kogude toimkond korraldas Lea Lumi juhtimisel koos rahva-raamatukogude komplekteerimise töörühmaga seminari eesti teaviku teest raamatukogudesse. Raamatukogutöötajate kõrval osalesid ka kirjastajate, trükitööstuse ja raamatukaubanduse esindajad.

Esmakordselt rakendati toimkonna tegevuses ajutisi töögrupe (sundeksemplar, seminar, ainevaldkonnad ja valikutasandid), sest need võimaldavad probleemidele paindlikult läheneda.

Teaduslike keskraamatukogude komplekteerimise koordineerimise uuele tasandile viimiseks lepidi ERÜ kogude toimkonna ja ELNET Konsortiumi esindajate ühisel koosolekul kokku lähtuda kuuest valikutasandist ja *Conspectuse* sügavusindikaatorite definitsioonidest. Selle kokkuleppe alusel koostasid raamatukogud omapoolsed valikutasandite määratlemise variandid. 2000. aastal tehakse raamatukogude esitatud valikutasandite definitsioonidest kokkuvõtte, koostatakse komplekteerimisplaani projekt ja kaardistatakse infovajadus ning viiakse läbi seminar.

Koolituse toimkond, eesotsas Aivi Sepp, viis koos Concordia Rahvusvahelise Ülikooliga Eestis läbi kahepäevase seminari “Raamatukogu- ja infotöötaja kutse-eesitika”. Seminaril toimunud arutelude tulemusena leiti, et ka Eesti raamatukoguhoidjad vajavad oma **eesitika**koodeksit. Selle väljatöötamine usaldati Evi Rannapi juhitavale töörühmale.

Raamatukogutöötajate täienduskoolituse vajaduse väljaselgitamiseks viidi läbi kordusuuring (ankeetküsitlus), koostati teadusraamatukogude lektorite ja nende loenguteemade nimekiri. Arendati koostööd Kultuuriministeeriumi raamatukoguhoidjate koolitusnõukoguga ja tutvuti Viljandi Kultuurikolledži õppekava uuendustega. Järgmiseks tegevusaastaks on kavandatud kutseeksami programmide arutelu, tutvumine TPÜ infoteaduste osakonna õppeplaani, teabepäev kaugkoolitusest Eesti kõrgkoolides, seminar “Raamatukoguhoidja – 21. sajandi elukutse” ja maakondlik seminar Valgas.

Liigitamise ja märksõnastamise toimkonna juht Arda Kirsell, kes on ühtlasi eestikeelsete liigitustabelite peatoimetaja, ja väljaande toimetaja Marje Aasmets olid seotud käsikirja trükiks ettevalmistamisega. Toimkond arutas liigi 65.01 Juhtimine. Juhtimisteadus sõlmprobleeme ja tegi ühtlustamisotsused ning tutvus märksõnastamise praktikaga INNOPAC-is. Jätkati ka rahvusvahelisel tasandil: IFLA alalise komitee liige Marje Aasmets esitas IFLA erialasektsiooni istungil ülevaate toimkonna tegevusest, hoiti kontakte UDK peatoimetuse ja UDK Konsortiumiga Haagis. Toimkond on andnud oma panuse UDK struktuuri parandamisele ja arendamisele.

Uuel tegevusaastal kavatakse tutvustada UDK tabeleid, koostada märksõnastamise üldmetoodika, tutvuda liigitamise ja märksõnastamisega erialaraamatukogudes ja hoida kontakte IFLA erialasektsiooniga.

Raamatukogu- ja arhiivimaterjalide säilitamise toimkond Marge Tiiduse juhtimisel jätkas 1999. aastal tööd tagatis- ja kasutusfondi loomisel. Arhiivisüsteemi reorganiseerimise tulemusena on seni projektis osalenud Riigiarhiivi ja Ajalooarhiivi asemel Rahvusarhiiv.

Kahjuks ei sujunud tegevus nii edukalt kui oli algselt planeeritud. Üheks viivituse põhjuseks olid probleemid Tallinnas asuva laboriga, samuti venis Tartu Ülikooli Raamatukogule kaamera ostmise. Tagatisfondi maht kasvas 499 374 ja kasutusfond 533 016 kaadri võrra. Alustati ettevalmistust ühise tagatisfondiregistri loomiseks.

2000. aasta põhitöök on digitaalse kasutusfondi loomisega seotud küsimused. Kurmo Konsa ja Marge Tiiduse poolt ilmus trükis "Säilitusjuht raamatukogudele ja arhiividele"

Rahvaraamatukogude automatiseerimise toimkonna ülesandeks eesotsas Jüri Järsiga on olnud, ja on ka käsiloleval aastal projekti "Eesti rahvaraamatukogude infosüsteemi loomine" neljanda ja viienda etapi ülesannete realiseerimisele kaasaaitamine (vt. projektid).

Terminoloogiatoimkond käis Kalju Tammaru juhtimisel koos kümnel korral. Koosolekutele eelnes toimkonna liikmete mahukas eeltöö.

Arutati jätkuvalt H. Jürmani koostatud "Varia" ehk raamatukogunduse piiralde sõnavara käsikirja, millega jõutakse lõpule 2000. aastal. Mare Onga poolt koostatud bibliograafiterminite käsikirja läbiarutamine oli samuti suur töö.

2000. aastaks lükati raamatukogude nimede ja nende tõlkevastete läbivaatamine ning rahvusvaheliste kirjestandarditega seonduvad probleemid. Eeltöoga tegelevad Eesti Rahvusraamatukogu standardeid tõlkivad eri osakonnad.

Toimkonna liikmed Maia Randma, Hans Jürman, Kalju Tammaru olid seotud terminoloogiakursuse ettevalmistamise ja läbiviimisega Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste eriala I kursuse üliõpilastele. 2000. aastal jätkatakse varia terminitega, arutluse alla tulevad info, teabe ja lähiterminid, raamatukogude nimed eesti ja võõrkeeltes, infotehnoloogia terminid koos vastetega.

Vanaraamatu toimkond (1999. a. oktoobrist juhiks Ruth Hiie, varem Tiiu Reimo) korraldas kaks erialase täienduskoolituse seminari, ühe neist koos Helsingi Ülikooli Raamatukoguga. Toimkond aitas sisustada Fr. Puksoo päeva (1999) TÜR-is kolme ettekandega, tutvus Eesti Kunstimuseumi raamatukogu ja restaureerimisosakonna tööga ning Helsingi Ülikooli Raamatukogu ajalooliste kogudega. Järgmisel aastal on kõik toimkonna liikmed seotud Eesti Raamatu Aasta tähistamisega. Keskraamatukogudele ja arhiividele korraldatakse kodulookirjanduse seminar ning koos INNOPAC-i töörühmaga kahepäevane seminar vanaraamatu töötlejatele. Jätkub töö vana-

trükiste töötlemisega seotud terminitega ning tutvutakse Eesti Rahvusrhiiviga.

Raamatuvara kaitse tööriühm moodustati aprillis 13 raamatukogu esindajatest ja pidas Anne Veinbergi eestvedamisel kolm koosolekut. Koostöös advokaat Jaak Ojaga koostati täiendusettepanek Haldusõigusrikkumiste seadustiku 13. peatükile, mis anti üle Kultuuriministeriumile Riigikogule edastamiseks. Seaduseparandus annaks raamatukogudele õiguse pöörduda politsei ja kohtute poole raamatuvõlglaste otsimiseks ja trahvide saamiseks. Uuel tööaastal jätkatakse arutelusid ja lahenduste otsimist raamatuvarade hindamise ja kindlustamise, kogude kaitsmise, tõhusamate turvasüsteemide leidmise ja muudel raamatuvarade kaitsega seonduvates küsimustes.

Rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika tööriühm eesotsas Mare Ektermanniga moodustati 1999. aasta veebruaris. Kahel korral arutati keskraamatukogude komplekteerijate nõupidamisel ühiselt komplekteerimisküsimusi, kaks korda tehti seda ka raamatukoguhoidjate suvelaagrites ja ühisseminaril koos kogude toimkonnaga. Külaraamatukogude tarvis sõnastati komplekteerimise põhimõtete projekt ja koostati teabekirjanduse TOP'98. Seoses rahvaraamatukogude komplekteerimissumma vähendamisega 2000. aasta riigieelarve projektis, saadeti märgukiri Eesti Vabariigi Valitsusele ja Riigikogule.

Jätkatakse soovituslike põhimõtete väljatöötamist keskraamatukogudele, uuritakse väikeste külakogude (piirkonnas kuni 300 elanikku) ning ühitatud rahva- ja kooliraamatukogude kogude kujundamist, kavatsetakse jätkata soovitusnimestike koostamist ilu- ja teabekirjanduse paremikut külaraamatukoguhoidjatele.

Erialaraamatukogude sektsioon loodi Kersti Naberi eestvõtmisel sügisel 17 raamatukogu/infokeskuse esindaja osavõtul. Sektsioonis on üle 50 postiloendisse ühendatud liikme. Sektsiooni esinaine Vaiko Sepper on kahel korral tutvustanud Ameerika Infokeskuse tööd. Järgmise aasta kava on mitmekülgne, huvipakkuv ja tihe: tutvumine raamatukogude ja infokeskustega, teabepäev, praktiline õppus, loeng, ekskursioonid.

Maaraamatukogude sektsioon eesotsas Heljo Järvelaidiga ja Lääne-Virumaa Keskraamatukogu korraldasid maaraamatukogude seminarlaagri Viitnal. Arutati rahvaraamatukogude komplekteerimise tööriühmas valminud projekte. Ka järgmisel aastal tahab sektsioon maakogude suveseminaril kokku saada ja korraldada väljasõidukoosoleku.

Kooliraamatukogude sektsioon Ester Sõrmuse juhtimisel on tegutsenud sisukalt ja tulemusrikkalt. Korraldati kaks üleriigilist teabepäeva ja suveseminar Põlvas. Töötati välja kooliraamatukogu komplekteerimise aluste projekt ja aaineraamatu temaatiline plaan. Viidi läbi kaks küsitlust, selgitamaks õppekirjandusega tehtava töö olukorda ja saamaks alusmaterjali koolikogude töökorralduse juhendi väljatöötamiseks. Küsitluse "Õpilane ja

raamat” kokkuvõtted tehakse raamatuaasta seminaril aprillis 2000. Otsiti koostöövõimalusi Haridusministeeriumiga, kellega ongi mitmes küsimuses ühisele arvamusele jõutud, oma ideedele toetust ja ürituste korraldamiseks raha saadud. Ka 2000. aastal toimub kaks seminari, ERA nädal koolides ja teabepäev kooliraamatukoguhoidjale. Lisaks ülalnimetatule tahetakse asuda kooliraamatukogu töökorralduse juhendi koostamisele. Sektsiooni juhatus koguneb viiel korral.

Eks-klubi teine tegevusaasta jätkus Ester Lepiku tarmukal juhtimisel hoogsalt. Iga kuu toimus üritus: tutvuti raamatukogudega, külastati näitusi, käidi botaanikaaias ja Lääne-Virumaal ekskursioonil, tähistati klubi aastapäeva ja peeti jõulupidu. Kirjutati mälestusi raamatukogutööst. Ka 2000. aastal kavatakse kord kuus (mõni kuu rohkemgi) kohtuda ja alustatud tegevuskava järgi toimida.

Lühidalt projektidest:

Rahvaraamatukogude infosüsteemi loomise projekti kulg on 1999. aastal võrreldes eelmiste aastatega aeglustunud, peamiseks põhjuseks vähene finantseerimine. Riigieelarvest eraldati taotletud 4,3 miljoni asemel 2,1 miljonit krooni, ka kohalike omavalitsuste poolt eraldatud summad olid oodatust väiksemad. Kuid mitmed raamatukogud said siiski tänu Avatud Eesti Fondi ja Eesti Kultuurkapitali toetusele oma IT-projekte teostada. Projekti elluviimine on aga 2000. aastal veelgi rohkem takistatud, kuna riigieelarvest eraldati selleks loodetud kahe miljoni asemel ainult üks miljon krooni.

Vähe kasvas ka internetiühendusega raamatukogude arv. WWW-koduleheküljel on ainult neljal rahvaraamatukogul. Võrumaa Keskraamatukogul on veebipõhise avaliku kataloogi katseversioon. Tulevikuplaanide tegemist segab ATP Tarkvara poolt *Kirjasto 3000* väljavahetamiseks lubatud uue toote – ORIGO – aeglane arendamisprotsess, mistõttu pole võimalik veenduda selle kasutamiskõlblikkuses.

Tegemata jäid suuremad koolitusüritused, endiselt pole ELNET Konsortsiumi andmebaasist bibliograafiakirjete allalaadimine võimalik, määratlemata on nõuded väikestes raamatukogudes kasutatavale tarkvarale.

Avatud Ühiskonna Instituudi raamatukoguprogrammile (Ungari, OSI NLP) esitati jaanuaris mahukas aruanne projekti realiseerimise kohta aastatel 1996–1998. Projekti tulemuslikkust ja stipendiumi kasutamise sihipärasust kohapeal kontrollinud OSI esindajad jäid tulemusega rahule, kuid juhtisid tähelepanu vajadusele *Kirjasto 3000* edaspidi asendada mingi kaasaegsema tarkvaralahendusega. Tallinna ja Tartu keskraamatukogule sobiva tarkvara saamiseks korraldati hankekonkurss, kuid kahjuks ületasid kõik pakkumised reaalseid rahalisi võimalusi.

Ka 2000. aastal jätkatakse internetiühenduste loomise, sobivate tarkvaralahenduste otsimisega *Kirjasto 3000* asendamiseks, riistvara hankimise

ja uuendamise ning kvalifitseeritud IT personali rakendumisega keskraamatukogudes.

Raamatukogu- ja arhiivimaterjalide säilitamise ja kättesaadavaks tegemise projekti raames taotleti 1998. aastal toetust projekti teise etapi – kasutusfondi loomine CD-R koopiatena – realiseerimiseks. Avatud Eesti Fond ja OSI raamatukoguprogramm eraldasid 1999. aasta septembris ERÜ-le 1 679 000 krooni. Kuna üldkavandi täitmine konkreetse riist- ja tarkvaralise sisuga osutus keerulisemaks kui arvatud, ning lisaks tekkis terve hulk tehnilist ja organisatoorset laadi probleeme, ei olnud võimalik 1999. aastal stipendiumi realiseerida. Et ELNET Konsortsium on juba alustanud mitme digitaalraamatukogu projektiga, tundus olevat parim lahendus stipendiumi edasiandmine konsortsiumile. Oma osa mängis ka AEF-i töö lõpetamine senisel kujul ja see, et nii suurt projekti on ühiskondlikus korras võimatu juhtida. ELNET on alustanud maiks valmiva detailse tehnilise projekti ettevalmistamist, sügisel teavitatakse avalikkust, töö aga käivitub 2001. aastal.

UDK eestikeelse versiooni koostamise ja väljaandmise projekti koostades loodeti, et eestikeelsed **UDK liigitustabelid** ilmuvad trükist aasta algul või vähemalt aasta jooksul. Kahjuks tekkis aga arvutitöötlusel pikem viivitus ning selgus, et käsikiri tuleb veelkord (s.o. kolmandat korda) läbi vaadata – et tähistada eri šrifte, erimäärajaid ja parandada esinevaid trükivigu jm. Toimetajal Marje Aasmetsal ja peatoimetajal Arda Kirseliil tuli II poolaastal (sept.–12.nov.) tegelda käsikirja (ligi 60 000 indeksit koos tekstiga) redigeerimisega. UDK eestikeelse versiooni ilmumisega 2000. aastal jõuab projekt õnneliku lõpuni.

Raamatukoguhoidja sõnastiku koostamise projekti raames tegeldi Hans Jürmani käsikirja “Varia” ja bibliograafiaterminite läbivaatamisega. Sõnastiku koostamise ajakava ja ülesannete jaotus on seni määratlemata, kuid raamatukoguhoidja sõnastiku ettevalmistamise küsimusi kavatsetakse arutada 2000. aastal kord kvartalis.

Eelmisel aastal koostatud **näitust “Eesti raamatukogude uued kodud”** eksponeeriti Soomes, Lääne Maakonna, Rapla, Tartu Linna keskraamatukogus, Kõrvekülas ja 2000. a. jaanuaris Elva Koduloomuuseumis.

Projekti **“Rahvaraamatukogu komplekteerimispoliitika”** raames koostati soovitusel külaraamatukogude komplekteerimiseks ja teabekirjanduse TOP '98. Projekti jätkatakse soovitustega keskraamatukogude kogude kujundamiseks ja soovitusnimestike koostamisega.

Taas tuleb tõdeda, et **piirkondlikud ühendused** ei tegutse kõikjal. Ühingu ürituste korraldamine takerdub nii liiklusolude kui raha vähesuse tõttu. ERÜ ettevõtmistest on küll räägitud raamatukoguhoidjate maakondlikel kokkutulekutel (ERÜ esinaine Viljandis, juhatuse liige Sirje Bärg Valgas, Viljandis ja Raplas). Ainsa järjekindlalt tegutseva piirkondliku ühendusena tuleb esile tõsta ERÜ Tartumaa Kogu, kus on toimunud mitmeid

kohtumisi kirjanike, psühholoogide ja teistega, on käidud ekskursioonil Läänemaal ja Lahemaal ning kavandatakse ühisettevõtmisi ka 2000. aastaks.

Kutseala väärtustamine

ERÜ preemiad on juhatuse tunnustus parimatele raamatukoguhoidjatele. Juhatus otsustas anda **ERÜ 1999 teenetepreemia Jüri Järsile ja Marje Aasmetsale. ERÜ aastapreemia 1999 sai Ere Raag.**

Fr. Puksoo auhinnale esitati 17 autori 1999. aastal ilmunud tööd. Žürii, esinaiseks Malle Ermel Tartu Ülikooli Raamatukogust, pidas auhinna vääriliseks kunstiteaduse magistri **Endel Valk-Falki** meetodilist kogumikku **“Ajastu stiilitunnuste säilitamine konserveerimisel”**, arvestades ka tema aastatepikkust viljakat tegevust köitekunsti ajaloo uurimisel ja köiterestauraatorite koolkonna kujundamisel Eestis.

Eri tüüpi raamatukogude raamatukoguhoidjad paljudes maailma maades tähistavad oma elukutse väärtustamiseks **raamatukoguhoidja päeva**. Nii tähistatakse Erialaraamatukogude Ühingu eestvedamisel alates 1991. aastast rahvusvahelist erialaraamatukoguhoidja päeva 15. aprillil. Rahvusvahelise kooliraamatukoguhoidjate ühingu algatusel tähistati 1999. aasta 18. oktoobril esmakordselt rahvusvahelist kooliraamatukogu päeva ja otsustati seda tähistada edaspidi iga aasta oktoobrikuu kolmandal esmaspäeval.

Ka Eesti raamatukoguhoidjad on korduvalt mõelnud, rääkinud ja arutanud, et tuleks sisse seada ka meie eriala kutsepäev – raamatukoguhoidja päev. Kuna internetis pakutakse raamatukoguhoidja päevana 14. aprilli, haarati võimalusest ja saadeti sel puhul üksteisele elektroonilisi õnnitlusi. Päev pole aga ametlikult välja kuulutatud.

ERÜ juhatuse otsustas pöörduda Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja Institutsioonide Liidu (IFLA) presidendi Christine Deschamps'i poole ettepanekuga kuulutada 25. oktoober rahvusvaheliseks raamatukoguhoidjate päevaks. Märgitud kuupäeva valikut mõjutas muuhulgas ka see, et siis toimuvad meil traditsiooniks kujunenud raamatukogupäevad.

Avalik arvamus raamatukogude kohast ühiskonnas on hakanud tasapisi paranema. Küllap põhjustab seda raamatukogude ruumide tänapäeva tasemele jõudmine ja raamatukoguteenuste suurenemine. Raamatukoguhoidjad ise on aga olnud avalikkuse informeerimisel ja neis positiivse hoiaku kujundamisel tagasihoidlikud. ERÜ avalikkussuhted piirdusid esinaise intervjuudega seoses raamatukogupäevade, kõnekoosoleku ja teabepäevaga. Raamatukoguhoidjatelt ootaks, et nad oma töödest ja tegemistest senisest rohkem kirjutaksid.

Avaliku arvamus parandamise eesmärki teenis ka 1999. aastal korraldatud **kõnekoosolek “Raamatukogu erakondade kultuuripoliitikas”**, kuhu kaheteistkümnest kutsutud erakonnast saatis oma esindaja kuus.

Trükistest ilmus **“ERÜ aastaraamat 1998”**, mis oli juba kümnes. Aastaraamatu koostas Mati Muru Viljandi Kultuurikolledžist, aitäh talle ja

toimetuskolleegiumi liikmetele! Esmakordselt korraldati ka aastaraamatu esitlus, kuhu olid palutud kõikide eelmiste aastaraamatute koostajad ja viimase autorid ning ka toetajad (Kultuuriministeeriumi ja Kultuurkapitali esindajad), kes jäid küll tulemata.

Koos Tartu Ülikooli Raamatukoguga kirjastati raamatukoguhoidjate VII kongressi ettekannete kogumik **“Raamatukogud avatud ühiskonnas”**. Siinkohal tänu kõigile autoritele, toimetaja Urve Tõnnovile, toimetuskolleegiumi liikmetele ja Tartu Ülikooli Raamatukogu töötajaile, kes kogumiku koostamisel osalesid ja abistasid.

ERÜ raamatukogu- ja arhiivimaterjalide säilitamise toimikond üllitas Kurmo Konsa ja Marge Tiiduse **“Säilitusjuhi raamatukogudele ja arhiividele”**. Raamatu koostamist ja väljaandmist toetasid Avatud Eesti Fond, Avatud Ühiskonna Instituut (Ungari) ja *European Cultural Foundation*, toetust ja abi osutasid Eesti Riigiarhiiv ja Eesti Postimuuseum. Väljaanne jaotati Eesti raamatukogudele ja arhiividele tasuta.

ERÜ koolituse toimikonna ja Concordia Rahvusvahelise Ülikooli Eestis väljaandel valmis seminari ettekannete kogumik **“Raamatukogu- ja infotöötaja kutse-eesitlus”**. 75 eksemplari spiraalköites valguskoopiat jaotati seminari ettekandjatele, töörühma liikmetele ja raamatukogudele. Nii seminari korraldamist kui ka ettekannete kogumiku väljaandmist rahastas Avatud Ühiskonna Instituut (Ungari).

ERÜ juhatuse ja toimikondade, töörühmade, sektsioonide tegemistest saab nüüd järjekindlalt teavet ajakirjas **“Raamatukogu”** ilmuvast rubriigist. Selle info eest on hoolt kandnud peamiselt ERÜ büroo, aga endiselt ootame enam omaalgatuslikku kaastööd ka töörühma juhtidelt, kõikidelt raamatukoguhoidjatelt.

ERÜ liikmetele telliti 2000. aasta kalender-märkmik, millesse lisati teavet ERÜ tegevuskavade, töörühmade jm. erialaselt vajaliku kohta.

Eelmisel aastakoosolekul avatud ERÜ **kodulehekülje** koostamine on läinud oodatust aeglasemalt ja vaevarikkamalt, täna leiab aga sealt siiski teavet ühingu tegevuse kohta.

IFLA aastakoosolekul Bangkokis osalesid ERÜ juhatuse esinaine Krista Talvi, liigitamise ja märksõnastamise toimikonna alalise komitee liige 1997–2001 Marje Aasmets, rahvaraamatukogude sektsiooni korrespondentliige Tiiu Valm. ERÜ pöördus IFLA raamatukoguühingute ümarlaua esimehe Christina Stenbergi poole palvega arvata ERÜ ümarlaua korrespondentliikmeks.

ERÜ osaleb EBLIDA projektis **“Kesk- ja Ida-Euroopa autoriõiguste kasutajate platvorm”** (CECUP), kus ühingu esindab Kalju Tammaru. Aprillis toimus Tallinnas ühepäevane seminar “Raamatukogud ja autoriõigus”, autoriõiguse küsimusi käsitleti ka oktoobris toimunud teabepäeval. ERÜ on esitanud Euroopa Komisjonile soovi osaleda ka eelnimetata-

tud projekti II etapis (*Central and Eastern European Licensing Information Platform, CELIP*), mille rahastamises pole aga veel täit selgust. Loodetavasti on Eestile meie esindaja osalemisest selles projektis ka kasu ja Euroopa Liidu ja autoriõiguse suunised jõuavad Eestis kõigini.

ERÜ peab edasise koostöö kavandamiseks läbirääkimisi ka Saksa Raamatukoguühinguga.

ERÜ esindajad Krista Talvi ja Katrin Niklus osalesid Läti Raamatukoguühingu kongressil, Mare Ektermann ja Helle Klementi Leedu Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolekul. Krista Talvi ja Õie Tammissaar võtsid aprillis osa Läänemere regiooni raamatukogude II nõupidamisest Visbys, kus esitati ka ettekanne ERÜ tegevusest. Peterburi Raamatukoguühingu 10. aastapäevale pühendatud viiepäevasel raamatukogufoorumil mais "Raamatukogud ühiskonnale uue sajandi künnisel" osales Kalju Tammaru, Krista Talvi kirjutas nende ühingu juubelikogumikku artikli "Raamatukogud ja omavalitsus". Soome Teadusraamatukogude Ühingu kutsel võttis RVL-i seminarist Tampere osa Margit Mikson RR-ist. Soome Raamatukoguhoidjate Ühingu kutsel viibis Ilme Sepp oktoobris neljapäevasel rahvusvahelisel seminaril "Raamatukogud ja võrgustamine '99".

ERÜ arendab koostööd Kultuuriministeeriumi juures tegutseva koolitusnõukoguga, ühingu esindaja on ministeeriumi rahvaraamatukogude nõukogu liige. Nimetatud nõukogudes, nagu ka kutseeksami komisjonis esindab ühingut Krista Talvi. ATP Tarkvara automatiseerimise töörühmas, kus arutati põhiliselt parandusettepanekuid, osales samuti Krista Talvi. ERÜ on Eesti Vabaharidusliidu liige.

ERÜ tegevust on **rahaliselt toetanud** Eesti Kultuuriministeerium. Loodame, et riik hindab ka edaspidi ühingu taotlusi ja soove eesti raamatukogunduse arendamisel. ERÜ aktiivne ja silmnähtav tegevus ei oleks mõeldav ilma Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Akadeemilise Raamatukogu abita.

Kultuurkapital on jaganud rahalist toetust üksikutele projektidele: komplekteerimispõhimõtete väljatöötamine, kongressi kogumiku ja ERÜ aastaraamatu trükkimine. Tänu AEF-i toetusele on õnnestunud jätkata mitmete projektide realiseerimist.

*

ERÜ on seatud selleks, et raamatukoguhoidja tunnetaks ühingust tuge. ERÜ juhatus on püüdnud kõikide talle laekunud probleemidega tegelda, iseasi kui tulemuslikult on seda õnnestunud teha.

Edu pant on meeskonnatöös. Koos saavutatakse rohkem kui üksi tehes. Meie, raamatukoguhoidjad, pingutame lugeja jaoks, aga ka kaaslaste hea maine pärast. Üksteise tööd targalt kritiseerides toetame aga professionaalsuse arengut.

KROONIKA

15. jaanuar Eesti Raamatu Aasta raamatukogude ümarlaua esimene koosolek ERÜ büroos. Vaadati läbi raamatuaasta ürituste esialgne kava ning tehti ERA Peakomiteele ettepanekuid eesti trükise esindusliku ülevaatenäituse korraldamiseks
21. jaanuar Kirjanike Liidu algatatud kokkusaamine Kirjanike Majas, kus Riigikogu liige **Aap Neljas** tutvustas laenutushüvitise seaduse eelnõu. Osalesid ERÜ juhatuse esinaine **Krista Talvi** ja asetäitja **Kalju Tammaru**, RR-i peadirektor **Tiiu Valm** ja linna/maakonna keskraamatukogude esindajad
22. jaanuar TÜR-i korraldatud eesti raamatuloo varasemale perioodile pühendatud Fr. Puksoo päeva aitas ettekannetega sisustada ERÜ vanaraamatu toimkond.
Iga-aastane ERÜ ja TÜR-i Fr. Puksoo auhind anti koguteose "Tarto maa rahwa Näddali-Leht: uurimusi ja allikmaterjale" koostajale **Tõnu Tanbergile**. Esile tõsteti ka kõiki raamatu kaasautoreid: **Juhan Peeglit**, **Sergei Issakovi**, **Jaak Peebot**, **Merike Kiipust**. Žürii tunnustuse pälvisid **Valve Jürissoni** Eduard Tubini bibliograafia ja **Ljudmilla Dubjeva** TÜR-i kataloogide uurimisele pühendatud artiklite eest
25. jaanuar ERÜ juhatuse koosolekul tehti kokkuvõtte ühingu tegevusest 1998. aastal ja arutati 1999. aasta suuremate ürituste kava, kinnitati aastakoosoleku päevakord, määrati 1998. aasta aastapreemiad
- 27.–28. jaanuar Läti Raamatukoguühingu aastakoosolekul käisid ERÜ juhatuse esinaine **Krista Talvi** ja liige **Katrin Niklus**
11. veebruar Eks-klubi liikmed tutvusid RR-is väljapanekutega
12. veebruar Koolituse toimkonna koosolekul RR-is arutati kaugkoolituse töörühma loomist ja ankeedi küsimustikku täienduskoolituse vajaduse selgitamiseks
18. veebruar ERÜ aastakoosolekul RR-i konverentsisaalis osales 656 liikmest 243, neil oli kaasas 105 liikme volitus. Kuulutati

välja aastapreemiate 1998 laureaadiid. Aastapreemia sai Vastse-Kuuste raamatukogu juhataja **Mall Köpp** ja teene-
tepreemia ERÜ büroo konsultant **Linda Kask**. Juhatuse
ettepanekul valiti auliikmeteks **Rein Aru** (RR), **Arda-
Maria Kirsnel** (EAR) ja **Hilja Vihalem** (EAR). Juhatusse
valiti Tallinna Pedagoogilise Seminari raamatukogu
juhataja **Ester Sõrmus**, TÜR-i osakonnajuhataja **Katrin
Kaugver** ja Eesti Panga raamatukogu juhataja **Kersti
Naber**

Kõnekoosolekul “Raamatukogu erakondade kultuuripoliiti-
kas” tutvustasid oma parteide seisukohti **Ivi Eenmaa**
(Koonderakond), **Andres Herkel** (Isamaaliit), **Kaie Holm**
(Reformierakond), **Alar Ojalo** (Eesti Maarahva Erakond),
Priit Ojamaa (Põllumeeste Kogu)

19. veebruar ERA raamatukogude ümarlaua koosolek ERÜ büroos.
Täpsustati ERA vahendajate allkomitee ürituste kava,
arutati suurnäituse korraldamist Tartus ja Tallinnas
22. veebruar ERÜ büroos pidasid aru ühingu 1998. aasta aastaraamatu
toimetuskolleegiumi liikmed **Mati Muru** ja **Ilmar Vaaro**
(Viljandi Kultuurikolledž), **Linda Kask** (ERÜ büroo),
Helje Riives (TTÜR) ja **Urve Tõnnov** (TÜR)
1. märts ERÜ juhatuse uue ja vana koosseisu koosolek RR-i nurga-
saalis. Jätkamaks kõnekoosolekul alustatud diskussiooni
tegid juhatusest lahkuvad liikmed ettepaneku korraldada
ERÜ juhatuse ja Riigikogu kultuurikomisjoni kohtumine
9. märts ERÜ juhatuse liige **Sirje Bärge** tutvustas Viljandimaa
raamatukogutöötajatele raamatukogu arengukava koosta-
mise põhimõtteid
15. märts Terminoloogiatoimkonna koosolek
17. märts Tartumaa Kogu kohtus **Kati Murutariga**
18. märts Maakonna/linna keskraamatukogude komplekteerimis-
osakondade juhatajate nõupidamine RR-i nurgasaalis.
Otsustati luua ERÜ rahvaraamatukogude komplekteerimis-
poliitika töörühm **Mare Ektermanni** juhtimisel

- 18.–20. märts **Kalju Tammaru** osales CECUP-i juhtkomitee koosolekul Bratislavas
24. märts Vanaraamatu toimkond tutvus Eesti Kunstimuuseumi raamatukogu ja restaureerimisosakonna tööga
24. märts Eks-klubi külastas Eesti Kunstimuuseumi
25. märts **Sirje Bärg** esines Eripedagoogide Liidu üldkogul Tõrvas ettekandega “Kooliprobleemidest raamatukoguhoidja pilgu läbi”
5. aprill Juhatuse koosolekul valiti juhatuse esinaise asetäitjateks **Katrin Niklus** ja **Anne Valmas**, ERÜ esindajaks kutseeksami komisjoni ja raamatukoguhoidjate koolitusnõukogusse esitati **Krista Talvi**, arutati raamatukogude arvamusi ja ettepanekuid arengukava koostamiseks jm.
9. aprill Kooliraamatukogude sektsiooni teabepäev “Infokandjad kooliraamatukogus” Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Tööseadusandlusest kõneles **Viktor Piirmann** (TALO), teadusraamatukogude teenustest interneti vahendusel **Riin Olonen** (RR), liigitamisest ja märksõnastamisest **Sirje Nilbe** (RR), auviste töötlemisest **Aurika Gergeležiu** (RR), seadusandlusest ja aruandlusest **Mall Saul** (Haridusministeerium)
14. aprill Eks-klubi tähistas esimest sünnipäeva RR-i auditooriumis. Ligi poolsada klubilast kuulas klubi president **Ester Lepiku** ülevaadet tehtust. ERÜ ja RR lubasid klubi 1999. aasta ettevõtmisi rahaliselt toetada
15. aprill Maaraamatukogude sektsiooni koosolek Tartu Linna Keskraamatukogus. **Mare Ektermann** tutvustas muu hulgas rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika tööühma eesmäärke, arutati suvelaagri korraldamist jm.
16. aprill CECUP-i ja ERÜ ühisseminar “Raamatukogud ja autoriõigus” RR-i konverentsisaalis. Peaettekande pidas CECUP-i projektijuht **Tuula Haavisto**, autoriõiguse rakendamist raamatukogudes käsitlesid **Heiki Pisuke**, **Kalju Tammaru** jt. Seminarist võttis osa ka Euroopa Komisjoni CECUP-i projekti kontaktisik **Concha Fernandez de la Puente**

20. aprill **Sirje Bär** tutvustas Rapla maakonna raamatukogutöötajatele raamatukogu arengukava koostamise põhimõtteid
21. aprill Rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika töörühma nõupidamine RR-is. Esmaülesandena otsustati sõnastada külaraamatukogude komplekteerimise põhimõtted ning koostada külaraamatukogudele 1998. aastal Eestis ilmunud teabekirjanduse saja tippväljaande nimekiri. Koosolekul kõnelesid ka Kirjastajate Liidu esimees **Tõnu Koger** ning eestluse elujõu kongressi eestvedajad **Jaak Uibu** ja **Ants Eglon. Leida Olszak** (ELKT) peatus pikemalt rahvusliku lastekirjanduse olukorral
22. aprill Tartumaa Kogu koosviibimisel rääkisid **Reet Krusten** ja **Ädu Neemre** rahvusvahelisest seminarist “Sooprobleemid lastekirjanduses”
- 23.–25. aprill ERÜ juhatuse esinaine **Krista Talvi** ja **Õie Tammissaar** Tartu Linna Keskraamatukogust osalesid Läänemere regiooni raamatukoguühingute II seminaril “Raamatukoguühingute ühendamine; teadus- ja rahvaraamatukogude kogude ühendamine” Gotlandi saarel Visbys, kus K. Talvi esines ettekandega ERÜ tegevusest ja rollist
27. aprill Raamatuvarade kaitse töörühma koosolekul EAR-is osalesid kolmeteistkümne teadus- ja rahvaraamatukogu esindajad, kes valisid töörühma juhiks **Anne Veinbergi** EAR-ist
29. aprill **Sirje Bär** esines Valga Keskraamatukogus ettekandega kohaliku omavalitsuse ja raamatukogu suhetest
- Aprill Rahvaraamatukogude automatiseerimise toimikond koostas ja esitas Kultuuriministeriumile taotluse rahvaraamatukogude infosüsteemi projekti finantseerimiseks riigieelarvest 2000. aastal. Seoses negatiivse riigieelarve vastuvõtmisega täpsustati ka järgmise aasta eelarvet ja infotehnoloogiaalaste kulude taotlusprojekti tuli septembris korrigeerida
13. mai Eks-klubi külastas RR-is näitusi
- 17.–18. mai Soome Teadusraamatukogude Ühingu kinkekaardiga (anti ERÜ-le raamatukoguhoidjate VII kongressil) osales

- Margit Mikson** (RR) Soome RVL-i päevadel Tampere Tehnikaülikoolis
- 18.–22. mai **Kalju Tammaru** osales Peterburi Raamatukoguühingu 10. aastapäeva tähistamiseks korraldatud raamatukogufoorumil “Raamatukogud uue sajandi künnisel”
19. mai Suri ERÜ auliige **Helene Johani Mugasto**. Leinatalitus toimus 25. mail Pärnamäel, urn sängitati mulda Rakvere linna kalmistul
20. mai **Õie Tammissaar** rääkis Tartumaa Kogus Gotlandil toimunud Läänemere regiooni raamatukoguühingute nõupidamisest
26. mai ERÜ büroo korraldas Eks-klubi liikmetele ja teistele varem RR-i Kohtu tn. 4 majas töötanutele ekskursiooni Soome Suursaatkonda, kus Soome riigi esindust Tallinnas tutvustas suursaadik **Pekka Oinonen**
- 26.–28. mai ERÜ juhatuse laiendatud väljasõidukoosolekul Hiiumaal osales 24 aktiivset ühingu liiget. Kõneldi rahva- ja teadusraamatukogude komplekteerimisest, raamatukogude arengukava koostamise kavandamisest jm.
31. mai Rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika töörühma koosolekul määrati töösuunad ja jaotati liikmete vahel ülesanded
1. juuni Raamatuvarade kaitse töörühma koosolekust EAR-is võtsid osa Advokaadibüroo J. Oja vandeadvokaat **Jaak Oja** ja turvasüsteemide firma 3M esindaja **Avo Vain**
1. juuni ERA suurnäituse töörühma koosolekul ERÜ büroos arutati näituse esialgset kontseptsiooni ning ettevalmistamisel kerkinud raskusi
2. juuni **Krista Talvi** kohtus Viljandimaa raamatukoguhoidjatega, kõneles ühingu tegevusest ja andis **Ellen Sarvele** 50. tööjuubeli puhul ERÜ tänukirja
- 3.–7. juuni Kalju Tammaru osales CECUP-i juhtkomitee koosolekul Sofias

- 11.–12. juuni Tartumaa Kogu käis ekskursioonil Läänemaal ja Lahemaal
21. juuni Juhatuse koosolekul kinnitati ERÜ kodukorra parandused ja 1998. aasta majandusaruanne. Kümnennda ERÜ aastaraamatu ilmumise puhul korraldati esitlus, kus tutvustati äsjailmunud aastaraamatut, meenutati põgusalt eelnenuid ning tänati koostajaid ja toimetajaid
- 28.–30. juuni Põlvas toimunud kooliraamatukogude sektsiooni suveseminaril “Kooliraamatukogud Eesti raamatukogu- ja haridussüsteemis” arutati kooliraamatukogude komplekteerimise aluste projekti ning kooli- ja rahvaraamatukogude koostöö puutepunkte, koolikogude aineramatu temaatilist plaani, tehti kokkuvõtte kooliraamatukogudes 1998. a. sügisel läbi viidud fondeeritud õppekirjanduse kogude testist jm.
12. juuli Tallinnas viibisid Ungari Avatud Ühiskonna Instituudi regionaalse raamatukoguvõrguprojekti (OSI NLP) eksperdid **Martin Svoboda** ja **Adolf Knoll**. Visiidi eesmärk oli hinnata projekti "Eesti rahvaraamatukogude infosüsteemi loomine" tulemuslikkust ning OSI NLP poolt 1996. aastal antud stipendiumi kasutamise sihipärasust. Tutvuti Tallinna Keskraamatukogu infosüsteemiga, arutati projekti realiseerimise käiku ja edasist tegevuskava. 13. juulil külastasid eksperdid Võrumaa Keskraamatukogu. Oma raportis (24.07.99) hindavad eksperdid projekti tulemuslikuks, kuid juhivad tähelepanu ka vajadusele edaspidi *Kirjasto 3000* asendada mingi kaasaegsema tarkvaralahendusega
- 27.–29. juuli Maaraamatukogude sektsiooni seminar-laagri Viitnal korraldas Lääne-Virumaa Keskraamatukogu. Osales 55 raamatukoguhoidjat kõikidest maakondadest. Arutati peamiselt külaraamatukogu komplekteerimist, infotehnoloogia rakendamist külaraamatukogus, tutvuti ümbruskonna vaatamisväärsuste ning Kadrina valla- ja Tapa lasteraamatukoguga
17. august Eks-klubi ekskursioon Tallinna Botaanikaaeda
- 19.–31. august **Krista Talvi** osales 14-liikmelise Eesti delegatsiooni koosseisus IFLA 65. aastakonverentsil “Raamatukogud – värv vaimuväärtuste maailma” Tais Bangkokis

13. september Terminoloogiatoimkonna koosolek
- ERA vahendajate allkomitee koosolek ERÜ büros, kus osalesid ka **Mart Jagomägi** ja **Ants Veetõusme** Peakomitee tegevtoimkonnast
16. september Tartumaa Kogu tutvus TÜR-i Eurodokumentatsiooni keskusega ja koostas järgmise aasta tööplaani
21. september Kogude toimkonna ja rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika töörühma seminar “Raamatu tee raamatukokku” RR-is. **Elle Tarik** (Tartu Linna Keskraamatukogu) andis ülevaate rahvaraamatukogude komplekteerimise töörühma tööst, **Kaarin Viirsalu** (TÜR) teadusraamatukogude komplekteerimismuredest ja sundeksemplarist, **Ere Raag** (Võru Keskraamatukogu) trükiste kvaliteedist, **Silvi Metsar** (RR) rahvusbibliograafiast kui kaubast, **Tõnu Koger** (Kirjastuste Liit) infost trükiste kohta, **Sirje-Mai Pihlak** (“Rahva Raamat”) ja **Virve Tibar** (“Lugemisvara”) koostööst raamatukogudega.
- ERÜ büroo algatusel ning rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika töörühma eestvedamisel koostati ja saadeti märgukiri kiri Riigikogule, valitsusele ja kultuuriministrile, avaldamaks protesti Kultuuriministeeriumi kavale vähendada rahvaraamatukogude trükiste soetamise raha 33% võrra
22. september ERA suurnäituse töörühm arutas RR-i nurgasaalis näituse korraldamist
29. september Eks-klubi ekskursioon Rakveresse. Tutvuti Lääne-Virumaa Keskraamatukogu ja Tapa lasteraamatukogu uute ruumidega, Rakvere lossivaremetega, käidi Linnakodaniku muuseumis. Bussireisi sisustas **Inna Saaret**, kes tutvustas teeäärseid vaatamisväärsusi
30. september Juhatuse koosolekul arutati Kultuuriministeeriumi nõuniku **Meeli Veskuse** osavõtul Eesti raamatukogude arengukava koostamise võimalusi jm.
8. oktoober Kultuuriministeeriumi raamatukoguhoidjate koolitusnõukogu ja ERÜ koolituse toimkonna ühine koosolek TÜR-is
11. oktoober Terminoloogiatoimkonna koosolek

Mikrofilmimise ja digiteerimise töögrupi koosolek

- 12.–15. oktoober Vanaraamatu toimkond ja Helsingi Ülikooli Raamatukogu korraldasid Helsingis jätkukoolitusseminari, kus osales 21 vanaraamatuga tegelevat raamatukoguhoidjat. Tutvustati Helsingi Ülikooli Raamatukogu ajaloolisi kogusid, nende kirjeldamisega seotud projekte, kogude hoiutingimusi ning kasutuspõhimõtteid, elektronkataloogide tulevikuperspektiive, digiteerimisprojekte ja –põhimõtteid
- 20.–30. oktoober Üleriigilised raamatukogupäevad “Raamatukogu ja raamatukoguhoidja muutuv asjas”
21. oktoober Raamatukogupäevade avaüritusest Põltsamaa kiriklas võttis osa 90 raamatukoguhoidjat. Raamatukogurahvast tervitasid Jõgeva maavanem **Margus Oro** ja Põltsamaa linnaeapea **Margi Ein**. Raamatukogude aktuaalseid küsimusi käsitlesid **Tiiu Valm** (RR), **Ilme Sepp** (Lääne Maakonna Keskraamatukogu), **René Tendermann** (RR), **Inga Kuljus** (Võrumaa Keskraamatukogu) ja **Meeli Veskus** (Kultuuriministeerium). Põltsamaa arengu tähtsamatel etappidel peatus **Tiiu Pihlakas** (Jõgeva Keskraamatukogu), kohalolijaid naerutasid **Krista Kumbergi** (Lääne Maakonna Keskraamatukogu) kogutud ja ettekantud seigad raamatukogudest ilukirjanduses. Samas toimunud rahvaraamatukogutöötajate kirjanduse tundmise võistlusel osales 14 võistkonda. Esimese auhinnalise koha saavutas Jõgeva, teise Tartu Linna Keskraamatukogu ja kolmanda Rapla võistkond Päev lõppes Põltsamaa raamatukogu 85. aastapäeva tähistamisega
25. oktoober Raamatukoguhoidjate teabepäeval RR-i konverentsisaalis käsitles **Kalju Tammaru** autoriõiguse probleeme, ERA Peakomitee tegevusest rääkisid tegevtoimkonna esimees **Mart Jagomägi** ja vahendajate allkomitee juht **Krista Talvi** ning **Liivi Aarma** raamatu-uurijate allkomiteest. **Tiina Tammer** kirjastusest “Tänapäev” arutles teiste kirjastuste esindajate osavõtul kirjastuste ja raamatukogude koostöövõimaluste üle
26. oktoober RR-i kuppelsaalis asutati erialaraamatukogude sektsioon, valiti viieliikmeline juhatus, kes omakorda valis sektsiooni esinaiseks Ameerika Infokeskuse juhataja **Vaiko Sepperi**

27. oktoober Tarumaa Kogu tutvus Soome Instituudi, kirjastuse “Ilmamaa” ja Kirjanike Liidu Tartu osakonnaga. Kuulati **Hando Runneli** loengut “Kirjanik kirjandusest, kirjastaja kirjastamisest, inimene inimesest”
- 28.–29. oktoober Koolituse toimkonna seminari “Raamatukogu- ja infotöötaja kutse-etiika” RR-i auditooriumis avas Concordia Rahvusvahelise Ülikooli Eestis rektor **Mart Susi**. Etiikast ja infohiskonnast kõneles TTÜ dotsent **Mari Meel**, infoetikast Viljandi Kultuurikolledži lektor **Aivi Sepp**, juhtide infoetikast RR-i osakonnajuhataja **Anu Nuut**, teenindajaile esitatavatest nõuetest RR-i juhtiv spetsialist **Eda Pihu**, professionaalsuse kriteeriumidest **Krista Talvi**, kutsekirjeldustest Saksamaal TÜR-i pearaamatukoguhoidja **Malle Ermel**, kutse-etiika probleemidest Ameerikas Concordia Rahvusvahelise Ülikooli Eestis raamatukogu juhataja **Marje Tamre**. Rühmatöö juhatas sisse TPÜ emeriitprofessor **Evi Rannap**. Arutelude käigus selgunud ettepanekud raamatukoguhoidja kutse-etiika koodeksisse esitasid töörühmade juhid **Taimi Kull**, **Anne Rande**, **Maie Gross** ja **Marje Tamre**. ERÜ koolituse toimkonna juurde moodustati etikakoodeksit ettevalmistav töörühm
- 28.–30. oktoober Kalju Tammaru osales CECUP-i juhtkomitee koosolekul Budapestis
10. november **Krista Talvi** kohtus TPÜ üliõpilastega ja tutvustas neile ühingu tegevust
12. november Kooliraamatukogude sektsiooni teabepäev “Kooliraamatukoguhoidja erinevad rollid” RR-i konverentsisaalis. TPÜ professor **Aira Lepik** käsitles kooliraamatukoguhoidja turuedukust, TPÜ emeriitprofessor **Evi Rannap** kõneles raamatukoguhoidjast kui infotöötajast, tööst probleemsete õpilastega Tallinna Pedagoogilise Seminari õppejõud **Helgi Hilborn**, õpetaja ja raamatukoguhoidja koostööst TPÜ magister **Mare Määrsepp**, Põhjamaade Kooliraamatukoguhoidjate Ühingu konverentsimuljeid jagas Laagna gümnaasiumi raamatukoguhoidja **Eve Rahkema**. Kuulutati välja üldhariduskoolide 5.–12. klassi õpilaste seas läbiviidav lugemuse ja raamatukogu kasutamise uurimus
15. november Terminoloogiatoimkonna koosolek

19. november Kutse-eetika töörühma koosolek
22. november Juhatuse koosolekul valmistati ette kohtumist Riigikogu kultuurikomisjoniga ja arutati esitatavate dokumentide projekte
24. november Tartumaa Kogu korraldas kohtumise psühholoog **Toivo Niibergiga**
26. november Erialaraamatukogude sektsiooni liikmed tutvusid Ameerika Infokeskusega
29. november Bibliograafiatoimkonna koosolekul tehti kokkuvõtte esimesest INNOPAC-i tööaastast, arutati ELNET-kataloogi koostamise ja kasutamise probleeme bibliograafide vaatevinklist. Kõneks oli võimalik koostöö normandmete, *Estonica* ja ajaleheartiklite andmebaaside koostamisel. Toimkonna uueks esinaiseks valiti **Janne Andresoo** RR-ist
2. detsember Rahvaraamatukogude komplekteerimispoliitika töörühma koosolek ERÜ büroos. Arutati **Elle Tariku** koostatud “Soovitusi kogude kujundamiseks külaraamatukogudele” ja otsustati see anda raamatukogudele arutamiseks, püstitati töörühma ülesanded järgmiseks aastaks
10. detsember Krista Talvi osales Lääne-Virumaa Keskraamatukogus rahvusvahelisel mudelraamatukogude konverentsil ja esines ettekandega “ERÜ roll raamatukogude tegevuses. Raamatukoguhoidjate täienduskoolitusest”
11. detsember Eks-klubi jõulupidu EAR-i kohvikus
13. detsember ERÜ juhatuse laiendatud koosolek RR-i nurgasaalis, kus töörühmade, toimkondade ja sektsioonide juhid kõnelesid 1999. aastal kordasaadetust. Seoses saadikute pingelise töögraafikuga ei toimunud 1999. aastal ERÜ ja Riigikogu kultuurikomisjoni kohtumist. Juhatus otsustas aastakoosolekuga samal päeval toimuvale kõnekoosolekule kutsuda ka kultuurikomisjoni liikmeid ning võtta arutluse alla küsimused, millest kultuurikomisjon huvitus.
- Kurmo Konsa** ja **Marge Tiiduse** trükise “Säilitusjuht raamatukogudele ja arhiividele” esitlus

14. detsember Koolituse toimkonna koosolek Viljandi Kultuurikolledžis. Tutvuti ka kolledži 1999. aasta sügisel valminud õppehoonega
- Raamatuvarade kaitse töörühma koosolek EAR-is
16. detsember **Vaiko Sepper** tutvustas erialaraamatukogude sektsioonile Ameerika Infokeskust
16. detsember Tartumaa Kogu jõuluõhtu. Yunus Emre luulet lugesid ja laulsid **Anne Maasik** ja **Heikki Rein Veromann**

Margit Stamm

ERÜ TRÜKISED

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1998 / ERÜ, Viljandi Kultuurikolledž ; [toimetus: Mati Muru (koostaja ja üldtoimetaja) ... jt.]. – Viljandi : Viljandi Kultuurikolledž, 1999. - 163 lk. - (Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat ; 10). - Artiklite kokkuvõtteid ingl. k. - Bibl. artiklite lõpus.

Raamatukogud avatud ühiskonnas : Eesti raamatukoguhoidjate VII kongress 22.–23. oktoobril 1998 Tartus / ERÜ ; Tartu Ülikooli Raamatukogu ; [toimetus: Urve Tõnnov (toimetaja) ... jt.]. – Tartu : Tartu Ülikooli Raamatukogu, 1999. - 199 lk. - Artiklite kokkuv. ingl. k.

Konsa, Kurmo. Säilitusjuht raamatukogudele ja arhiividele / Kurmo Konsa, Marge Tiidus. - Tallinn : ERÜ, 1999. - 140 lk.

Raamatukogu- ja infotöötaja kutse-eesitika : seminari ettekanded / ERÜ koolituse toimikond, Concordia Rahvusvaheline Ülikooli Eestis. - Tallinn : ERÜ, 1999. - 54 lk.

ERÜ TRÜKISÕNAS

Bärg, Sirje. Maaraamatukogude seminarlaager [Viitnal] // Raamatukogu (1999) nr. 4, lk. 33-34.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Aastakoosolek 18. veebruaril 1999. aastal // Raamatukogu (1999) nr. 2, lk. 34-36.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. [ERÜ uus ja vana juhatus pidasid oma ühise koosoleku 1. märtsil : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 2, lk. 36.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. [Rahvaraamatukogude komplekteerimisest : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 2, lk. 36-37.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing : [rahvaraamatukogude töörühma tegevusest ning ühingu toimuvast] // Raamatukogu (1999) nr. 5, lk. 37-38.

[ERÜ Eks-klubi pidas esimest sünnipäeva : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 38.

[ERÜ juhatus koosolek 5. aprillil : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 38.

ERÜ juhatuses : [sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 37.

[**ERÜ** teabepäev RRis : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 6, lk. 33-34.

[**ERÜ** töökoosolek : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 37.

Friedrich Puksoo auhinna sai Tõnu Tannberg : [raamatu "Tarto maa rahwa Näddali-Leht : uurimusi ja allikmaterjale" koostajana] // Postimees : Tartu (1999) 25. jaan., lk. 3.

Järs, Jüri. Rahvaraamatukogude automatiseerimise toimkonnas // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 37.

Järvelaid, Heljo. Maaraamatukogude sektsiooni koosolek : [sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 38.

Kask, Linda. Kümme aastat ERÜ aastaraamatut // Raamatukogu (1999) nr. 4, lk. 30-31.

Koolitustoimkonnas : [sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 38.

Lepik, Ester. [Eks-klubi liikmete jõulupidu EARis : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 38.

Liivamets, Maire. Ja juttu jätkus : [kõnekoosolek "Raamatukogu erakondade kultuuripoliitikas"] // Raamatukogu (1999) nr. 2, lk. 37-38.

Luhari, Bärbel, Sõrmus, Ester. ERÜ kooliraamatukogude suveseminar Põlvas // Raamatukogu (1999) nr. 4, lk. 32-33.

Lusmägi, Sirje. Seminaril Helsingis : [ERÜ vanaraamatu toimkonna külaskäigust Helsingi Ülikooli Raamatukokku] // Raamatukogu (1999) nr. 5, lk. 39.

Macevičiūtė, Elena. CECUP : bibliotekų prieinamumas ir autorių teisės : [osaleb ka ERÜ] // Tarp knygu (1999) no. 4, p. 18-19.

[**Näitus** "Eesti raamatukogude uued kodud 1993-1998" : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 1, lk. 38.

Olevsoo, Reet. Komplekteerijad koos : [maakondade keskraamatukogude komplekteerimisosakondade juhatajad : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 39.

- Raamatukogupäevad** : ["Raamatukogu ja raamatukoguhoidja kiiresti muutuv asjas"] // Raamatukogu (1999) nr. 5, lk. 38. Allkiri: ERÜ büroo.
- Rannap, Evi, Talvi, Krista.** Raamatukoguhoidja ja infotöötaja kutse-eeetika : [seminarist RRis] // Raamatukogu (1999) nr. 6, lk. 36-37.
- Riet, Ene.** Raamatu tee raamatukokku : [seminar RRis] // Raamatukogu (1999) nr. 5, lk. 38-39.
- Riet, Ene.** Raamatukogupäevad on möödas // Raamatukogu (1999) nr. 6, lk. 32-33.
- Sepp, Ilme.** Autoriõigus ja raamatukogud : [CECUPi seminar RRis] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 39-40.
- Sepper, Vaiko.** [Erialaraamatukogude sektsiooni loomisest : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 6, lk. 35.
- Sõrmus, Ester, Luhari, Bärbel.** [Kooliraamatukoguhoidjate teabepäev : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 6, lk. 35.
- Talvi, Krista.** ERÜ suvistest tegemistest // Raamatukogu (1999) nr. 4, lk. 32.
- Talvi, Krista, Tammissaar, Õie.** [Läänemere regiooni raamatukoguühingute II nõupidamine "Raamatukoguühingute ühendamise ; teadus- ja rahvaraamatukogude kogude ühendamise" Visbys] // Raamatukogu (1999) nr. 4, lk. 34-35.
- Tammaru, Kalju.** Friedrich Puksoo auhind määratud // Raamatukogu (1999) nr. 2, lk. 39.
- Vastse-Kuuste** raamatukogu juhatajale aastapremia : [Mall Köpp] // Koit (1999) 23. veebr., lk. 3.
- Veinberg, Anne.** [ERÜ juurde moodustatud raamatuvarade kaitse komisjoni töökoosolekust : sõnum] // Raamatukogu (1999) nr. 3, lk. 38.
- Viron** vanhojen kirjojen toimikunta : [vanaraamatu toimikond seminaril Soomes] // Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti (1999) no. 8, s. 16.
- Rabe, Annina.** Östersjökonferens diskuterar biblioteksätverk // Biblioteksbladet (1999) nr 6, s. 29

ELNET KONSORTSIUM

Asko Tamme

EESTI RAAMATUKOGUVÕRGU KONSORTSIUM 1999

Ühise infosüsteemi kasvatamine ja parandamine on töösuund, mis on kõige selgemalt näha nii lähi- kui kaugvaates. Aasta jooksul laeti nii Tartus kui ka Tallinnas andmebaasidesse kõik varem koostatud suuremad andmekogud. Peetud arvestus on paraku ligikaudne, sest laadimised toimusid mitmes järgus ja pika aja jooksul, tehti üle- ja ümberlaadimisi, samuti liigutati kirjeid ühest andmebaasist teise. Puhtalt laeti Tallinnas 103 600 bibliograafiakirjet ja 117 000 lugejakirjet, Tartus 56 600 bibliograafiakirjet ja 14 000 lugejakirjet. Kokku seega 160 200 bibliograafia- ja 131 000 lugejakirjet. Üldjuhul läks bibliograafiakirjega kaasa üks eksemplarikirje, aga Rahvusraamatukogu koondkataloogi andmebaasidest ka rohkem.

Andrew W. Melloni Fondi, Avatud Eesti Fondi, Avatud Ühiskonna Instituudi Raamatukoguprogrammi, Eesti riigi ja kõigi konsortsiumi raamatukogude ühise tööna käivitus ulatuslik retrospektiivse konverteerimise projekt. Aasta lõpus oli kokku sisestatud 500 700 bibliograafiakirjet, 1 115 000 eksemplarikirjet ja 167 000 lugejakirjet. Et kirjete lisandumiseks, lisaks retrospektiivsele konverteerimisele ja jooksvale komplekteerimisele-kataloogimisele, on ka muid võimalusi, ei saa kogu kasvu pidada nimetatud projekti tööks. Nii suur kirjete arvu kasv on kõige kindlam näitaja, et INNOPAC on Eesti raamatukogudes omaks võetud, sest hulk igapäevatööd oleks ilma integreeritud süsteemita lihtsalt võimatu.

ELNET Konsortsium administreeris ka 1999. a. riigieelarvest teadusraamatukogu infosüsteemile eraldatud raha kasutamist. Seda oli kokku 2 500 000 krooni, mille eest anti raamatukogude käsutusse 120 PC-d, 18 printerit, 57 võõtkoodilugurit, lisati Tallinna serverile 256 MB mälu, tehti võrgupaigaldustöid.

Andrew W. Melloni Fondi toetusel käisid maikuu Ameerika Ühendriikides INNOPAC-i kasutajate aastakoosolekul Riin Olonen, Margit Teesalu-Kranich, Jüri Järs, Ülo Treikelder ja Asko Tamme.

Alates 1999. a. sügisest liitus Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium Euroopa Teadusraamatukogude Konsortsiumiga (CERL), sügavam ja planeeritud töö vana raamatu kataloogimisel on alles ees.

Digitaalraamatukogu projekt on ELNET Konsortsiumi teine olulisem töösuund. 1999. a. jooksul tegeles konsortsium intensiivselt mikrofilmide digiteermise alamprojektiga. See raamatukogude ja arhiivide ühisprojekt on kasvanud välja ühistest mikrofilmide kasutamisega tekkinud probleemidest.

1999. aasta jooksul kinnistus konsortsiumi koht Eesti raamatukogupildis. Tegelik elu koos kõigi oma probleemidega on tõestanud sellise koostöövormi perspektiivsust ja majanduslikku kasulikkust nii raamatukogudele kui ka lugejatele. Ja ka uutele väljakutsetele, mis tekivad ühiskondlike muutuste ja tehnika arengu käigus, on ühiselt lihtsam vastu astuda.

SEADUSED JA JUHENDDOKUMENDID

Väljavõte

AUTORIÕIGUSE SEADUS

Vastu võetud 11. novembril 1992. a (RT 1992, 49, 615), jõustus 12. detsembril 1992. a. Muudetud järgmiste seadustega (vastuvõtmise aeg, avaldamine Riigi Teatajas, jõustumise aeg):

26.06.1996	(RT I 1996, 49, 953)	26.07.1996
25.03.1998	(RT I 1998, 36/37, 552)	1.05.1998
21.01.1999	(RT I 1999, 10, 156)	15.02.1999
22.02.1999	(RT I 1999, 29, 398)	1.04.1999
9.12.1999	(RT I 1999, 97, 859)	6.01.2000
	§ 13 lõike 6 ja § 271 osas	1.01.2002
15.02.2000	(RT I 2000, 13, 94)	22.02.2000

Muudatusi sisaldava paragrahvi lõpus sulgudes on viide seadus(t)ele (vastuvõtmise kuupäev), millega kehtestati praegune sõnastus. Terviktekst avaldatakse 9. detsembri 1999. a. seaduse § 71 alusel.

I peatükk ÜLDSÄTTED

§ 1. Autoriõiguse seaduse eesmärk ja ülesanded

(1) Autoriõiguse seaduse eesmärk on tagada kultuuri järjepidevus ja kultuurisaavutuste kaitse, autoriõigusel põhinevate tootmisharude ja rahvusvahelise kaubanduse areng ning luua autoritele, teose esitajatele, fonogrammitootjatele, raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele, filmi esmasalvestuse tootjatele, andmebaasi tegijatele ning teistele käesolevas seaduses nimetatud isikutele soodsad tingimused teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks ja kasutamiseks.

(2) Autoriõiguse seadus sätestab:

- 1) kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste autoritele spetsiifilise õiguse (autoriõiguse) kaitse oma loometöö tulemustele;
- 2) isikute ringi, kes võivad omandada õigusi autori poolt loodud kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste ning nende õigused;
- 3) õigused teoste esitajatele, fonogrammitootjatele ning raadio- ja televisiooniorganisatsioonidele (autoriõigusega kaasnevad õigused);
- 3¹) andmebaasi tegija õigused, nende teostamise tingimused ja kaitse;
- 3²) filmi esmasalvestuse tootja ning teiste käesolevas seaduses nimetatud isikute autoriõigusega kaasnevad õigused;

- 4) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise piirangud teoste kasutamisel ühiskonna huvides;
- 5) autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste teostamise garantiid ja kaitse.

...

§ 3. Autoriõiguse seaduse kehtivus

(1) Autoriõiguse seadust kohaldatakse teostele:

- 1) mille autoriks on Eesti Vabariigi kodanik või Eesti Vabariigis alaliselt elav isik;
- 2) mis on esmakordselt avaldatud Eesti Vabariigi territooriumil või mis on avaldamata, kuid asuvad Eesti Vabariigi territooriumil, sõltumata teoste looja kodakondsusest või alalisest elukohast;
- 3) mida tuleb kaitsta vastavalt Eesti Vabariigi välislepingule.

(2) Teostele, mis on esmakordselt avalikustatud välisriigis või mis on avalikustamata, kuid asuvad välisriigi territooriumil ja mille autoriks on isik, kelle alaline elukoht või asukoht on välisriigi territooriumil, ning millele ei laiene käesoleva paragrahvi 1. lõike punkt 3, kohaldatakse käesolevat seadust ainult juhul, kui see riik garanteerib samasuguse kaitse Eesti Vabariigi autorite teostele ja teostele, mis on esmakordselt avaldatud Eesti Vabariigis.

II peatükk

AUTORIÕIGUSEGA KAITSTAVAD TEOSED

§ 4. Teosed, millele tekib autoriõigus

(1) Autoriõigus tekib kirjandus-, kunsti- ja teadusteostele.

(2) Teoseks käesoleva seaduse tähenduses loetakse mis tahes originaalset tulemust kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonnas, mis on väljendatud mingisuguses objektiivses vormis ja on selle vormi kaudu tajutav ning reprodutseeritav kas vahetult või mingi tehnilise vahendi abil. Teos on originaalne, kui see on autori enda intellektuaalse loomingu tulemus.

(3) Teosed, millele tekib autoriõigus, on:

- 1) ilukirjandus-, publitsistika-, poliitika-, haridusalased jms. kirjalikud teosed;
- 2) teaduslikud ja populaarteaduslikud kirjalikud ja kolmemõõtmelised teosed (monograafiad, artiklid, teadusliku töö aruanded, plaanid, skeemid, maketid, mudelid, testid jms.);
- 3) arvutiprogrammid, mida kaitstakse nagu kirjandusteoseid. Kaitse laieneb arvutiprogrammi mis tahes väljendusvormile;

- 4) kõned, loengud, ettekanded, jutlused jt teosed, mis koosnevad sõnadest ja on väljendatud suuliselt (suulised teosed);
 - 5) stsenaariumid ja stsenaariumi plaanid, libretod;
 - 6) draama- ja muusikalised draamateosed;
 - 7) muusikateosed tekstiga ja ilma tekstita;
 - 8) koreograafiateosed ja pantomiimid;
 - 9) audiovisuaalsed teosed (§ 33);
 - 10) [kehtetu – 9.12.1999]
 - 11) maalikunsteosed, graafikateosed, trükikunsteosed, joonistused, illustratsioonid;
 - 12) lavastused ja lavakujunduslikud teosed;
 - 13) skulptuuriteosed;
 - 14) arhitektuurne graafika (joonistused, eskiisid, skeemid, joonised, plaanid, projektid jm.), projekti sisu lahtimõtestavad seletuskirjad, tekstilised, programmid, arhitektuursed plastikateosed (mudelid, maketid jm.), arhitektuuri- ja maastikuarhitektuuriteosed (hooned, rajatised, pargid, haljasalad jm.), linnaehitusansamblid ja kompleksid;
 - 15) tarbekunsteosed;
 - 16) disaini- ja moekunsteosed;
 - 17) fotograafiateosed ja fotograafiaga analoogilisel viisil saadud teosed, slaidid ja slaidifilmid;
 - 18) kartograafiateosed (topograafilised, geograafilised, geoloogilised jt kaardid, atlased, maketid);
 - 19) õigusaktide projektid;
 - 19¹) standardid ja standardite kavandid;
 - 20) arvamused, retsensioonid, eksperthinnangud jms;
 - 21) tuletatud teosed, see on teose tõlge, algse teose kohandus (adaptsioon), töötlus (arranžeerimine) ja teose muu töötlus;
 - 22) teoste kogumikud ja informatsiooni kogumikud (sealhulgas andmebaasid).
- Andmebaas käesoleva seaduse tähenduses on süstemaatiliselt või metoodiliselt korrastatud iseseisvate teoste, andmete või muu materjali kogu, mis on individuaalselt kättesaadav elektrooniliste või muude vahendite abil. Andmebaasi mõiste ei hõlma selle tegemiseks ega käivitamiseks vajaminevat arvutiprogrammi. Käesoleva seaduse alusel kaitstakse autoriõigusega andmebaasi, mis oma sisu valiku ja korralduse tõttu on autori enda intellektuaalse loominguga tulemus, ning ei kohaldata mingit muud kriteeriumi;
- 23) muud teosed.

(4) Autoril tekib autoriõiguse ka teose loomise vaheetappide resultaatidele (eskiis, visand, plaan, joonis, peatükk, arvutiprogrammi loomise lähtematerjal jms), kui need vastavad käesoleva paragrahvi 2. lõikes sätestatule.

...

§ 5. Intellektuaalse tegevuse tulemused, millele käesolevat seadust ei kohaldata

Käesolevat seadust ei kohaldata:

- 1) ideedele, kujunditele, mõistetele, teooriatele, protsessidele, süsteemidele, meetoditele, kontseptsioonidele, printsiipidele, avastistele, leiutistele jms intellektuaalse tegevuse resultaatidele, mis on kirjeldatud, selgitatud või muul viisil väljendatud teoses;
- 2) rahvaloominguteostele;
- 3) õigusaktidele ja haldusdokumentidele (seadused, seadlused, määrused, põhimäärused, juhendid, käskkirjad) ning nende ametlikele tõlgetele;
- 4) kohtulahenditele ning nende ametlikele tõlgetele;
- 5) riigi ametlikele sümbolitele ja organisatsioonide sümboolikale (lipud, vapid, ordenid, medalid, märgid jne) ning rahamärkidele;
- 6) päevauudistele;
- 7) faktidele ja andmetele;
- 8) ideedele ja põhimõtetele, millele rajanevad arvutiprogrammi elemendid, kaasa arvatud programmi kasutajaliidese aluseks olevad ideed ja põhimõtted. [9.12.1999]

§ 6. Autoriõiguse tekkimine, sõltumata teose eesmärgist, väärtusest, väljendusvormist ja fikseerimise viisist

Teose eesmärk, väärtus, konkreetne väljendusvorm või fikseerimise viis ei saa olla aluseks autoriõiguse mittetunnustamisele.

§ 7. Autoriõiguse tekkemoment

- (1) Autoriõigus teosele tekib teose loomisega.
- (2) Teos loetakse looduks hetkel, mil see on väljendatud mingis objektiivses, tajumist ja reprodutseerimist või fikseerimist võimaldavas vormis.
- (3) Autoriõiguse tekkimiseks ning teostamiseks ei nõuta teose registreerimist, deponeerimist või muude formaalsuste täitmist. [9.12.1999]

§ 8. Autoriõigus avalikustamata ja avalikustatud teostele

Autoriõigus tekib nii avalikustamata kui ka avalikustatud (avaldatud, avalikult esitatud, üldsusele näidatud ja üldsusele edastatud) teostele. Üldsuseks loetakse määramata isikute ringi väljaspool perekonda ja lähimat tutvusringkonda. [9.12.1999]

§ 9. Avaldatud teosed

(1) Teos loetakse avaldatuks, kui teos või teose mis tahes vormis reprodutseeritud koopiad on autori nõusolekul antud üldsusele kasutamiseks koguses, mis võimaldab üldsusel sellega tutvuda või seda omandada. Teose avaldamiseks loetakse muu hulgas teose trükis väljaandmist, teose eksemplaride panemist müügile, jaotamist, laenutamist, rentimist ja muul viisil tasuta või tasu eest kasutada andmist.

...

(2) Teos loetakse avaldatuks, kui see on salvestatud arvutisüsteemi, mis on üldsusele avatud.

(3) Teose avaldamiseks ei loeta draamateose ja muusikalise draamateose ning muusikateose esitamist, audiovisuaalse teose demonstreerimist, kirjandusteose avalikku esitamist, kirjandus- ja kunstiteose edastamist raadios ja televisioonis või teose edastamist kaabelvõrgu kaudu, kunstiteose eksponeerimist ja arhitektuuriteose ehitamist, välja arvatud käesoleva paragrahvi 2. lõikes toodud juhul. [21.01.1999; 9.12.1999]

§ 10. Avalikult esitatud, üldsusele näidatud ja üldsusele edastatud teosed

(1) Teos loetakse esitatuks, kui see on ette loetud, mängitud, tantsitud, näideldud või muul viisil ette kantud kas vahetult või mis tahes tehnilise vahendi või protsessi vahendusel.

(2) Teos loetakse näidatuks (eksponeerituks), kui teost või selle koopiat on demonstreeritud kas vahetult või filmi, slaidi, televisiooni või mis tahes muu tehnilise vahendi või protsessi abil.

...

III peatükk TEOSE LOOMISEL TEKKIVAD ÕIGUSED

§ 11. Autoriõiguse sisu

(1) Teose autoril tekib teose loomisega autoriõigus sellele teosele. Autoriõiguse sisu moodustavad isiklikud õigused ja varalised õigused.

(2) Autori isiklikud õigused on autori isikust lahutamatud ning ei ole üleantavad.

(3) Autori varalised õigused on üleantavad kas üksikute õigustena või õiguste kogumina, kas tasu eest või tasuta.

(4) Autori isiklike ja varaliste õiguste piiramine võib toimuda ainult käesolevas seaduses ettenähtud juhtudel. [9.12.1999]

§ 12. Isiklikud õigused

(1) Teose autoril on õigus:

- 1) esineda üldsuse ees teose loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist teose autorsuse seostamise teel tema isiku ja nimega teose mis tahes kasutamisel (õigus autorsusele);
- 2) otsustada, millisel viisil peab olema tähistatud autori nimi teose kasutamisel – kas autori kodanikunimega, autorimärgiga, varjunimega (pseudonüümiga) või ilma nimeta (anonüümselt) (õigus autorinimele);
- 3) teha ise või lubada teha teistel isikutel teoses endas, tema pealkirjas (nimetuses) või autorinime tähistuses mis tahes muudatusi ning õigus vaidlustada ilma autori nõusolekuta tehtud muudatusi (õigus teose puutumatussele);
- 4) lubada lisada oma teosele teiste autorite teoseid (illustratsioone, eessõnasid, järelsõnasid, kommentaare, selgitusi, uusi osasid jms) (õigus teose lisadele);
- 5) vaidlustada mis tahes moonutusi ja teisi ebatäpsusi teoses endas, selle pealkirjas või autorinime tähistamises ning autorile või tema teosele antud hinnanguid, mis kahjustavad autori au ja väarikust (õigus autori au ja väarikuse kaitsele);
- 6) otsustada, millal teos on valmis üldsusele esitamiseks (õigus teose avalikustamisele);
- 7) oma avalikustatud teost täiendada ja parandada (õigus teose täiendamisele);
- 8) nõuda teose kasutamise lõpetamist (õigus teos tagasi võtta);
- 9) nõuda oma autorinime kõrvaldamist kasutatavalt teoselt.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõike punktides 7, 8 ja 9 fikseeritud õiguste teostamine toimub autori kulul ning autor on kohustatud hüvitama kahju, mis tekib isikul, kes teost kasutas. [9.12.1999]

§ 13. Varalised õigused

(1) Autorile kuulub ainuõigus igal moel ise oma teost kasutada, lubada ja keelata oma teose samaviisilist kasutamist teiste isikute poolt ja saada tulu oma teose sellisest kasutamisest, välja arvatud käesoleva seaduse IV peatükis ettenähtud juhud. Sealhulgas kuulub autorile õigus lubada ja keelata:

- 1) reprodutseerida oma teost (õigus teose reprodutseerimisele). Reprodutseerimiseks loetakse ühe või mitme ajutise või alalise koopia tegemist teoselt või teose osast mis tahes vormis või mis tahes viisil;

2) levitada oma teost või selle koopiaid (õigus teose levitamisele). Levitamiseks loetakse teose või selle koopia omandiõiguse üleandmist (müümist, kinkimist jne) või üldsusele kasutada andmist mis tahes viisil, sealhulgas rentimist või laenutamist, välja arvatud arhitektuuriteose ja tarbekunstiteose rentimine ja laenutamine.

Käesolevas punktis nimetatud õigus lõpeb ja teose koopiat võib edasi levitada autori nõusolekuta juhul, kui autor või õiguste valdaja on teose koopia müünud, välja arvatud käesoleva paragrahvi 2. lõikes sätestatud juhud;

3) [kehtetu – 9.12.1999]

4) tõlkida oma teos (õigus teose tõlkimisele);

5) teha teosest kohandusi (adaptsioone), töötlust (arranžeringuid) ja teisi töötlust (õigus teose töötlemisele);

6) koostada ja välja anda oma teoste kogumikke ja süstematiseerida oma teoseid (õigus teoste kogumikele);

7) teost avalikult esitada kas elavas või tehniliselt vahendatud ettekandes (õigus avalikule esitamisele);

8) teost üldsusele näidata (õigus teose eksponeerimisele). Teose eksponeerimine tähendab teose või tema koopia näitamist kas vahetult või filmi, slaidi, televisiooni või mis tahes muu tehnilise vahendi või protsessi abil;

9) edastada teos raadio, televisiooni, kaabellevivõrgu, satelliidi ja muude tehnikavahendite vahendusel (õigus teose edastamisele);

10) teostada oma arhitektuurne projekt seaduses ettenähtud korras;

11) teostada oma disaini-, tarbekunstiteose jms projekt.

(2) Autorile kuulub ainuõigus lubada või keelata oma teose koopia rentimist ja laenutamist üldsusele ka juhul, kui õigus teose levitamisele on lõppenud (1. lõike punkt 2), välja arvatud käesoleva paragrahvi 6. lõikes sätestatud juhud.

(3) Rentimine käesoleva seaduse tähenduses on teose, selle koopia või käesolevas seaduses nimetatud muu resultaadi andmine ajutiseks kasutamiseks otsese või kaudse varalise või ärilise kasu saamise eesmärgil.

(4) Laenutamine käesoleva seaduse tähenduses on teose, selle koopia või käesolevas seaduses nimetatud muu resultaadi andmine ajutiseks kasutamiseks üldsusele avatud asutuse kaudu otsese või kaudse varalise või ärilise kasu saamise eesmärgita.

(5) Andmebaasi koopia esmane müük vastavalt käesoleva paragrahvi 1. lõike punktile 2 lõpetab õiguse kontrollida selle andmebaasi koopia edasist müüki.

[Lõige 6 jõustub 1.01.2002]

(6) Autoril ei ole õigust keelata oma teose koopia laenutamist avalikest raamatukogudest, kuid autoril on õigus seaduses sätestatud korras saada õiglast tasu sellise laenutamise eest. Avalike raamatukogude nimekiri, millest laenutamisel tasu makstakse, tasu suurus, väljamaksmise tingimused ja kord kehtestatakse Vabariigi Valitsuse poolt. [21.01.1999; 9.12.1999]

...

IV peatükk
AUTORI VARALISTE ÕIGUSTE TEOSTAMISE PIIRAMINE
(TEOSE VABA KASUTAMINE)

1. PÕHISÄTTED

§ 17. Autori varaliste õiguste piiramine

Erandina käesoleva seaduse §-dest 13–15, kuid tingimusel, et see ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega või ei kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve, on lubatud teose kasutamine autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta ainult käesoleva seaduse §-des 18–25 otseselt ettenähtud juhtudel. [9.12.1999]

§ 18. Teose vaba kasutamine isiklikeks vajadusteks

(1) Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on lubatud teise isiku õiguspäraselt avaldatud teose reprodutseerimine isiklikeks vajadusteks.

(2) Ei ole lubatud reprodutseerida isiklikeks vajadusteks ilma autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta:

- 1) arhitektuuriteoseid hoonetena või muude analoogiliste rajatistena;
- 2) piiratud tiraažiga kujutava kunsti teoseid;
- 3) elektroonilisi andmebaase;
- 4) arvutiprogramme, välja arvatud käesoleva seaduse §-des 24 ja 25 ettenähtud juhud;
- 5) muid teoseid juhul, kui see on vastuolus teose kasutamisega või kitsendab autori seaduslikke huvisid.

(3) Audiovisuaalset teost või teose helisalvestist on lubatud kasutada isiklikeks vajadusteks käesoleva seaduse §-des 26 ja 27 ettenähtud korras.

(4) Käesoleva paragrahvi 1. lõige ei laiene juriidilistele isikutele. [9.12.1999]

2. TEOSE KASUTAMINE AUTORI NÕUSOLEKUTA JA TASU MAKSMISETA

§ 19. Teose vaba reprodutseerimine teaduslikel, hariduslikel, informatsioonilistel, õigusemõistmise ja halduslikel eesmärkidel

Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime või nimetuse, kui see on teosel näidatud, teose pealkirja (nimetuse) ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud:

1) õiguspäraselt avaldatud teoste refereerimine ja tsiteerimine motiveeritud mahus ja järgides refereeritava või tsiteeritava teose kui terviku mõtte õige edasiandmise kohustust, sealhulgas ajalehtede ja ajakirjade artiklite refereerimine ja tsiteerimine ajakirjandusest ülevaate andmise eesmärgil;

2) õiguspäraselt avaldatud teose või selle osa kasutamine illustreeriva materjalina õppe- või teaduslikel eesmärkidel nende eesmärkidega motiveeritud mahus ja tingimusel, et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke;

3) ajalehtedes, ajakirjades jm perioodilistes väljaannetes õiguspäraselt avaldatud artiklite ja avaldatud teostest katkendite reprograafiline reprodutseerimine eranditult õppe- ja teaduslikel eesmärkidel haridus- ja teadusasutustes, mille tegevus ei taotle ärilisi eesmärke;

3¹) ajalehtedes, ajakirjades jm perioodilistes väljaannetes päevakajalisel majanduslikul, poliitilisel või religioosel teemal avaldatud artiklite reprodutseerimine ja levitamine ajakirjanduses või samal teemal eetrisse antud raadio- ja televisioonisaadete edastamine üldsusele raadio, televisiooni või kaabellevi vahendusel, välja arvatud juhud, kui teose autor või autoriõiguse valdaja on sellise reprodutseerimise või edastamise õiguse sõnaselgelt endale jätnud;

3²) päevasündmuste kajastamisel nende sündmuste käigus nähtud või kuulnud kirjandus- ja kunstiteoste osaline reprodutseerimine ja üldsusele edastamine fotograafia, kino, raadio ja televisiooni ning kaabellevivõrgu vahendusel, kuid sellises vormis ja ulatuses, mis vastab päevasündmuste kajastamise vajadustele;

4)–6) [kehtetud – 21.01.1999]

7) avalikult peetud kõnede, ettekannete, jutluste, kohtukõnede jms suuliste teoste reprodutseerimine ajakirjanduses, kinos, raadios, televisioonis või kaabellevivõrgu vahendusel päevasündmuste kohta informatsiooni edasiandmise eesmärgil ulatuses, mis vastab sellise informatsiooni edasiandmise vajadustele. Käesolevas punktis nimetatud avalikult esitatud teoste kogumike väljaandmise õigus kuulub autorile;

8) teose reprodutseerimine õigusemõistmise või haldustegevuse käigus või avaliku julgeoleku tagamise eesmärgil ulatuses, mis vastab õigusemõistmise või haldusfunktsioonide teostamise või avaliku julgeoleku tagamise eesmärkidele;

9) avalikustatud teoste väljaandmine reljeefses punktikirjas või muul tehnilisel viisil pimedate jaoks, välja arvatud teosed, mis on spetsiaalselt loodud pimedate jaoks sellistel viisidel reprodutseerimiseks. [9.12.1999]

§ 20. Teose reprodutseerimine raamatukogu, arhiivi või muuseumi poolt

(1) Autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta on lubatud reprodutseerida raamatukogu, arhiivi või muuseumi kogus või kolleksioonis olevat teost ühe koopiana, selleks et:

- 1) asendada kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud teos või selle koopia või, sellise ohu tõenäosuse korral, teha koopia teose säilimise tagamiseks. Oht on tõenäoline, kui teos või selle koopia on raamatukogus, arhiivis või muuseumis ainueksplarina ning selle laenutamise või eksponeerimise lõpetamine on vastuolus raamatukogu, arhiivi või muuseumi põhikirjaliste ülesannetega;
- 2) asendada mõne teise raamatukogu, arhiivi või muuseumi püsikolleksiooni kuulunud teos või selle koopia juhul, kui see on kadunud, hävinud või muutunud kasutamiskõlbmatuks.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõikes ettenähtud teose reprodutseerimine on lubatud tingimusel, et antud raamatukogu, arhiivi või muuseumi tegevus ei taotle otsest ega kaudset majanduslikku kasu ja on võimatu omandada teose uut koopiat.

(3) Raamatukogul, arhiivil või muuseumil on õigus reprodutseerida oma kogusse või kolleksiooni kuuluvat teost või selle osa füüsilise isiku tellimuse alusel isiklikeks vajadusteks kasutamise eesmärgil (§ 18 1. lõige).

(4) Raamatukogul, arhiivil või muuseumil on õigus reprodutseerida oma kogusse või kolleksiooni kuuluvat teost või selle osa kohtu või riigiasutuse tellimuse alusel käesoleva seaduse § 19 punktis 8 ettenähtud eesmärkidel.

(5) Käesoleva paragrahvi 3. ja 4. lõikes ettenähtud tegevus ei või toimuda ärilisel eesmärgil. [9.12.1999]

...

§ 24. Arvutiprogrammi vaba kasutamine

(1) Kui lepinguga ei ole ette nähtud teisiti, on arvutiprogrammi õiguspärasel kasutajal õigus ilma programmi autori nõusolekuta ja täiendava autoritasu maksmiseta programmi reprodutseerida, tõlkida, kohandada (adaptsioon) ning muul viisil ümber töötada ja saadud tulemusi reprodutseerida tingimusel, et see on vajalik:

- 1) programmi kasutamiseks seadmel või seadmetel, ulatuses ja eesmärkidel, milleks programm omandati;
- 2) programmis esinevate vigade parandamiseks.

(2) Arvutiprogrammi õiguspärasel kasutajal on ilma programmi autori või tema õigusjärglase nõusolekuta ja täiendava autoritasu maksmiseta õigus teha programmist varukoopia tingimusel, et see on vajalik arvutiprogrammi kasutamiseks või kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud programmi taastamiseks.

(3) Arvutiprogrammi õiguspärasel kasutajal on õigus ilma programmi autori nõusolekuta ja täiendava autoritasu maksmiseta jälgida, uurida või katsetada arvutiprogrammi toimimist eesmärgil selgitada välja programmelemendi aluseks olnud ideed ja põhimõtted juhul, kui ta teeb seda programmi laadimise, esitamise, käitamise, ülekandmise või talletamise käigus, mille tegemiseks ta on õigustatud.

(4) [kehtetu – 9.12.1999]

(5) Lepingu tingimus, mis piirab käesoleva paragrahvi 2. või 3. lõikes nimetatud õiguste teostamist, on tühine. [21.01.1999; 9.12.1999]

...

§ 25¹. Andmebaasi vaba kasutamine

Andmebaasi või selle koopia õiguspärasel kasutajal on õigus ilma autori nõusolekuta ja täiendavat autoritasu maksmata teostada kõiki tegusid, mis on vajalikud juurdepääsuks andmebaasi sisule ja selle sisu tavapäraseks kasutamiseks. Kui nimetatud isik on õigustatud kasutama andmebaasi ainult osaliselt, kohaldatakse käesolevas paragrahvis sätestatud ainult andmebaasi või selle koopia vastava osa suhtes. Lepingu tingimus, mis piirab nimetatud õiguste teostamist, on tühine. [9.12.1999]

3. TEOSE KASUTAMINE AUTORI NÕUSOLEKUTA, KUID TASU MAKSMISEGA

§ 26. Audiovisuaalse teose ja teose helisalvestise kasutamine isiklikeks vajadusteks

(1) Autori nõusolekuta on lubatud reprodutseerida audiovisuaalset teost või teose helisalvestist kasutaja enda isiklikeks vajadusteks (teaduslikuks uurimistööks, õppetööks jms). Autoril, aga samuti teose esitajal ja fonogrammitootjal on õigus saada õiglast tasu teose või fonogrammi sellise kasutamise eest (§ 27).

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõige ei laiene juriidilistele isikutele.

...

§ 27¹. Teose reprograafiline reprodutseerimine

(1) Autoril ja kirjastajal on õigus saada õiglast tasu teose reprograafilise reprodutseerimise (fotokopeerimise või muul analoogilisel meetodil paberile või muule materjalile reprodutseerimise) eest (§ 13 1. lõike punkt 1). Tasu suuruse määramisel arvestatakse teose mahtu, paljundatud koopiade arvu ja ühe koopialehe hinda.

(2) Käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud tasu maksavad isikud (seadmete operaatorid), kes paljundavad käesoleva seadusega kaitstud kirjandus-, kunsti- ja teadusteoseid.

(3) Käesoleva paragrahvi 1. lõikes ettenähtud tasu arvestamise, kogumise ja jaotamise korra kehtestab Vabariigi Valitsus.

(4) Käesoleva paragrahvi 1. lõikes nimetatud tasu kogub kultuuriministri poolt määratud kollektiivse esindamise organisatsioon. Nimetatud organisatsioonil on õigus saada seadmete operaatoritelt kõiki vajalikke andmeid tasu kogumiseks. [9.12.1999]

...

V peatükk ISIKUD, KELLELE KUULUB AUTORIÕIGUS

§ 32. Autoriõigus töökohustuste täitmise korras loodud teosele

(1) Töölepingu alusel või avalikus teenistuses oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teose autoril tekib autoriõigus sellele teosele, kuid autori varalised õigused teose kasutamiseks tööülesannetega ettenähtud eesmärgil ja piirides lähevad üle tööandjale, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti.

(2) Autor võib iseseisvalt kasutada oma otseste tööülesannete täitmise korras loodud teost tööülesannetega ettenähtud eesmärgil ainult tööandja eelneval nõusolekul, näidates ära tööandja nime või nimetuse. Sellisel juhul on autoril õigus saada autoritasu teose kasutamise eest.

(3) Autor võib iseseisvalt kasutada oma tööülesannete täitmise korras loodud teost eesmärgil, mis ei ole tema tööülesannetega ette nähtud, kui töölepingus ei ole ette nähtud teisiti. Sellisel teose kasutamisel tuleb ära näidata tööandja nimi või nimetus.

(4) Õigusaktides ettenähtud juhtudel makstakse tööülesannete täitmise korras loodud teose autorile lisaks töötasule (palgale) ka autoritasu teose kasutamise eest. Autoritasu maksmine võidakse ette näha ka tööandja ja autori vahelise kokkuleppega.

(5) Arvutiprogrammi autoril või andmebaasi autoril, kes loob programmi või andmebaasi oma tööülesannete täitmise käigus või järgides tööandjalt saadud juhiseid, tekib autoriõigus sellele programmile või andmebaasile, kuid tööandjale kuulub ainulitsents kõigi varaliste õiguste teostamiseks, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti.

(6) Varalised õigused avalikus teenistuses loodud teosele lähevad üle riigile, kui lepingus ei ole ette nähtud teisiti. Neid õigusi teostab see riigiasutus, kelle ülesandel, tellimisel või juhendamisel teos loodi. [9.12.1999]

...

VI peatükk AUTORIÕIGUSE AJALINE KEHTIVUS

§ 38. Autoriõiguse kehtivuse tähtaeg

(1) Autoriõigus kehtib autori kogu eluaja jooksul ja 70 aastat pärast tema surma, olenemata kuupäevast, millal teos on õiguspäraselt avalikustatud, välja arvatud käesoleva seaduse §-des 39–42 ettenähtud juhud.

...

VIII1 peatükk ANDMEBAASI TEGIJA ÕIGUSED [9.12.1999]

§ 75¹. Käesoleva peatüki eesmärk

Käesoleva peatüki eesmärk on kehtestada iseseisev kaitse andmebaasile, sätestades andmebaasi tegijale erioigused tema poolt tehtud investeeringu kaitseks. [9.12.1999]

§ 75². Andmebaasi mõiste

Andmebaas käesoleva peatüki tähenduses on teoste, andmete või muu materjali süstemaatiliselt või meetoodiliselt korraldatud kogu, mis on individuaalselt kasutatav elektrooniliste või muude vahendite abil. Andmebaasi mõiste ei hõlma selle tegemiseks ega käivitamiseks vajaminevat arvutiprogrammi. [9.12.1999]

§ 75³. Andmebaasi tegija

(1) Andmebaasi tegija on isik, kes on teinud kas laadilt, väärtuselt või suuruselt olulise investeeringu selle andmebaasi sisuks olevate andmete kogumiseks, omandamiseks, kontrollimiseks, süstematiseerimiseks või kättesaadavaks tegemiseks.

(2) Käesoleva peatüki sätteid kohaldatakse juhul, kui:

- 1) andmebaasi tegijaks või õiguste valdajaks on Eesti kodanik või Eesti Vabariigis alaliselt elav isik;
- 2) andmebaasi tegijaks või õiguste valdajaks on äriühing, mis on asutatud vastavalt Eesti seadusele ja mille registreeritud asukoht, juhatus või peamine tegevuskoht on Eesti Vabariigi territooriumil. Kui äriühingul on Eesti Vabariigi territooriumil ainult registreeritud asukoht, peab sellise äriühingu tegevus olema Eesti majandusega tõhusalt ja püsivalt seotud;
- 3) andmebaasi tuleb kaitsta vastavalt Eesti Vabariigi välislepingule. [9.12.1999]

...

X peatükk

ÕIGUSTE KAITSE JA VASTUTUS [21.01.1999]

§ 80. Vastutuse üldpõhimõtted

(1) Käesolevas seaduses ja muudes autoriõigusaktides sätestatud autoriõiguse, autoriõigusega kaasnevate õiguste või andmebaasi tegija õiguste rikkumine, samuti autoriõigusaktides sätestatud nõuete rikkumine toob kaasa tsiviil-, kriminaal- või haldusvastutuse.

(2) Andmebaasi tegija õiguste (VIII1 peatükk) kaitsele kohaldatakse autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste kaitse kohta käivaid sätteid, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. [9.12.1999]

§ 83. Juriidilise isiku haldusvastutus

(1) Juriidilise isiku poolt autoriõiguste või autoriõigusega kaasnevate õiguste, samuti autoriõigusaktis sätestatud nõuete rikkumise eest, välja arvatud käesoleva paragrahvi 2.–6. lõikes nimetatud juhul, – määratakse rahatrahv 20 000 kuni 50 000 krooni.

(2) Juriidilise isiku poolt piraatkoopiaga kauplemise eest – määratakse rahatrahv 50 000 kuni 100 000 krooni.

(3) Juriidilise isiku poolt teose avaliku esitamise, üldsusele näitamise või üldsusele edastamise eest, kui seejuures kasutati piraatkoopiat, – määratakse rahatrahv 50 000 kuni 150 000 krooni.

(4) Juriidilise isiku poolt teose ebaseadusliku reprodutseerimise vastase kaitsevahendi, samuti satelliidi või kaabli vahendusel edastatava signaali ebaseadusliku vastuvõtmise vastase kaitsevahendi kõrvaldamiseks mõeldud tehnilise vahendi või seadme valmistamise, omandamise, hoidmise, kasutamise, edasitoimetamise, müümise või üleandmise eest, – määratakse rahatrahv 150 000 kuni 200 000 krooni.

(5) Juriidilise isiku poolt arvutiprogrammi valdamise eest ärilisel eesmärgil või kasutamise eest, kui arvutiprogramm on reprodutseeritud (installeeritud) arvutisse ilma autori või tema õiguste valdaja loata, – määratakse rahaträhv 7500 kuni 100 000 krooni iga ebaseaduslikult reprodutseeritud (installeeritud) programmi kohta, kuid kokku mitte rohkem kui 500 000 krooni.

(6) Juriidilise isiku poolt teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ilma teose autori, tema õiguste valdaja või autoriõigusega kaasnevate õiguste valdaja loata reprodutseerimise eest – määratakse rahaträhv 250 000 kuni 500 000 krooni. [21.01.1999; 9.12.1999]

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU AASTA- JA TEENETEPREEMIA STATUUT

1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (ERÜ) juhatuse otsusega antakse igal aastal Eesti raamatukoguhoidjaile ERÜ aastapremia ja ERÜ teenetepremia.
2. Premiasumma otsustab ERÜ juhatus kuu aega enne kandidaatide esitamise tähtaega igal aastal eraldi, sõltuvalt ERÜ rahalistest ressurssidest.
3. Kandidaatide esitamise õigus on üksikisikutel, asutustel ja organisatsioonidel.
4. Teenetepremiale võib esitada isikuid pikaajalise, viljaka ja silmapaistva tegevuse eest raamatukogunduses.
5. Aastapremiale võib esitada isikuid antud aastal eriti tulemusrikka ja silmapaistva tegevuse eest.
5. Premiakandidaatide kohta esitatakse kirjalikult taotlus-iseloomustus ERÜ büroosse iga aasta 5. jaanuariks.
6. ERÜ juhatuse liikmed on kohustatud kuu aja jooksul tutvuma esitatud taotlustega ERÜ büroos.
7. Preemiate andmine otsustatakse ERÜ juhatuse koosolekul vastavalt ERÜ põhikirja p. 25.
8. Võrdsete kandidaatide korral eelistatakse ERÜ liiget.
9. ERÜ juhatus võib jätta preemiad välja andmata, nende arvu suurendada või vähendada.
10. Preemiat ei anta isikule, kes preemia määramise ajal on ERÜ juhatuse liige.

Kinnitatud juhatuse koosolekul 24. septembril 1992. a.

Parandatud juhatuse 26.01.1995. a, 24.01.2000. a. koosolekul.

FRIEDRICH PUKSOO AUHINNA STATUUT

1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ) ja Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜ Raamatukogu) annavad välja iga-aastast auhinda parima trükis või muul infokandjal ilmunud raamatuloo, raamatuteaduse, raamatukogunduse ja bibliograafia-alase töö autorile.
2. Auhind tehakse teatavaks ja antakse kätte Fr. Puksoo sünniaastapäeval, 23. jaanuaril, eelmisel aastal ilmunud töö eest.
3. Auhinna suurus määratakse igal aastal ERÜ juhatuse ja TÜ Raamatukogu poolt ühiselt. Kumbki osapool paneb välja poole auhinna summast. Koos rahalise auhinnaga antakse autasustatavale üle faksiimile Fr. Puksoo trükis avaldatud tööst.
4. Mitme võrdväärse töö korral võidakse välja anda ka mitu auhinda etteantud summa piires.
5. Töid auhindamiseks võivad esitada asutused, organisatsioonid ja üksikisikud.
6. Ettepanekud auhinna määramiseks tuleb žüriile esitada auhinna määramise aasta 5. jaanuariks.
7. Auhinna määrab žürii, kelle moodustavad ERÜ juhatus ja TÜ Raamatukogu oma ühisotsusega.
8. Sama isik võib auhinda saada korduvalt, kuid mitte kaks aastat järjest.
9. Žüriil on õigus määrata erandjuhul auhind ka pikema aja jooksul trükis ilmunud tööde eest.
10. Auhinna määramisega tekkivad küsimused lahendavad ERÜ juhatuse ja TÜ Raamatukogu volitatud esindajad üheskoos.

Krista Talvi
ERÜ juhatuse esinaine

Toomas Liivamägi
TÜ Raamatukogu direktor

16. detsembril 1999. a.

22. detsembril 1999. a.

BIBLIOGRAAFIA AUHINNA STATUUT

1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ) ja Eesti Akadeemiline Raamatukogu (EAR) annavad välja alates 2000. aastast üle-aastast auhinda parimale trükis ilmunud bibliograafianimestikule.
2. Hindamisele tulevad nimestikud, mis on ilmunud kahe viimase aasta jooksul. Erandina hinnatakse 2000. aastal 1997.–1999. ilmunud nimestikke.
3. Regulaarselt ilmuvad bibliograafiad hindamisele ei kuulu.
4. Preemia kuulutatakse välja üle aasta, Eesti Vabariigi aastapäevaks.
5. Töid auhindamiseks võivad esitada asutused, üksikisikud ja kollektiivid.
6. Ettepanekuid auhinna määramiseks esitatakse žüriile 15. jaanuariks.
7. Žürii moodustatakse Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu ja Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu esindajatest.
8. Auhinna suurus määratakse igal auhinna aastal eraldi, ERÜ ja EARi poolt.
9. Auhindade arvu otsustab žürii laekunud tööde taseme põhjal.

Auhinna statuut on kinnitatud Eesti Akadeemilise Raamatukogu juhtkonna poolt 28. 09. 1999. a. ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse poolt 30. 09. 1999. a.

SUMMARIES

Tiiu Valm

THE DEVELOPMENT OF ESTONIAN LIBRARIANSHIP IN THE PAST DECADE

The changes in the librarianship of the restored independent Estonian state are characterised by the shift from the indoctrinated library system to the democratic library system; from the closed, inward libraries to the open, user-friendly recreational, learning and cultural centres; from the fixed state financing system of libraries to the innovative and creative paradigm of libraries; from the traditional library education to the modern library and information science curricula; from the deeply centralised management scheme to the decentralised responsibilities of each library relating to its service and acquisition profile, and performance.

Besides functioning as a book lending institutions, libraries have an increasing role in mediating and analysing information. This has altered the social image of libraries.

The globalisation process of our libraries can be stated at the beginning of the new millennium – the distances between libraries, between libraries and suppliers, between libraries and their users are vanishing. The development of information and communication technologies, taking place in Estonian libraries, provides preconditions for the co-operation and joint action of libraries in the areas of acquisition, resource sharing, and generating and managing databases.

In spite of financial and economical problems faced by the Estonian libraries in the past decade, they have developed considerably which gives us hope on our way to the information society.

Janne Andresoo

Riin Olonen

THE INTEGRATED LIBRARY SYSTEM INNOPAC: ITS IMPLEMENTATION, AND A YEARLY PRACTICE OF USING IT IN ESTONIAN LIBRARIES

From 1999, nine Estonian research libraries use commonly ILS INNOPAC. The article observes implementation process of INNOPAC, relevant staff training activities, and the testing and launching of the system. An overview of the databases converted to the electronic catalogue of INNOPAC, and the launched retrospective conversion and digital library projects is also given.

The application of ILS INNOPAC concerns Estonian public libraries, too. The generation of a computer programme for data conversion from the INNOPAC database to the library system Kirjasto 3000 used by Estonian public libraries, is in progress.

Arda-Maria Kirsnel

THE UDC ESTONIAN VERSION PUBLISHED AT LAST

The article introduces briefly the content and structure of the UDC Estonian version published in the end of 1999 on 1984 pages and in 7 cm thick volume.

The accents in creating UDC national version are, of course, laid differently from the standard publication. So, the compilers of the UDC Estonian version sought for complete description of Finno-Ugric nations in the classes of national sciences (the auxiliaries of language list all Finno-Ugric languages, the auxiliaries of nation all Finno-Ugric nations, and the class 8 of linguistics and literature presents "ready-made class numbers" for the languages and literature of Finno-Ugric nations). A complete list of class numbers for European languages and literature is given, too.

If appropriate, the examples of combined class numbers present everything related to Estonia. The Committee on Classification and Subject Indexing of the Estonian Librarians Association has worked out the place auxiliaries for Estonian counties (474.211/.226), today already accepted and published in Extensions and corrections to the UDC. Vol. 21 (1999).

The UDC Estonian version presents full class numbers also for all European countries, for the former parts of the Soviet Union, and for the major countries of other continents.

Several parts of the UDC Master Reference File, little or not relevant to Estonia, are not included in the Estonian version. Omissions have been made also in the classes of technology, e.g. in the auxiliaries of classes 62 and 621.3, in the class of metallurgical engineering.

The UDC Consortium, responsible for the management of the UDC Master Reference File, has been optimising the system. The work with the UDC in Estonia should also continue.

150 persons were involved in compiling the UDC Estonian version: 39 translators whose work was revised and corrected by 114 experts, including the academical staff of universities and special educational institutions, the research staff of institutes, and museum employees; 12 persons were involved in data processing; and the editing was the task of the six members of the editorial board. Their work was organised by the Committee on Classification and Subject Indexing of the Estonian Librarians

Association. The Ministry of Culture of the Republic of Estonia, the Board of the Estonian Librarians Association, the Estonian Academic Library and Tallinn Technical University Library provided their material or moral support.

Anu Nuut

INTERNATIONAL CO-OPERATION OF ESTONIAN LIBRARIES

The effectiveness of a library's development activities is closely related to the degree of participation in international projects, and associated with its awareness of European and international development trends in library field. It also depends on a library's readiness to participate in the work of international library organisations, and on its knowledge of the basic documents of these organisations which should form the basis for state library policy and for planning the library's activities.

The article introduces the documents of the European Parliament, and other international documents which provide information on the development policies of different countries and on the reports, annuals and programmes, as well as on the national co-operation projects in the field of information of internationally acknowledged organisations (UNESCO, the European Commission, NORDINFO, etc.).

The participation of major Estonian research libraries joined with the ELNET Consortium, and of the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University in international library organisations and co-operation projects is also reviewed.

The representation of each research library or library institution in international organisations depends on their fields of activities, as well as on their financial situation regarding paying the member fees.

Estonian libraries have an active role in several international co-operation projects which aim to develop an international library network; to generate centralised search engine to provide access to the digitised periodicals and online databases of Europe; to analyse and develop acquisition needs of libraries; to economise library work; to develop library terminology, library history research, the bibliography of music literature, national bibliography in a changing information environment, distant education and staff training, and the preservation of cultural heritage. Many Estonian libraries participate in the work of seven international organisations. In addition to that, several Estonian libraries represent our country solely in international organisations, e.g. the National Library of Estonia in seven, and the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University in four international organisations. The National

Library of Estonia participates in eight, Tartu University Library in five, and the Department of Information Studies of Tallinn Pedagogical University in eight international projects.

The participation in the work of international organisations, and in international projects has encouraged the Estonian libraries, and provided them with expertise to initiate national co-operation projects contributing to the work organisation of libraries.

Kalju Tammaru

LIBRARIES AND COPYRIGHT

The electronic formats of information transmission and mediation have led to easy access and copying of information materials. The rights of the authors whose works are distributed and used in the new information environment must be protected by the legal acts and international agreements. WIPO has set up new demands in its Copyright Treaty (WCT) and Performances and Phonograms Treaty (WPPT) from 1996. Estonia joined these treaties in 1997. The European Union has also adopted several directives on the legal protection of computer programmes, of leasing and lending of intellectual property, and of databases.

In 1990ies, library associations and their international organisations have also focused on copyright issues. Joint international efforts in this field have been made under IFLA, EBLIDA and LIBER. The activities of EBLIDA were the most effective for libraries – its project launched in 1994 considered and protected the libraries' standpoints. The project continued till the end of 1999 jointly with the library associations of ten East-European countries. The working group of the representatives of these library associations organised seminars, analysed material and planned further activities. The Estonian librarians' seminar was held in 1999 where the draft on changing the copyright act was discussed.

The changes in copyright matters and the obligations of libraries called for additional staff training in libraries. International co-operation related to licence agreements lies still in the future. The libraries must acquire legal literacy to provide information users with the access to relevant information, and to protect the authors' rights.

Estonian Copyright Act adopted in 1992 has been amended several times. The major improvements of its content were introduced and enforced in 1999.

Evi Rannap

**POST-GRADUATE STUDIES
OF THE DEPARTMENT OF INFORMATION STUDIES
OF TALLINN PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Already in 1970ies, three fields of library research had been developed at Tallinn Pedagogical University (TPU): book study, librarianship, and bibliography and information studies. The research activities of the academic staff of the Department of Information Studies found the basis for establishing the advanced degree courses for M.A. degree at the beginning of 1990ies, soon followed by the courses for Ph.D. degree.

From the starting of advanced degree courses at the Department to the end of 1999, 22 Master degrees have been awarded. The main themes of research have been book science, the history of book and libraries, national bibliography, the availability and provision of special information, information systems and services, and the training of library staff and information officers.

The post-graduates working at central research libraries have usually chosen a theme which relates to the scientific research of the library which employees them. Many of the researchers who have been awarded a degree are well-known and highly established in our field on the basis of their publications. Their Master thesis have enriched the science in our field with innovative theoretical and practical results. The necessity and vigour of post-graduate studies at TPU is proved by the annual rise of the number of applicants aspiring to acquire the academic education at the second level. In 1999/2000, 21 post-graduates are working to get their M.A. degree, and six – their Ph.D. degree.

Krista Talvi

**FURTHER TRAINING REQUESTS
OF ESTONIAN LIBRARIANS**

At the annual meeting of the Estonian Librarians Association (ELA) in February 1999, librarians were once again interviewed to clear their further training requests. The Committee on Education of the ELA drew up the relevant questionnaire.

218 librarians responded, and differently from the similar enquiry in 1996, school librarians among them.

The questionnaire of 1999 included 26 different further training themes of various fields of library work of which the respondents were free to select.

The results revealed that the training courses relating to the new information technology are needed the most, including new information carriers in libraries, information retrieval in the electronic environment, the Internet. 42 per cent of research and special librarians, 36 per cent of public librarians, and 45 per cent of school librarians were positive about organising remote courses.

In 1996–1999, Estonian library training centres aimed to consider in organising seminars, training courses and learning days the new tendencies in librarianship, brought along by the changes in the nature of library work and by the development of information technology. The respondents named most frequently such library training centres as the National Library of Estonia, the Centre for Information Work of Tallinn Pedagogical University, and the Estonian Folk Culture Development and Training Centre, but Viljandi College of Culture is developing into a considerable provider of library continuing education, too.

Ivi Tingre

THE MINISTRY OF CULTURE OF THE ESTONIAN SSR AND LIBRARIES IN 1953–1973

The article gives an overview of the library management activities of the Ministry of Culture of the Estonian Soviet Socialist Republic in the abovementioned years. General conclusions have been made, as well as the major events and the innovations of each year which did influence the development of libraries have been noted.

The most important changes in the work of Estonian libraries derived from their functions. In the Soviet Union, the libraries were ideological institutions which main function was to propagate actively the politics of the Communist Party and the Soviet state, as well as to upbringing and educate “a new man”. These were the principles the ministries, and the libraries had to adopt in their work organisation.

The responsibilities of the Ministry of Culture included also the management of state public libraries and the state control of other libraries. The Ministry of Culture had the monopoly right to open and close the libraries in the republic; its responsibilities included drawing up library staff standards, and applying and allocating resources for additional library staff. The libraries had to rely on the budget of the Ministry of Culture in acquisition, furnishing and purchasing technical equipment.

The ideological, and also professional training of library staff was underlined. Numerous training courses, seminars and conferences were organised, as well as study trips to the libraries of other Soviet republics.

From 1970, some Estonian librarians had an opportunity to visit libraries abroad.

The Ministry organised different surveys and contests; it was a must to participate in the all-union surveys dedicated to important political events (V.I. Lenin's 100th birthday, the 50th anniversary of the Great October Revolution, etc.) and in the readers' conferences dedicated to important political events (the Congresses of the Party, etc.). The Ministry of Culture initiated and financed several research activities, e.g. the sociological survey *A User of the Public Libraries of the Estonian Soviet Socialist Republic* in 1967, as well as the survey of the content and using of Estonian research and public libraries' collections.

The libraries had no escape from the ideological constraint of the Soviet power and the Communist Party, too. The fulfilment of their tasks was controlled by the Central Committees of the Communist Parties of the Soviet Union and Estonia, by the local bodies of the Party, and by Glavlit. The libraries had to report on their work to these institutions. It was a general practice to show in these reports bigger numbers than the performance actually was. So, the written reports of the period do not provide adequate overview of the libraries' activities which in main was traditional service of library users.

Vaime Kabur

FREELANCER

The author presents her life as a freelancer after working at the National Library of Estonia for 36 years. Her communication with colleagues, compilation of unfinished bibliographies, reviewing and editing activities continued.

She recollects also of her co-operation with and personality of Leida Püss, Linda Ploompuu and Helene Johani who worked at libraries for a long time.

Aino Tann

MEMOIRS OF LINDA PLOOMPUU

In her memoirs of her the work at Friedrich Reinhold Kreutzwald State Library and at the State Book Chamber of the Estonian Soviet Socialist Republic, the author characterises Linda Ploompuu as a person who was dedicated to the book. Linda Ploompuu fought for the establishment of an independent Book Chamber which was eventually founded in 1962 as a state

bibliographic centre. She had her say in librarianship and bibliography, and her knowledge of literature and languages was bowed at, too.

Helle Martis

CONTEMPLATING ON MAARA ÜKSTI

Maara Toolse was born in Tallinn 1929 and began her studies at 1935. Still in high school, she took piano lessons at the Conservatory. In 1947, she began her French philology studies at the University of Tartu. In her third year, she chose bibliography as an additional subject for a year.

In 1952 she started her career at the State Public Library of the Estonian Soviet Socialist Republic, a career to which she has remained true since. She has been involved in cataloguing and classifying materials, editing, compiling instructions, writing articles, and in management activities. She has had time for trade union, and leading the professional working groups and commissions. From 1974, she was at the head of the Estonian joint catalogues committee, first as its deputy chairperson, then as a chairperson. The Estonian libraries have been generating joint catalogues from 1979. After the implementation of the Integrated Library System INNOPAC in the library, Maara Üksti continued her work on joint catalogues on paper at the Catalogue Group of the library up to 2000.

From 2000, she can enjoy independence and freedom of a retired person, travel more which she has always been her hobby, and sometimes take a glimpse on joint catalogues.

Aile Möldre

MARE LOTT, A BOOK HISTORY RESEARCHER

The professional career of a book history researcher Mare Lott, a girl from Pärnu, was determined at the Culture Institute of Leningrad as the doors of the University of Tartu were closed to her in the Stalinistic period.

Beginning with 1956, she worked in different institutions of Estonia: in 1956–1960 at Friedrich Reinhold Kreutzwald State Library, in 1961–1967 at Estonian Radio, and in 1967–1988 at Tallinn Pedagogical University (TPU).

During her longest working period she was involved in teaching. This was also the period when she became devoted to book history research. She wrote several study papers, and later her Master thesis, on the Estonian book published in the pre-war Republic of Estonia (1915–1940). She has also contributed to a monography *Eesti raamat 1525–1975 // Estonian book in 1525–1957*, and her capacious articles have been published in the

collection of the University of Helsinki and in the Lithuanian journal of book studies.

Holding the position of the Head of the Chair of Book Studies at the Department of Information Studies of TPU, Mare Lott initiated the training of book restorers. In 1988 she gave up active pedagogical work, but it did not mean the distraction of book history studies, the instruction of post-graduate students, and contributing to the celebrations of The Estonian Book Year for her.

Aili Norberg

PAGING THE YEARBOOKS OF THE ESTONIAN LIBRARIANS ASSOCIATION

The first yearbook of the Estonian Librarians Association (ELA) was published in 1989 when the conceptual basis of the development of Estonian libraries was being worked out in the context of the development of Estonian national culture. Both Estonian historical as well international experiences were studied to support the emerging ideas.

The content of the first ELA yearbook reflects the period of searching the way to proceed. The first article of the publication focuses on the drawing up the conceptual framework of Estonian libraries' development. New possibilities to set up international relations influenced largely the development of Estonian libraries. From 1 January 1989, the ELA regained its membership in IFLA. The ELA's participation in the work of IFLA have been treated regularly in the ELA yearbooks, and later also in the Estonian library journal *Raamatukogu*.

Ten volumes of ELA yearbook are the result of joint labour of many members of the ELA. Regarding their content and structure, the ELA yearbooks have traditions, including overviews of the activities of Estonian libraries, and the library events of the full year. The Library Chronicle, membership data, statistics, and basic library documents included in the yearbooks have undoubtedly deep and increasing informational value to the library society.

The research papers and overviews published in the yearbooks cover major, though not all aspects of librarianship. Every year the focus changes, but in general, the material published is organised as follows: important library events; the system and work organisation of libraries; modern library issues of Estonia and of other countries; library education in Estonia; history of a book, libraries and librarianship; publishing activities; legal documents, instructions and standards; reviews and estimations; about persons; congratulations; memoirs; library chronicle.

What is the content of the abovementioned columns? The present overview, and occasionally an insight to the articles aims to answer this question, at least by the present reader.

Ülle Nemvalts

SOME THOUGHTS ABOUT THE ESTONIAN UNIVERSAL THESAURUS

Subject indexing issues have been paid more attention in the light of applying the UDC Estonian version in Estonian public libraries. Today, Estonian libraries have The Estonian Universal Thesaurus at hand, too. Tartu City Central Library has used its pilot version as a subject indexing tool for about a year. Earlier, the library initiated drawing up a list of subject headings relating to literary research. The article provides a comparison of the vocabulary of the local list of subject headings and of The Estonian Universal Thesaurus, aiming to point out the virtues and shortcomings of the thesaurus. There is no doubt that the thesaurus is a necessary reference tool which contributes to efficient work. The compilers have succeed in forming some good references of equivalence, and the English equivalents are of big help to the users. The shortcomings of the thesaurus include: too small number of modern technical terms, and terms of fiction; the references between subject headings are, in some cases, inadequate and random; marking the subject fields with numbers is far too formal; the standards of using plural and singular forms of subject headings have not been stated clearly enough; and the volume is inconvenient to use as the binding falls apart when used regularly.

AUTORID * AUTHORS

- Janne ANDRESOO Eesti Rahvusraamatukogu peabibliograaf
National Library of Estonia, Co-ordinator of Bibliographic Activities
- Vaime KABUR Pensionär, ERÜ auliige
Retired, Honorary Member of ELA
- Arda-Maria KIRSEL Eesti Akadeemilise Raamatukogu vanemraamatukoguhoidja
Estonian Academic Library, Senior Librarian
- Helle MARTIS Eesti Rahvusraamatukogu Euroopa Nõukogu Tallinna Info- ja Dokumendikeskuse suhtekorraldaja
National Library of Estonia, The Information and Documentation Centre (IDC) on the Council of Europe, Tallinn, Public Relations Specialist
- Aile MÖLDRE Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna dotsent
Tallinn Pedagogical University, Department of Information Studies, Associate Professor
- Ülle NEMVALTS Tartu Linna Keskraamatukogu, pealiigitaja
Tartu City Central Library, Chief Classifier
- Aili NORBERG Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakonna juhtiv spetsialist
National Library of Estonia, Library Science and Development Department, Library Adviser on Measuring and Evaluation of Special Library Performance
- Anu NUUT Eesti Rahvusraamatukogu, raamatukogunduse osakonna juhataja
National Library of Estonia, Library Science and Development Department, Head
- Reet OLEVSOO Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu büroojuhataja
Estonian Librarians Association, Secretary
- Riin OLONEN Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogu süsteemi peaspetsialist
National Library of Estonia, Library System Manager

Evi RANNAP	Emeriitprofessor, ERÜ auliige <i>Professor emeritus, Honorary Member of ELA</i>
Margit STAMM	Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakonna vanemraamatukoguhoidja <i>National Library of Estonia, Library Science and Development Department, Senior Librarian</i>
Krista TALVI	Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakonna täienduskoolituse peaspetsialist Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esinaine <i>National Library of Estonia, Library Science and Development Department, Chief Specialist in Continuing Professional Development Estonian Librarians Association, President</i>
Asko TAMME	Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi tegevdirektor <i>The Consortium of Estonian Libraries Network, Executive</i>
Kalju TAMMARU	Eesti Hoiuraamatukogu peavarahoidja <i>Estonian Deposit Library, Collection Development Officer</i>
Aino TANN	Pensionär <i>Retired</i>
Ivi TINGRE	Pensionär <i>Retired</i>
Tiiu VALM	Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor <i>National Library of Estonia, General Director</i>

LÜHENDID * ABBREVIATIONS

AEF	Avatud Eesti Fond
BOBCATSSS	Euroopa raamatukogu- ja infoteadusõppeasutuste ühendus
BOLDIC	Põhjamaade ja Balti riikide kaugkoolitusassotsiatsioonide koostööprojekt
CDNL	<i>Conference of Directors of National Libraries</i>
CECUP	<i>Central and Eastern Europe Copyright User Platform</i>
CELIP	<i>Central and Eastern European Licensing Information Platform</i>
CEN	<i>European Committee for Standardization</i>
CENL	<i>Conference of European National Librarians</i>
CERL	<i>Consortium of European Research Libraries</i>
DEDICATE	<i>Distance Education Information Courses with Access Through Networks</i>
DIEPER	<i>Digitised European Periodicals</i>
EADTU	<i>European Association of Distance Teaching Universities</i>
EAHIL	<i>European Association for Health Information and Libraries</i>
EAR	Eesti Akadeemiline Raamatukogu
EBLIDA	<i>European Bureau of Library, Information and Documentation Associations</i>
EC	<i>European Commission</i>
ECPRD	<i>European Centre for Parliamentary Research and Documentation</i>
ECUP	<i>European Copyright Users Platform</i>
EIA	<i>European Information Association</i>
EKMAR	Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu
EKP KK	Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee
ELKT	Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus
ELNET Konsortsium	Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsium
EMAR	Eesti Muusikaakadeemia Raamatukogu
ERA	Eesti Raamatu Aasta
EROMM	<i>European Register of Microform Masters</i>
ERÜ	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
EUCLID	<i>European Association for Library and Information Education and Research</i>
GABRIEL	<i>Gateway to and Bridge Between European National Libraries</i>
Glavlit	Kirjandus- ja Kirjastusajade Peavalitsus

IALL	<i>International Association of Law Libraries</i>
IAML	<i>International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres</i>
IATUL	<i>International Association of Technological University Libraries</i>
IBBY	<i>International Board on Books for Young People</i>
ICA	<i>International Council of Archives</i>
IFLA	<i>International Federation of Library Association and Institutions</i>
IPC	<i>The Institute of Paper Conservation</i>
ISIS-NIT	<i>International CDS/ISIS Users Associations</i>
ISKO	<i>International Society for Knowledge Organization</i>
ISO	<i>International Organization for Standardization</i>
KHAV	Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kultuurhariduslike Asutuste Valitsus
LIBER	<i>Ligue des Bibliothèques Européennes Recherche</i>
MARC	<i>Machine readable cataloguing</i>
NLKP KK	Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee
OSI NLP	<i>Open Society Institute Network Library Programme</i>
PATLIB	<i>Annual Conference of Patent Libraries</i>
RR	Eesti Rahvusraamatukogu
SSOR	Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon
TPÜ IO	Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond
TTÜR	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
TÜR	Tartu Ülikooli Raamatukogu
UDC	<i>Universal decimal classification</i>
UNAL	<i>UNESCO Network of Associated Libraries</i>
WIPO	<i>World Intellectual Property Organization</i>